SVENSKT SJUTTIOTAL

HÅGKOMSTER FRÅN UNGDOMEN (1871—1881) AV ADAM LEWENHAUPT

STOCKHOLM WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

STOCKHOLM 1937 Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag 377087

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken från 1937 digitaliserades i december 2016.

Tack vare allmänhetens välvilliga mottagande av mina i fjol utkomna »Hågkomster från barndomen», vari jag sökte skildra livet på en svensk herrgård under 1860-talet och vad därmed kunde stå i mer eller mindre sammanhang, kunde arrendatorn på Herrgölet i år få sin utlovade och välbehövliga nya ladugård, som annars torkat in på grund av den våldsamt upptrissade förmögenhetsskatten på jordbundet kapital — i praktiken ofta räntelöst.

Det behöves en ny vid Åkra också.

Månne det länder till beståndande lycka för *någon*, att staten allt mer lägger sin förlamande hand över det enskilda initiativet, byggt på personlig kärlek för uppgiften?

Sjöholm, juni 1937.

Adam Lewenhaupt. 1871.

Vintern tillbragtes i relativt stilla frid på Sjöholm, med de sysselsättningar och ungdomliga nöjen, till vilka livet på landet ger så rika tillfällen för den som vet att uppskatta det och att begagna sig av dem. Tråkigt behöver man aldrig ha på en andligt och lekamligt välförsedd svensk herrgård, om man inte själv vill det. Och varför skulle man vilja det? Det skulle bara bereda en självförvållad och meningslös otrevnad.

Hovtjänst fordrade tidtals min fars närvaro i Stockholm. När han i medlet av mars kom hem från en vistelse därstädes, hade han som vanligt mycket att berätta om tillställningar på hovet, middagar, soaréer, lärda samfund och teaterbesök. Roligast hade han haft på svenmiddagen för sin vän, förste hovmarskalken och teaterchefen Erik af Edholm. I denna deltogo icke mindre än 60 personer från hov, stab, andra gardet, civilstaten och teatern. Gamle general Fabian Wrede höll själva festtalet. Knut Almlöf deklamerade roliga och bra verser, skrivna av intendenten vid de kungliga teatrarna Oscar Wijkander. Skriftställaren Frans Hedberg hade en kvick dikt, skriven av honom själv. Greve Albert Ehrensvärd, då landshövding i Göteborg, höll ett bra tal, men alla överglänstes av premiäraktören Svante8

Hedin, som höll flera anföranden sprittande av liv och humor och föredragna på hans oefterhärmliga sätt. Det gick i crescendo, det ena bättre än det andra.

Jag känner inte till, om den fint bildade och gnistrande spirituelle Hedin var lika persona grata bland sina kamrater på tiljan som han var hos sina vänner på andra sidan rampen. Det var den tiden något högst ovanligt, att scenens herrar och damer, även de som tillhörde teatervärldens store, umgingos på likställd fot med den s. k. societeten. Kvinnliga statister hade dock naturligtvis fritt och obehindrat tillträde till en och annan sängkammare. Under 1600-talet hade grevar Brahe ett särskilt nummer i Riddarhusets tredje klass, »svenneklassen», där det då och då inympades nya sidoskott från den gamla stammen i »herreklassen».

Konungen hade mest hela tiden under pappas därvaro varit sängliggande, var mager och avfallen. De hade ändå ofta spelat piké vid bädden. Han var i allmänhet rätt dyster och sörjde uppriktigt sin vän Daniel Hwasser, den glade tenorsångaren och rolighetsmaka-ren, som i dagarna avlidit. Dennes muntra lynne och oförargliga skämt hade ofta varit ovärderligt välgörande.

Carl XV hade på sin tid stiftat ett ordenssällskap, där inte han själv utan den kvicke riddarhuskanslisten Gudmund Leonard Silfverstolpe var stormästare och där gav sin rika skaldebegåvning, sin fina humor och sitt impulsiva skämtlynne fria tyglar. Hwasser var rumor-mästare eller något dylikt. Pappa bar så länge han levde en smal guldring, ordensbrödernas utmärkelsetecken. Efter stormästarens död i kolera upphörde snart ordens sammankomster.*Michael O. Wexionius Gyldenstolpe, min mödernestamfader. Bläckteckning, Sjöholm.*

Sjöholm-bibliotekets två exlibris. Det övre efter teckning av förf:s far; det undre graverat i Strassburg för maréchal de camps Adam Lewenhaupt, † 1775.Sjöholm. Biblioteket (1931). Samma inredning som på 70-talet.

*Sjöholm. Röda salongen (1931). Samma möbel som på 70-talet.Utanför Ericsbergs port. Syskonen Adam Lewenhaupt, Augusta Scheel-Plessen, Ulla von Eckermann, Mina Bonde, Mauritz Lewenhaupt.*9

Under sin krafts dagar kunde konungen själv, när skaldeådran svällde, gå fram och tillbaka på golvet improviserande med flytande tunga och låta pappa fästa verserna på papperet. Men han märkte strax om t. f. sekreteraren, när de flödade över bräddarna, höll upp pennan. Min far var själv ej främmande för språkets ans och rykt. »Hur var det, var det inte bra?» »Nej, det var ingenting, på sin höjd ord utan mening och sammanhang.» »Läs upp, får jag höra.» — »Du har rätt, det där låter ju rent djävligt, nu börja vi om på annat sätt.» Och så kunde det fortgå till sent på natten. Många av de slutgiltigt godkända resultaten äro tryckta i små eleganta häften med glättade omslag, varav de flesta finnas, försedda med dedikation, i Sjöholms bibliotek. I bokhandeln släpptes de ej ut.

Men den tiden var nu förbi. En frisk själ tarvar sund kropp.

Pappa hade ej varit många dagar hemma, då han åter kallades till Stockholm med anledning av drottningens sjukdom. Den fick ett hastigt förlopp. Om dödsfallet skriver han till mamma: »Efter den förfärligaste dödskamp, som räckte från 1/23 till 5, trodde alla att hon skulle dö. Hon yrade och kände ingen. Med ens förändras allt. Hon blev lugn, ligger stilla någon tid, hör hertiginnan läsa böner, begär att få se konungen och tager avsked av honom med ett avskedstal, en inspiration med hög och tydlig röst under 20 minuter. Jag skall försöka få uppskrivet så mycket som möjligt. Det var sublima tankar. Också sade kronprinsessan i afton till mig: 'Det var som mamma nu först blottat hela sin varelse.'»10

Min far kom ned till påsken, var då mycket nedstämd och återvände strax efter till staden, där statsrådet Carlson, som skalle författa personalierna, hade flera konferenser med honom.

Det hörde till att kungliga personer skulle ligga på lit de parade i sin öppna kista, så att folket skulle få se den hänsovne. Den 16 april flyttades drottningen från sängkammaren till den därför iordningställda salen. Kistan bars därvid av riksmarskalken, överkammarherren, Edholm, Falkenberg, Wrede samt av drottningens sju kammarherrar och åtföljdes av hela hennes kvinnliga hovstat, men inga kungliga närvoro vid denna ceremoni. Förevisningen räckte flera dagar mellan a/2 11 och 1/2 3 med en ständig ström av folk och långa ringlande köer på borggården. Det beräknades att omkring 3,000 personer defilerade per timme. Det var tröttsamma dagar för uppvaktningen. Min far och ett par utav damerna hade taburetter, men de övriga förblevo hela tiden stående. Till följd av ljusen och folkmängden blev atmosfären och värmen mot slutet tryckande. Pappa fann alla dessa visningar och ceremonier även kroppsligt plågsamma. Sista dagen räckte det ända till kl. 3. Det hade bestämts att sluta kl. 1, men en sådan massa folk hade på ett eller annat sätt, ehuru portarna stängts i tid, kommit in i slottet — det påstods till och med att många på stegar lyckats taga sig in genom fönster — att det ej var möjligt få filen avbruten förrän alla fått passera.

Konungen hade denna tid för vana att om kvällarna, när kronprinsen av Danmark och uppvaktningen avlägsnat sig, behålla pappa kvar hos sig tills han lade sig. Han ville ej vara ensam och talade då ofta helt öppen-11

hjärtigt om mycket, även om det som borde varit annorlunda, men nu var för sent. Han hade behov att lätta sitt sinne med en person, på vilkens vänskap och takt han litade.

Den 21 april var själva begravningen i Riddarholmskyrkan, som var fylld till trängsel. Kyrkan var iskall och överplagg fingo ej bäras. Pappa hade försiktigtvis en skinntröja under uniformen. Som vanligt vid kungliga begravningar i den trånga kyrkan med skymmande pelarrader, fingo de flesta just inte se någonting.

Konungen gav min far den ofullbordade teckning som, när drottningen sjuknade, låg på hennes arbetsbord. Den hänger i svart inramning fortfarande på Sjöholm, orubbad på sin gamla plats. Pappa fick även en guldmedalj med hennes bild att bära. Den ärvdes sedan av min syster Louise, drottningens guddotter, med kungligt tillstånd även för henne att bära den.

Drottningen var föga känd av den stora allmänheten. Men av dem som kommo henne nära var hon varmt avhållen för sin nobla karaktär, sitt goda hjärta och sin lugna och fina takt, även vid rätt så påfrestande tillfällen. Hon hade humor och kunde utbrista i hjärtliga skratt, när tillfälle därtill gavs. Vid eftermiddagarnas samkväm i salongen voro drottningen och hennes damer sysselsatta med sina handarbeten och även herrarna sökte undvika att sitta med armarna i kors. Många av min fars finaste elfenbenssniderier härstamma från dessa kvällsstunder. Ett glatt och otvunget samtal fördes i skilda ämnen: politik, dagshändelser, konst, litteratur, och var och en sade då fritt och oförblommerat sin mening. Drottning Louise läste gärna och var i synner-12

het road av memoarer. Saint-Simon tyckte hon om, men markisinnan Crequy gillade hon inte alls. Förklarligt nog, då gumman är särskilt elak mot det protestantiska och föga franskvänliga huset Oranien. Dessa kvällsstunder bevarades efter hennes bortgång i saknadens kärleksfulla hågkomst.

I juni avled min moster, Caroline Lewenhaupt född Gyldenstolpe, på Beckershof. Hon hade länge varit klen och var på slutet nästan blind. Begravningsdagen var déjeuner med mycket folk. Mamma åt med de moderlösa i sängkammaren och hade den treåriga Marianne i knät. Jag fick vara med de äldre i salen och tyckte märkvärdigt att den lille fule och puckelryggige informatorn Ivarsson fann tillfället lämpligt att grundligt berusa sig. Den 3A mil långa vägen till östra Vingåkers kyrka åktes i gående, och det var drygt i sommarvärmen. Kyrkan var vackert klädd, och som det var den första begravning jag bevistat gjorde den intryck. Kistan insattes i det Stromberg-Lewenhauptska gravkoret och kvarstod där, tills hennes make 37 år därefter avled, då den nedsattes bredvid hans i den gemensamma graven bakom koret. Föräldrarna höllo av henne och saknade henne mycket. Som ogift hade hon flera år bott hos dem vid Klara östra och även följt dem på en utrikes resa.

Av mosters brev till min mor torde de allra flesta vara bevarade. De sista åren, då de bodde i samma socken och träffades så ofta som möjligt, blev det inga skriftliga, blott muntliga meddelanden dem emellan. Moster hade en ovanligt vacker stil, mycket lika min mors och hennes öppenhjärtiga skrivelser i välformade13

satser innehålla ofta små bilder icke blott av familjeintresse utan även av högt tidsskildrande värde. Det är intet tvivel om att det är en fint bildad och nobelt tänkande kvinna som fört pennan. Liksom min mors brev skulle även hennes vara tryckbara utan ringaste språklig rättelse.

Ett nytt grannskap tillkom, när Carl J. Bonde och hans vackra och behagliga hustru Eva, född Leijonhufvud, slogo sig ned på Kjesäter, sedan han lämnat sin löjtnantsbeställning vid hästgardet för att på allvar ägna sig åt fädernejorden, där han själv sett dagens ljus. Umgänget blev än så länge inte så livligt. Det var egentligen blott vid de därefter årligen återkommande barndopen som de samlade grannarna hos sig. Han visade genast en framstående duglighet som lantbrukare, kommunalman och administratör samt blev en ivrig och intresserad samlare av Vingåkersbygdens säregna kulturminnen.

Falkenhagen i f. d. svenska Vor-Pommern innehades som fideikommiss av mammas äldsta moster, Jeanette von Essen, som var ogift. Hennes far hade varit generalguvernör där, och hon hade inte precis blivit kvarglömd, då han återkallades till Sverige i egenskap av ledamot av det efter 1809 års revolution upprättade statsrådet, ej heller särskilt avstådd i fredsslutet, som utan att vi förlorat något krig berövade oss denna rika provins, vårt sista minne från storhetstiden. Men just tack vare godset hade hon kommit att stanna.

Så länge hon levde brukade min mor de senare åren tillbringa någon tid av sommaren där. Mamma var mycket fäst vid detta ställe, där hon med sin mormor14

tillbragt ett par lyckliga barnaår. Denna sommar reste hela familjen dit och det var min första utrikes resa. Det fanns inga nattåg den tiden, utan första dagen kom man ej längre än till Jönköping, och där fick man brått att skynda till hotellet före andra resande för att försäkra sig om nattlogi. Hjulångaren Malmö—Stralsund, som bar det frejdade namnet Oscar, var ej större än en vanlig Mälarbåt och gungade ganska ordentligt, så man var glad, när man äntligen kom emellan Hiddensee och Rügen för att slutligen löpa in i Stralsunds hamn med sina uråldriga vågbrytare, träpalissader liknande dem man ser på Svecians Stockholmsbilder.

Stralsund med sina många hanseatiska gavelhus var naturligtvis högintressant. Vallar och portar voro då ännu kvar och förde tankarna tillbaka till Wallenstein, Carl XII och Napoleon. Jag fann kyrkorna, »der länge Niclas» och »die dicke Marie», tilltalande, mest dock rådhusets fasad, vars övre del är genombruten — till ingen nytta men utmärkt dekorativt. Mosters hus vid Fehr-strasse, där vi togo in på några timmar och där vi hade en fast punkt under följande besök i staden, var också gammaldags både utan och innan. Det hade liksom Falkenhagen ärvts från hennes möderne von Krassow, och det förvånade mig, att dessa Pommerns rikaste magnater nöjt sig med en kolmörk sängkammare, som ej kunde vädras. Snett över gatan satt i muren minnestavlan över von Schill, som här stupat i strid med fransmännen. Han var nu hämnad.

Moster Jeanette var en fin och vänlig gammal dam med kanonlockar vid tinningarna, och hon hade troligen ej på trettio år rådfrågat någon modejournal. Sextiosex15

år tycker jag numera ej är så mycket, men för nio-åringen var det en hög ålder, och så tillhörde hon ju en äldre generation än föräldrarna. Det gjorde hon också både i sätt och åskådning. För mig lågo Napoleonkri-gen i ett avlägset fjärran, men hon hade ju själv under Stralsunds belägring tillbragt många långsamma dygn i en bombfri källare. Hennes mor hade ej velat övergiva sin make, vilken som högste befälhavare ledde försvaret mot fransmännen. Detta satte på sin tid pennan i Brinkmans hand till en hyllningsdikt. De kungliga ingreppen i krigsledningen lära föranlett Essen till det lakoniska omdömet: »Ordres, contraordres, desordres».

Jeanette von Essen talade flytande svenska, men skrev det ej gärna. De talrika brev från henne till mamma, som finnas bevarade, äro samtliga på tyska. Innehålla mycket om dåvarande pommerska personer och förhållanden, men knappast något av speciellt svenskt intresse.

Det dagliga livet på Falkenhagen gick efter strikt bestämda riktlinjer. Morgonkaffe tidigt, middag — vanligen bestående av fyra rätter, varibland soppa aldrig saknades — kl. 1, ett mellanmål — kaffe med dopp, frukt och bär — som intogs kl. 5 i den trevliga sommarsalongen med sina gamla målade tapeter. Sådana ljuvliga bigarråer och så stora, saftiga jordgubbar hade jag ej förr smakat, och man fick ta så mycket man ville, sedan jag redan första dagen märkt att »ich danke» hade negativ betydelse. När jag skrev till mamma vid hennes senare besök på Falkenhagen brukade jag till den obligatoriska hälsningen till moster även tillägga en hälsning till jordgubbarna. Slutligen supé med flera rätter kl. 8.16

Vid denna fick man välja mellan aufgelegte Milch, en sorts jäsmjölk, och en soppa, bovetevälling eller vad det kunde vara, som dagligen var densamma. Efter första kvällen höll jag mig till mjölken, fast jag hemma aldrig varit svag för varan i den formen. Att det på Falkenhagen var kock och ej kokerska, som på gårdarna i Sverige, var att fundera över. I Stockholm var det visst bara Plessen och Wahrendorff, som bestodo sig med manlig kökschef.

Bäddarna voro rent tyska med lika mycket kuddar under fötterna som under huvudet, så man låg i trubbig vinkel och hade ett luftigt och ostyrigt bolster över sig, vid vilket överlakanet var fastknäppt. Det var omöjligt stoppa fast ens vid fötterna och ville gärna åka ned i golvet.

Den omgivande parken, genom vilken en liten bäck flöt, var vacker med höga träd och en del sällsynta sorter som jag ej sett förut, t. ex. ett par knotiga taxus med lustiga tovor av barr. Marken var på flera ställen täckt av krypande murgröna.

De mörka lampkvällarna med dörrarna öppna till den kolsvarta, sommarvarma parken voro bland överraskningarna. Jag hade aldrig tänkt på att ljusa nätter var ett nordiskt privilegium.

En söndag åhördes gudstjänsten i Reinbergs kyrka. Herrskapsbänken var kringbyggd med gamla vackra träskulpturer och försedd med glasfönster, som kunde öppnas, om man ville höra, och stängas, om man ville meditera ostörd. Den verkade täckvagn. Av predikan förstod jag inte ett ord, men den intresserade ej heller mosters kusk och betjänt, som pliktskyldigt följde in i17

kyrkan, satte sig bekvämt till rätta i sin bänk för att genast och fullt målmedvetet insomna. Jag höll mig vaken, ity att här var något nytt, extemporering och gester, okänt i östra Vingåkers predikstol.

Efteråt gjordes besök i prästgården hos pastor Vogel, tillknäppt till sitt yttre, men livlig till sitt inre. Han hade på sin tid varit informator för baron Carl Blixen-Finecke, tidigt moderlös och redan vid 7 års ålder genom faderns frånfälle storgodsägare i tre länder, och det hade ej varit någon sinekur. En gång, när Vogel givit honom en tillrättavisning, rymde han till främmande land (det närbelägna Mecklenburg) och tog värvning som simpel karl i ledet. Det blev en trasslig historia att få unge herrn att taga reson och få honom fri. Slutligen lyckades det dock att få honom utväxlad mot en dräng från Zastrow, som mot en hederlig summa kröp in i hans kommiss och fick hans nummer. Blixen blev sedan Carl XV:s personlige vän och brukade deltaga i ölandsjakterna. De hade även gemensamt arrenderade jaktmarker vid Bolmen i Småland. En av konungen målad tavla med utsikt över Bolmsö, där min far fick hjälpa till med figurerna, något som rätt ofta förekom då konungen var mest road av landskap, hänger på grund av Carl XV:s testamente i salongen på Sjöholm. Blixen, som genom sin farmor var släkt med min mor, var en grann karl och en omtyckt umgängesvän. Sina pommerska gods sålde han så fort han blev myndig. Han spelte en ej obetydlig roll under skandinavismens klang-och jubeldagar. Hans år 1857 tryckta broschyr »Skandinavismen practisk» väckte stort uppseende och gav anledning till en pressfejd för och emot. En tid dansk

utrikesminister, ungdomsvän till Bismarck och svåger till sedermera kung Christian IX sökte han åstadkomma en försoning mellan Danmark och Preussen. Om ministären Hall lyssnat till hans ord, hade hertigdömena måhända stannat under danska kronan. Så ansåg han åtminstone själv. Efter 1864 års händelser, som han trott sig haft i sin hand att förebygga, tog han, missförstådd och klandrad, ej längre del i det politiska livet och avled redan vid 45 års ålder i Baden-Baden.

Även folkskolan vid Reinberg inspekterades. Det föreföll som huvudämnet varit exercis och drill, men så lågo också Königgrätz och Dannevirke nära i tiden, Sedan och Gravelotte voro knappt årsgamla. Hurtiga och glada sågo pojkarna ut, stolta att vara tyskar. Disciplin var blott något helt naturligt.

En dag kom även en annan släkting till Falkenhagen, den långe ståtlige Hans von Essen, Tidaholms grundläggare. Lika spekulativ angående jordiska som himmelska förhållanden. Men han lyckades bättre med de senare än med de förra samt blev en känd och uppskattad lekmannapredikant. Sedan han flyttat upp till Alvasjö brukade grevinnan Amelie Brahe aldrig omnämna honom annat än som »profeten på berget». Hans minne är med all rätt förevigat i Tidaholm genom den Essenska ugglan i stadens vapen.

Vi gjorde åtskilliga utflykter i vagn, t. ex. till Greifswald, där vi besågo universitetsbyggnaden med ett porträtt av mammas morfar, som under sin generalguvernörstid även varit universitetskansler. Detta var egentligen en vallfärd anförd av mamma, som aldrig sett sin morfar — han dog 1824 — men som från barndomen19

fått honom omgiven av en gloria, rikligt förgylld av hans tröstlösa änka. Han hade varit en märklig man, stått vid Gustav III :s sida vid Anckarströms pistolskott, varit överståthållare, fältmarskalk, riksmarskalk, riksståthållare, redan vid 39 års ålder serafimerriddare o. s. v., men vi barn voro orättvist nog rätt leda vid honom. Det var först långt efteråt, försent att sona min ibland nog så retsamma respektlöshet, som jag fått klart för mig att Carl Otto Palmstierna hade rätt, när han i sina »Minnesbilder i profil», med ett fyndigt användande av hans eget valspråk, avslutar sin karakteristik över denne sin morbror med orden: »Han sökte äran, icke lyckan, men fann bägge».

Till universitetet hörde en liten botanisk trädgård och till denna en liten vänlig, slätrakad professor. Där fanns många vackra och rara växter, helt nya bekantskaper, att beundra och fråga om. När professorn märkte mitt intresse för Flora och Pomona, ansåg han mig värdig få skåda sitt paradis' stolthet, ett träd på gott men ej på ont. Han tog mig i handen och förde mig till en liten — hängbjörk. Det var på vippen att jag hade svarat honom på samma sätt som Resare-Bengt Oxenstierna schahen av Persien, när denne visade enbusken.

Vidare besöktes det ej långt från Greifswald belägna Eldena med sitt lantbruksinstitut och sin klosterruin. Denna, den första ruin jag sett, gjorde på mig ett starkare intryck än ensilagen av rotfruktsblasten, som ju också skulle haft nyhetens behag, men luktade bra illa.

En dag seglade vi från Stalbrod över till Rügen, segelbåten tillkallades medelst ett på en laduvägg uppspänt20

lakan, samt åkte under häftiga åskknallar, som skrämde kusken men inte hästarna, till Putbus och till Jagd-schloss, också tillhörigt fursten och där man fick komma in och se en vacker tavelsamling. Det gamla ståtliga och historiskt märkliga slottet Putbus hade några år tidigare blivit lågornas rov. På dess grundvalar hade ett nytt, mycket stort och mycket banalt blivit uppbyggt. Mamma kom från ett föregående besök ihåg en volière, en paviljong med kakadoror och dylikt, som vi skulle se, men nu residerade där i stället en arg professor, som blev högst förgrymmad över vår nyfikenhet och vår högljudda munterhet över misstaget, vars orsak var honom obegriplig, störd i sina studier och till råga utskrattad. Förlusten av papegojorna ersattes till fullo av kron- och dovhjortarna i parken.

Greve Malte Putbus hade året efter sedan han lämnat sin kornettbeställning vid lätta dragonregementet av Gustaf IV Adolf i egenskap av hertig av Pommern blivit upphöjd i furstligt stånd, varpå han efter Pommerns avträdande fick preussisk bekräftelse med predikatet Durchlaucht. Vid hans frånfälle ärvde äldsta dottern Clotilde de vidsträckta majoraten, som hon innehade vid vårt besök. Hon var den sista ättlingen på manslinjen av de gamla hertigarna av Rügen. Att hon på den stora ön bemöttes med den största vördnad och att Hohen-zollrarna, som där knappt hade sextio år på nacken, betraktades som rena parvenyer, var ej så underligt. Hennes son med greve Fredrik von Wylich und Lottum ärvde gods och titel, och som denne i sin tur bara hade döttrar medförde den äldsta av dem, Marie, både det ena och det andra till sin make, arvlantmarskalken i21

hertigdömet Magdeburg Frans von Veltheim. Många år efteråt träffade jag detta par i Ems. De inbjödo mig att på hemvägen besöka dem. Jag hade ej tillfälle därtill, men har sedan ångrat mig att jag ej då kastade om min resplan. Dessförinnan hade jag flera gånger under världskriget sett den långe, magerlagde mannen stå i uniform på en estrad vid Sassnitz' hamn önskande de stackars mer eller mindre defekta krigsoffren, som på invalidtåg passerat Sverige, välkomna till fädernejorden.

Betecknande för dåtida förhållanden på ett pommerskt adelsgods och den från livegenskapens tid kvarlevande respekten var, att ingen av folket understöd sig att gå över Falkenhagens gårdsplan med betäckt huvud, även om herrskapet ej syntes till. Die gnädige Baronesse kunde ju möjligen sitta i ett fönster dold av gardinerna och se utan att synas.

Vägarna voro den tiden ej storartade i Pommern. Chausséerna gingo väl an och vid dem förekommo här och där nedfällda bommar, som först upplyftes sedan Chaussé-Geld erlagts. Småvägarna voro i svenska ögon i det närmaste ofarbara, lösa och vid regn bottenlösa.

Det allra roligaste under vistelsen på Falkenhagen var att gå ned till havet, taga av skor och strumpor, kavla upp byxorna och plaska omkring i det långgrunda vattnet. Där fanns snäckor och underliga flintbitar att taga vara på. Vid åsynen av havet och känslan av att vara vid själva riktiga, omätliga havet krympte Sörmlandssjöarna och bleva så små, så små.

Från Falkenhagen reste vi till en annan släkting, greve Carl Reinhold von Krassow på Panzewitz, nära Ginz22

på Rügen. Där var ett ståtligt av honom själv nyupp-fört slott i vinkel mot den gamla kvarstående forna huvudbyggnaden, vars stora inkörsport passerades för att komma fram till nuvarande huvudingången. Från

England lär han fått idén att lägga ekonomilokaler och tjänarerum halvt om halvt under jorden med fönstren mot ett brett stenklätt dike. För att slippa bygga så högt, svarade han på min undrande fråga, men det andra hade nog varit mer ekonomiskt och säkerligen mer hygieniskt. Där stannade vi flera dagar. Var Falkenhagen gammaldags och patriarkaliskt, var här fullt modernt och fördes stort hus med talrik manlig och kvinnlig tjänstepersonal, sällskapsdam o. s. v. Krassow, som varit Regierungspresident (landshövding) i Stralsund och senare begåvades med excellenstitel, talade själv flytande svenska i likhet med sin gamla mor, en Essen från Kavlås. Med de andra fick det bliva franska, då min tyska var minimal. Hans hustru Clementine, född von Below, hade varit en skönhet och var fortfarande en ståtlig apparition, men föreföll åtminstone mig stel och högtidlig. Endast den yngsta dottern, Marie, var hemma. Då 17-årig, vacker och behaglig, sedermera grevinna Kanitz. Vidare mågen, änklingen greve Sigfrid von der Gröben, med sina barn. Huset var i övrigt fullt av gäster, av vilka jag särskilt erinrar mig den unge, ståtlige greve Theodor von Bismarck-Bohlen, därför att han gjorde sig besvär att taga den svenske pojken under sitt speciella beskydd. Jag kan ännu se honom i blå kavaj och vita linnebyxor. Familjen Kras-sows medlemmar voro goda preussare. Endast mågen Kniephausen på Lütetsburg var welf. Först långt se-
23

nare och efter det han genom svärfaderns död blivit storgodsägare även i Pommern — Panzewitz kom bland annat på hustruns lott — kunde han förmå sig att inse, att Hannover definitivt upphört att vara kungarike och blivit preussisk provins. Vid sekelskiftet belönades hans senkomna lojalitet med furstetitel.

Jag minnes ej så mycket av detaljerna de där dagarna, men jag erinrar mig att efter middagen första dagen den ena efter den andra som gick förbi mumlade något obegripligt utan att vänta på svar, och fullkomligt nonchalerade att jag frågade om. Jag vände mig till mamma för att få förklaring, och sedan kunde jag också gå omkring och slänga »gesegnete Mahlzeit» hit och dit.

Till första frukosten kom var och en när han hade lust. Det stod en rad med små kaffeapparater i salen och betjänterna hade på ett par minuter den individuella koppen färdig.

Var kväll var husandakt, som förrättades av husbonden själv, varvid tjänarna närvoro, stående uppradade längs ena väggen. Det hade nog ej varit tillrådligt för dem att träda över en viss matta. Så långt sträckte sig icke likheten inför Vår Herre. När onkel ibland tittade upp från bibeln och lät blicken glida åt deras håll, tyckte jag de samt och synnerligen hasteligen anlade skenhelighetens mask.

En dag gjorde vi från Panzewitz visit hos familjen Barnekow på Ralswik, en mycket gammal gård, som varit i släkten sedan år 1500, i en vacker bokskog och med en hänförande utsikt över havet. Djupa mörklummiga raviner ledde ned mot kusten. En annan dag be-24

söktes Stubbenkammer med sina vita kritklippor. Vid mindre åkturer brukade pappa och värden hava plats i en lätt jaktvagn, som den senare själv körde.

Det låg en stolt självkänsla över Tyskland då. Kejsardömet hade några månader förut blivit proklamerat i Versailles spegelsal. Segern hade varit snabbare och fullständigare än den stora allmänheten i landet själv tänkt sig, och ingen av dem vi träffade hade att sörja en stupad anhörig. Att sympatierna i Sverige mest varit på fransk sida visste man. Gröben vände sig en gång till mig och sade, med tanke på Danmark: »Det här kriget åtminstone kunde ni gärna unnat oss att vinna.»

Efter 16 dagars för minnet rikt givande vistelse i Tyskland reste vi över Malmö till Köpenhamn. I Danmark stannade vi en vecka och även den sejouren var en upplevelse av första ordningen. Stadens då förnämligaste hotell, Phoenix, befanns fullt, och dess portier hänvisade oss till Hotell Stockholm. Varför just det vet jag ej, ty det var vad man kallar sekunda, med en trång och belamrad bakgård belagd med tegelsten på kant. Det var då ännu brukligt att gatuförsäljarna utbjödo sina varor för full hals, ofta i versifierad form: »Reier ær gott, to styver en pott» och dylikt. Även gatuskyltarna talade sitt eget språk: »Hær rulles», »Urtekræmer», o. s. v. Det är tur för en vetgirig yngling att hava allvetande föräldrar att vända sig till.

Dagarna användes på bästa sätt: Thorvaldsens, Old-nordiske och Etnografiska museerna, Rosenborg,

Frederiksborgs Zoologiske Have, Dyrehaven och Langelinie. Det slog mig att pappa alltid var bekant med någon direktör för de olika samlingarna. Inte minst roligt var*Drottning Louise.Stralsund. Fährstrasse. Mosters hus närmast till höger.*

Stralsund. Guvernementshuset.Falkenhagen i Vor-Pommern.

*Panzewitz på Rügen.Kronprins Frederik och kronprinsessan Louise.*25

Tivoli, och där fanns en cirkus med konstberidare och clowner. Det var första gången jag såg fruntimmer i trikå hoppa genom tunnband med silkespapper och komma tillbaka på hästryggen.

Minister i Köpenhamn var min fars kusin, den fine och vänlige Lave Beck-Friis. Han var nyligen utnämnd och kom att stanna i 32 år. Vid avskedstagandet fick han som exceptionell utmärkelse Elefanten. Han var vid vårt besök ungkarl och gifte sig först 1879 med sin ungdoms kärlek, Sigrid Barnekow, född samma år som han. Hon hade vid 21 års ålder blivit bortgift med en tolv år äldre greve Posse, som familjen ansåg vara ett bättre parti än den unge lönlöse auskultanten i skånska hovrätten. Efter änkeårets slut anmälde han sig och ansåg sin trofasthet rikt belönad. Hos honom voro vi en dag till middag, och det var första gången jag dinerade i ett svenskt ministerhus i utlandet. Den saken har senare upprepats.

På hemvägen stannade vi några timmar i Lund, huvudsakligen för att vi barn skulle få bese domkyrkan. Det som mest imponerade på mig var kryptan med sin Finn och sin jättelus i stenrelief. Sedan blev det nattlogi i Jönköping. Så var jag åter hemma, många intryck och minnen rikare. Det är nyttigt att just i utvecklingsåren rikta blicken utom hemmets gränser, att vidga sin själsliga periferi.

På våren lämnade vår informator, studenten Göte Bjur-man, oss och på hösten kom i hans ställe gotlänningen Herman Calissendorff. Han var både kunnig och ganska god lärare, men inte tyckte vi särskilt om honom. Hans ovanligt långa näsa utgjorde dock ett glädjeämne, så ock26

ett gotländskt bollspel, »pärk», som han införde och som blev en omtyckt omväxling med det evinnerliga krockandet. Han stannade tills Claes kom i skolan. Etablerade sig sedan som grosshandlare i Sundsvall. Affärerna måtte ej gått bra, ty han slutade för en revolverkula.

Bland märkligare besök detta år kan nämnas historieskrivaren Carl Gustaf Malmström, som vistades några dagar för arkivforskningar. Han hade då tjänstledighet från sin professur för att slutföra sitt stora verk över frihetstiden, varav blott ett par delar voro utkomna. Han gick fullt upp i sitt arbete och hade ej Fryxells meddelsamhet. Man träffade honom endast vid måltiderna, allvarlig, tystlåten och hårdpumpad, trots båda föräldrarnas levande intresse för ämnet och energiska ansträngningar. Jag vågade inte ens försöka komma med några frågor. När jag längre fram läste hans skildring av ett av de intressantaste men i många avseenden sorgligaste skeden av vårt lands historia, beundrade jag den lugna objektivitet med vilken han skildrade partilidelsernas, mutkolvarnas och de politiska kulissintrigernas gyllene tid. Att hans besök på Sjöholm ej var resultatlöst framgår av åtskilliga noter. Samvetsgrann forskare som han var, angiver han ofta sin källa — i motsats till Fryxell och Carlson, vilka i regel ansågo sig stå över denna formalitet.

Som alla andra pojkar, vilka växa upp på landet, hade jag kaniner, som jag själv skulle sköta, samt fångade vilda djur, som jag försökte tämja. Med ugglor, kråkor och kajor går det lätt, om de äro något så när unga, och en mås lyckades jag också få alldeles tam.27

En dag kom en vild mås och hälsade på honom, kanske av samma kull, men vilken skillnad! Min, som utan något som helst eget besvär slött lät servera sig allehanda läckerheter, hade fått ett krasst materialistiskt utseende och uttryck, medan den andra, som dagligen på snabba vingar hade att kämpa för livets uppehälle, hade något förandligat i hållning och skick. En kaja hade jag en hel sommar. Hon brukade sitta på min axel under mina promenader. Men jag måste för hennes skull tillspillninggiva en särskild röck. Med en vild duva, som dock är mildhetens symbol, misslyckades jag totalt. Tamduvor hörde den tiden till på herrgårdarna. Våra bodde på vinden till trapptornet i gamla huset. Där luktade infamt och fick göras rent någon gång. Utfodringen var nästan

uteslutande ärter, och somliga blevo så tama att de åto ur hand. Kom hök hade de ej förstånd att krypa in i duvslaget, utan kretsade oroligt omkring samt sökte höja sig över honom, vilket inte alltid lyckades. Ett bösskott träffade sällan, men skrämde.

Ormägg, som stora vita druvklasar, kan man hitta i halvmultna lövhögar, om man har tur, och kläcka i solen. Men de små stackarna, som på så sätt komma för tidigt till världen, förolyckas i regel. Halvvuxna snokar äro då bättre, och man kan få dem tämligen tama, så de ligga stilla i fickan. Men som husdjur bereda de föga glädje, och övriga familjemedlemmar tycka i regel ej om dem. En huggorm kan man utan fara bära i handen, om man fattar den i stjärtändan nedanför anus. Så långt kan den ej slingra sig upp på sig själv och det ligger en viss nervkittling i att se honom försöka. Vill28

man rycka ut gifttänderna är det bäst att klyka honom, låta honom hugga i en yllelapp och hastigt dra till. Knepet är bara att få tag i honom riskfritt.

Lilla läderlappen (Vespertilio pipistrellus) är snäll och trevlig, men litet för livlig för sovrummet. Det fanns gott om dem i de gamla ihåliga askarna i allén, där de voro dåsiga och sömniga om dagarna, och man kunde plocka fram en och annan. Något finare än skinnet i deras vingar finns inte på jorden.

Kläcka grodrom i ett akvarium vill jag rekommendera alla gossar. Det är verkligen livat att dag för dag följa utvecklingens olika stadier. Ömsa vatten kan vara besvärligt, men låter man några hydrocharisplantor flyta på ytan, behöver det inte ske så ofta som annars.

Ekorrungar äro glada, lustiga och livliga, men ha skarpa tänder. Jag har ännu ett litet ärr på ena tummen som minne.

I regel få tämda djur ett kort jordeliv. De förstå ej undfly luftens och markens fiender och kunna ej försvara sig. Ha ingen aning om att i naturens stora hushållning kampen för tillvaron består i att den ena äter upp den andra. Man kan ej förebrå dem det. Det har en del naiva naturdyrkare av människosläktet inte heller velat begripa.

Man borde naturligtvis tycka synd om offren för sitt djurintresse, men i allmänhet föra de ett angenämt, lättjefullt liv utan näringsbekymmer, så länge det räcker. De som förgås i full frihet — och det är majoriteten — medföra mera sällan det minnet till en bättre värld.

För pojkar är det nyttigt och lärorikt att studera djurlivet på nära håll och att ha en levande varelse på sitt29

ansvar. Man fäster sig alltid vid föremålet för sina omsorger.

Det lades under mina uppväxtår mycken vikt uppå att vara hel och ren. Med ens yttre habitus var det i övrigt ej så noga. Någon elegans i fodralet kom ej i fråga. Sockenskräddaren vid kyrkan och skomakar Jansson därsammastädes voro ej så framstående mästare i sina yrken, som de själva, i saknad av konkurrenter, trodde. Ofta var kostymtyget hemmavävt och yllestrumporna stickade i jungfrukammaren eller av någon av godsets gummor, som skulle uppmuntras. Huvudsaken var att donen voro hållbara och stodo sig i alla väder.

Tidigt nog och långt innan det var allmännare brukligt vänjde jag mig vid kall översköljning på morgonen. Ännu under min studenttid fick det gärna simma isbitar i baljan. Sedan har vattnet blivit allt varmare och varmare tack vare lättheten att öka temperaturen i badkaret.

Efter moster Carolines död brukade Beckershofvarna flera år framåt tillbringa julen och helgen, minst över nyår, hos oss. Vi voro då i vardagslag 18 personer till bords, hade mycket muntert och hittade på allt möjligt. Utomhus skridskor, kälkbacke, slädpartier, jakter, till en början på småfågel med salongsgevär, ritter på ölännin-garna. En särskild sorts slädfart var att efter en hästsläde fästa kälkarna i långa rader efter varandra, vilket i synnerhet i utförsbackarna föranledde att vi ofta rullade runt i snön. Inomhus biljard, tennsoldater, kille, vingt-et-un, lotto, domino och andra spel, dans, levande vaxkabinett, teaterföreställningar, tableaux-vivants.30

De senare vanligen efter Anna Maria Lenngren eller Andersen: »Por ti ätterna», »Grevinnans besök», »Per svinaherde» o. s. v. I den sistnämnda hade kusin Carl och jag grisarnas roll, med ett mjöltråg som ho.

Julottan var obligatorisk och började tidigt. En av jungfrurna fick åka ännu tidigare med silverstakarna, som skulle uppställas framför bänken på vänstra läktaren, som var Sjöholms; den högra var Claestorps. Till dessa bestod socknen ej lyse. Det som var kvar av ljusen skulle klockaren ha. Så hade det alltid varit och förblev tills en reparation gjort räcket, som förut varit platt, i vinkel och lyset fick apteras därefter. Ibland kunde det vara gement kallt. Kyrkan var oeldad. Fötterna klarade man tack vare halmskorna, flätade i Claestorps slöjdskola, som år från år stodo kvar i bänken, och kroppen någotsånär, fast vi ungdomar ej hade päls. Värst var det med huvudet, som naturligtvis måste vara obetäckt. Pappa lade sig sent omsider till med en speciell kyrkkalott, som en av systrarna prydde med en liten förgätmigej, så den ej skulle glömmas. Kyrkan var alltid fullsatt vid julottan och vanligen voro även gångarna packade av stående. Som alla dessa icke hade halmskor, var det ofta ett stampande i golvet, så man knappt kunde höra den gode Christiansson, huru han än dundrade i predikstolen. De äldre sutto i regel trofast kvar över högmässan, men vi ungdomar smeto vanligen efter ottesången ned till Claestorp, dit de andra sedan kommo efter till en grundlig och välkommen fru-kost.

Ibland åkte vi till julottan med facklor, vilket en gång höll på att föranleda mässfall. Prostens hästar föllo i sken för de flammande blossen, men hejdades i tid. 1872.

I januari övergav oss pappa på en tid. Vi voro vana vid hans täta Stockholmsresor, men sedan han genom drottningens frånfälle upphört att tillhöra det tjänstgörande hovet blevo de småningom färre och färre. Jag var alltid ledsen när han for och glad när han kom åter. Han sysselsatte sig mycket med sina barn och vi hade en plats i hans eget arbetsrum, där vi kunde snickra, såga, klistra och limma så mycket vi ville. Men när far ej själv var där, var det inte lika roligt.

Denna gång var anledningen den vanliga stora hovbalen och andra tillställningar hos kungahusets medlemmar, men även en familjehögtid. Nummer två av systerdöttrarna skulle träda i brudstol; Sophie Bonde hade fyra år förut varit nummer ett. Antonie von Eckermann hade ingått förlovning med John Rettig, som hon ofta träffat hos sin morbror på Forsbacka.

Samtliga bröder gåvo middag på Hasselbacken för Rettig, far och son. Farmor hade supé för tärnor och marskalkar och Plessens, som själva gift sig på Ecker-manns Edeby, gjorde bröllopet, som bevistades av hundratals personer. Stor supé, tal, skålar, dans och allmän glädje.

John Rettig förblev under hela sin levnad för sin32

hustrus släkt en kärleksfull son, en god broder och en vänfast kusin. Längre fram i tiden kom han att stå mig mycket nära. Få personer ha visat mig en så hjärtevarm vänskap som han.

Vid ett besök i Stockholm i april skriver pappa: »Jag finner konungen med mycket bättre utseende än i januari, men för det mesta ligger han på sin soffa och får nog ligga ännu en månad eller mer, men det är alls inte sant att han, som de spritt ut i staden, har svårt för att gå; det är endast för att behålla medicinen, som kommer in bakvägen, han ligger. Excellensen Sparres historia, du minns nog, fruktar jag har mera grund än jag trodde. Själv talade han ej därom och med mig gör han det nog ej. Men av andra har jag hört mer än jag skulle önska.» Denna antydning får sin förklaring i ett brev dagen därpå: »Nu har jag rivit upp himmel och jord för konungens giftermål och åtminstone lyckats skrämma upp dem, som skulle vara hans följeslagare och satt alla de trådar i rörelse, som jag kunnat, för att hindra den dumheten, minst sagt.»

Från ett senare besök i Stockholm samma månad berättar min far: »Konungen såg jag i går. Han är kanske bättre, men såg så trött ut och var helt nedstämd. Sade själv att han började förlora intresse för allting. Ingenting roar honom. Ingenting orkar han sysselsätta sig med, och att nu i nio veckor varje afton spela kort börjar han också finna tråkigt. Det gjorde mig riktigt ont höra honom.»

Det var egentligen Demirgian, som var primus motor till konungens giftermålsplaner med den unga pol ska grevinnan Krasinska, som hade det för svensk tunga33

tämligen onjutbara Graciösa i förnamn. Han skaffade konungen en vacker fotografi av henne och underrättelser om hennes många miljoner. Jag vill lämna osagt vilket av dessa två argument, som mest uppväckte konungens

begär. Hon var släkt med italienska konungahuset. Victor Emanuels farmors mor tillhörde denna polska ätt, men ryktet antydde en betydligt närmare släktskap med konungen, som åtagit sig att vara hennes förmyndare och gärna sett henne intaga den nyss ledigblivna platsen på Sveriges drottningtron. Grundlagen hade ej hindrat detta — den talar blott om prins av kungliga huset, ej om konungen själv —, och det hade Carl XV klart för sig. Kung Amadeus, som möjligen var hennes halvbror, förlänade henne spansk grandezza av första klassen och gav Demirgian en hög spansk orden för besväret.

Konungen hade i maj tänkt möta henne i Schweiz, och följeslagarna på resan voro redan utsedda, bland dem Fritz von Dardel, som ansågs fördomsfri, och Gyllenram, som beundrade sin herre i alla väder och skulle följt honom över Styx, om det gällt, men läkarna, speciellt min fars synnerligen gode vän, livmedikus Vincent Lundberg, satte sig bestämt emot. Konungens nedsatta krafter skulle omöjliggöra resan, och det var nog alldeles riktigt. Huvudsaken var att vinna tid, och konungens känslor fingo en kalldusch, då han fick visshet om att Demirgian för egen del förbehållit sig en hel million, om planen lyckades.

Eget nog fick tidningspressen icke nys om hela historien. Det var först långt efteråt, som min far berättade härom och om sin egen insats. Visserligen även dikte-

rad av pietet emot drottning Louises minne, men mest dock för den sjuke konungens egen skull. Konungens vänner visste, vad han själv ej visste eller inte ville veta: att hans dagar voro räknade. En extra änkedrottning utan ringaste samhörighet med Sverige och svenskarna hade varit ett komplett oting. Jag har sett en romantiserad berättelse om grevinnan Krasinska, jag tror på engelska, men har ej antecknat författare och titel.

Släkten Krasinski är av gammal polsk-massowisk adel och känd från 1200-talet. En gren fick tysk riks-grevlig titel 1588, en annan preussisk 1798 och en tredje fransk 1811, som bekräftades av tsaren 1837. Jag vet ej till vilken Graciösa hörde. Som bekant föra de polska familjerna stamvapen, som ha särskilda namn och som kunna bäras av ett stort antal ätter utan påvisbart gemensamt ursprung. Krasinski hör till stammen Sle-powron, som för en blå sköld med en hästsko av silver, krönt av ett litet kors, på vilket sitter en svart korp med en gyllene ring i näbbet. Det vapnet skulle ha verkat främmande mellan Sveriges tre kronor och Folkungarnas lejon. Samma sköldemärke föres av ej mindre än 305 polska familjer med vitt skilda namn, vilkas begynnelsebokstäver representera hela alfabetet A—Z. Graciösa Krasinska blev sedan gift med en landsman, greve Rozinski.

Huru enkelt och flärdfritt Carl XV älskade att uppträda, kunde han dock bortlägga sitt obesvärade och icke så litet självsvåldiga sätt och under sin krafts dagar, när det gällde, helt och hållet vara konungen av Guds nåde. Få personer, även bland tidens monarker, har haft sådana yttre förutsättningar därtill som han.35

Sista årens sjuklighet nedsatte såväl viljan som förmågan.

Farbror Mauritz på Beckershof var en glad och godlynt herre, som ville se alla glada omkring sig, främst sin egen barnaskara. Han var också outtröttlig att sätta i gång med sällskapsspektakel — på vinden hade han en ordentlig scen med kulisser, ramp och ridå — trol-leriseancer, fyrverkerier, danser och utfärder. Denna sommar fick han en utmärkt idé. Gammal sjöman beslöt han att anordna en »sjöfärd» på flera dagar på det med Tislången sammanhängande vidsträckta sjösystemet. Genom Noret eller genom en numera uppgrundad kanal genom Näset kom man till den stora Tisna-ren med samma vattennivå. Sjön anses, om man följer vikar och uddar, vara ej mindre än 12 mil i omkrets. Därifrån går en för båtar trafikabel å utan fall upp genom Brosjön, Visken och Starrnässjön till Fjä-larn mot järnvägen Katrineholm—Norrköping, och sedan kommer man icke längre åt det hållet. På Beckershof fanns en treparsöka, vilken förr använts som kyrk-båt till Skedevi i Östergötland, som på detta sätt var lättare åtkomligt för ett större sällskap än med hästar till den egna sockenkyrkan, samt andra rymliga båtar. Dessa utrustades, bemannades och bekvinnades och åtföljdes av en särskild matbåt, rodd av den enda tjänare som medföljde. I den största båten satt pappa vid styret, första årparet sköttes av farbror själv och Thure Ehren-krona, vid de andra två sutto fyra äldre pojkar. Jag var den gången för liten att anförtros en åra, utan hade min plats med min ännu yngre kusin Carl med mamma och andra damer i aktern. Och så bar det av. Raster

des vid lämpliga ställen för bad och måltider. Fläsket stektes, potatisen kokades, kotletterna uppvärmdes o. s. v. Några roligare och ljuvligare festmiddagar har jag aldrig ätit. Vi pojkar, som ej voro invigda i kokkonstens hemligheter, voro användbara vid disken.

Man bivackerade i medförda tält eller i bekvämligaste fall på någon höskulle. För mamma medfördes en tältsäng, men vi andra, både äldre och yngre, rullade in oss i filtar. En nordisk sommarnatt i friska luften ger god sömn och friska krafter, trots mygg. En morgon såg kusin Calles rosiga anlete ut som en reliefkarta. Han hade haft sin plats närmast mig. Insekterna hade föredragit honom, och det unnade jag dem gärna. Morgontoaletten vid det gemensamma handfatet, sjön, gav vanligen anledning till mycken munterhet. Gemensam-hetsbad voro då ännu ej uppfunna, utan könen lögade sig strängt åtskilda av någon skogklädd udde. En dag kom en häftig regnskur. För att hålla modet uppe på den stora skaran ungdomar började pappa berätta sagor ur Tusen och en natt: Alladin, Ali Baba m. fi. Han gjorde det flytande och de åhördes med intresse. Det var just ingen som kunde kontrollera var hans egen fantasi fick hjälpa minnet, men tråden var riktig och föredraget uppfyllde ändamålet.

I Byle tittade pappa in i en bondstuga. Där satt mor i huset och vaggade ett barn. Men hans vana öga upptäckte också en trevlig glaserad skål. Fick han köpa den? »Gärna, men jag kan ej sälja utan att fråga far, som är ute. Vagga pojken så länge, så skall jag höra efter.» Sagt och gjort, men pappa berättade om sin ängslan att ungen skulle vakna och börja gallskrikaom han fick se ett främmande ansikte över sig. Det avlöpte emellertid lyckligt och skålen står ännu i dag i biblioteket på Sjöholm. Färden avslutades med ett lustspel och tableaux-vivants på Beckershofs teater.

Dessa sjöfärder blevo en årligen återkommande institution med för varje gång allt större anslutning, och de tillhöra uppväxtårens roligaste minnen.

Så göra även de likaledes årligen återkommande nötplockningarna hos min faster Ulla von Eckermann på Edeby. Även då samlades släkten ganska mangrant och då brukade även faster Mina Bonde vara med. Hennes man Carl Jedvard och en nötbuske vore en otänkbar kombination. Jag brukade tjänstgöra som hennes »nötlod», d. v. s. klättra upp i buskarna och med min kroppstyngd böja ned grenarna, så att topparna kunde skattas. Vid Sparreholms lastbrygga låg den vedeldade »Ulrika» och hostade. Hur många knops fart den gjorde vet jag ej, men färden över Båven var, och är än, så gudomligt vacker, att den gärna kunde gått hur långsamt som helst. I ån mellan denna och Edebysjön var det roligt följa med hur säven böjde sig för sugningen och hur gungflyn hoppade och sjönk.

Edeby är ett ovanligt vackert ställe och där gick fritt och glatt till under fasters milda spira. Alla pojkar voro inkvarterade i en av flyglarna. Arla om morgonen gick reveljen, blåst i jägarhorn av sonen i huset, »Waldteu-fel»-Erik. En hastig frukost och ut på jakt. Vid 1 l-tiden uppsöktes de äldre och flickorna i nötskogen, där lunch uppdukades och nötplockning fortgick tills det blev att gå hem och bada, vilket tog dryg tid, samt klä sig till middagen. På grund av gästernas antal var det38

gående bord. På kvällen blev det vanligen dans och sång i den s. k. stensalen med vackra 1700-tals pannåer och mezzaninfönster, samt slutligen nachspiel i kavaljersflygeln. Ibland hade man nätt och jämnt hunnit lägga sig förrän reveljen gick. Mycken sömn blev det ej, så det kunde hända att man somnade på håll. En gång vaknade jag av att stövarna sprungo över mig. Förmodligen hade haren kort förut gått samma väg. Ibland blev det till omväxling utflykter på sjön, till Vibyholm med sin stora porträttsamling eller till Tova med sin gamla målade ryggåsstuga. Bland nöjena var även fångandet med händerna bland strandens stenar av simpor, en ovanligt ful liten fisk, som saknas i Näsnaren och som det fordrades en viss fingerfärdighet att få fatt i och därvid klara fingrarna från de nålvassa fenorna. Dessa glada fester pågingo vanligen tre à fyra dagar, för oss pojkar tre à fyra dygn.

En natt råkade en av oss kasta något föremål, som flög upp i taket och slog hål på papperet. Det lyste fram färg, intresset var väckt, i ett nu var papperet nedrivet och en utmärkt vacker takmålning på bräder från 1600-talet

blottad. Detta föranledde strax en undersökning även av de övriga rummen. I flera av dem dock med negativt resultat och den i stationssamhället boende tapetseraren fick efter gästernas avresa litet extra arbete.

Det hörde till uppfostran att lära sig dansa. Galopp och polonäs var ingen konst, till vals och polka borde man kunna stegen och följa med takten, fransäs och lansiär hade många och krångliga turer. På pappas begäran sände operachefen Edholm oss m:lle Berger ur39

balettkåren. Någon av kamraterna hade skrämt henne för den stela tonen i det högaristokratiska huset och för hennes enkla toaletter, »då där gick till som på hovet». Men redan efter första dagen var blygheten fullkomligt bortblåst och hon fann sig fullt hemmastadd i vår muntra krets. Det var förresten ett snällt, enkelt och naturligt litet fruntimmer, som tyckte lantlivet var en angenäm omväxling mot att snurra omkring på tåspetsen i trikåer. Som danselev var jag misslyckad, ehuru det vid min dåvarande ålder ej märktes så mycket som senare. ,

Året därpå var Pallinska husets brand. Någon organiserad brandkår fanns ej i Stockholm och material saknades, till och med brandstegar. För att rädda sig måste de som bodde i de översta våningarna hoppa ut genom fönstren och mottagas i täcken som höllos av frivilliga personer. M:lle Berger bodde i ett av vindsrummen. Först kastade hon ut sin kissemisse, vilket trots det tragiska i situationen av publiken mottogs med skratt. Sedan tog hon själv språnget, men hade oturen att klyva hakan på en utstående skylt av bleck. En annan hade mindre tur, slog ihjäl sig mot gatan. När hon tillfrisknat fick hon en recett och däri ingick, grymt nog, ett språng från en ansenlig höjd. Publiken ville ha det så.

När någon av de kungliga passerade Katrineholm var det brukligt och även väntat, att de tre i närheten bosatta bröderna Lewenhaupt gjorde sin uppvaktning. Så även när Carl XV på sin resa till Aachen gjorde det för sista gången i livet. Som vanligt fick familjen följa med. Den förr så reslige och ståtlige monarken såg skrämman-40

de tärd ut. Ansiktet var rynkat och kroppen ytterligt mager. När han vänligt räckte mig sin hand kändes den kylig och torr som pergament.

Under uppehållet promenerade han fram och tillbaka på perrongen, stödjande sig på min far med armen om hans hals. Samtalet föreföll allvarligt, och allmänheten, som höll sig på aktningsfullt avstånd, stod tyst och stilla.

Trafikchefen bugar sig, tiden är inne. Konungen trycker de närmast ståendes händer, nickar vänligt men trött till andra, stiger upp och blir stående i fönstret. Visselpipan ljuder och tåget sätter sig långsamt i gång, men ingen kommer sig för med ett leve eller ett hurrarop.

På hemvägen talade föräldrarna helt lågmält med varandra och vi barn vågade oss ej på att vara muntra.

Ett par månader därefter stannade det kungliga liktåget en stund vid Katrineholm. Kistan stod på en öppen vagn och var överhöljd med en purpurmantel. Officerare paraderade, och bland dem väckte den unge ordon-nansofficeren prins Louis Murat på grund av sitt historiska namn mitt särskilda intresse. Både min far och farbror Claes, som blivit nedkallade till Malmö, voro med , på tåget och följde till Stockholm.

Kung Carls sista eriksgata gjorde på barnasinnet ett mycket högtidligt intryck.

Min far sörjde uppriktigt sin konung. Han hade tillhört dennes intima vänkrets sedan yngre åren. Gillade visserligen icke allt, varken som människa med ganska stränga principer eller som överkammarherre hos den lagvigda, men ingen som kom Carl XV nära kunde motstå hans personliga charm. Ofta hörde jag honom berätta om hjärtevinnande drag. Även om fyndiga svar,*Jeanette von Essen (1804—1877).Slottet Putbus (1871).*

Corfitz Beck-Friis (1824—1897).Claestorp. Skrivrummet (1881).

Claestorp. Galleriet (1881).Albert Ehrensvärd.

*Magnus Huss.*41

t. ex.: Vid kröningen i Stockholm yrkade norske statsministern att i processionen få gå till höger om den svenske på grund av äldre excellensvärdighet: »Nej, det kan jag inte låta dig få göra, men vill du tura om med mej en stund under tronhimmeln, så ska du få det.»

Excellensen Manderström hade en son, som sedermera visade sig mindre lyckad. En dag stegade pojken upp till kungen och bad om hans porträtt. »Det skall du gärna få, min gosse», svarade Hans Majestät och — gav honom en 5-öring.

Louis De Geer förklarar i sina Minnen kung Carls obestridliga popularitet, icke minst i de breda lagren, med orden: »Den stora allmänheten tycker inte om några helgon.» Daniel Fallström träffar pricken, när han säger om kungen, att han var en man, »som hårt fick sona att för mycket människa han var».

Det är att märka att de verkligt populära konungar Sverige haft, ha varit Fredrik I och Carl XV. Kanske på precis samma grunder. Ingendera var något helgon. Det kan man lugnt säga. Och så sade Carl XV ärligt ifrån, »att han gjorde en konst i allmänna opinionen», och det hade allmänna opinionen den tiden tillräckligt mycken självkritik för att uppskatta.

När efter konungens död hans glada hov upplöstes, tillkännagav Fritz von Dardel: »Nu är den Lewenhauptska tiden slut, nu börjar den Rosenska.» I såväl konungens som drottningens omgivning hade verkligen de flesta varit mer eller mindre släkt med varandra. Därifrån gjorde dock de sista årens gunstlingar, d'Otrante, Gyllenram och konungens onda ande, Demirgian, undantag. En tillfällighetsskald kvad också:42

»Hösten kulen är här och kung Carl ligger i mullen, rosornas tid är förbi, Rosarnas är det som gryr.»

Den tiden hade varit tacksam för och haft glädje av det sköna i färg, i konst, i dikt. Och först och främst hade den varit ärlig.

Var pappa i Stockholm Carldagen den 28 januari de följande åren, försummade han ej att avlägga besök i Riddarholmskyrkan och den 3 maj, konungens födelsedag, blev en stående minneshögtid, då herrarna av hans hov och stab samlades till middag på Hasselbacken. Den främste närvarande höll minnestalet, telegram avsändes till kronprinsessan av Danmark och de forna kamraterna levde några angenäma timmar i minnet av en svunnen tid, som för dem fått en vacker, skimrande patina. Med åren blevo de allt färre. Sista gången min far deltog var den sista 3 maj han själv upplevde.

På den bekanta sepiateckningen av Dardel över konungens sista stunder synes bland andra Louis Wrede. Någon anmärkte att han ej var närvarande. »Jag vet det, men han borde hava varit det och ej gått ut och promenerat i staden. Han hade aldrig förlåtit mig, om jag ej placerat honom där.»

Det är anmärkningsvärt, att ingen av dem som tillhörde konungens intimare vänkrets och stodo honom perso- ligen nära sökte begagna detta till sin egen fördel. Och ändå hade de flesta av dem intill representationsförändringen blott genom att låta sig födas fått rätt att inverka på riksdagsbesluten. Någon s. k. hovkamarilla fanns ej. De voro inte så funtade.

Konungen skilde länge själv med säkert öga den vän-43

skap, som med smickret till medel hade egennyttan till mål, från den som hade ärlig sanning till både medel och syfte. Den förra hade ingen god marknad. Under sina sista år kunde han dock undantagsvis och åtminstone i fallet Demirgian taga betänkligt miste.

Gyllenram, »Tass», som vid 22 års ålder blivit ordonnansofficer och snart med sin ungdomliga käckhet vann konungens synnerliga bevågenhet samt gick och gällde för gunstling, hann det oaktat under Carl XV :s livstid ej över två snören på mössan, dem han då burit i 10 år.

Att Gillis Bildt, som tidigt visade sig vara en inflytelserik riddarhustalare och statsutskottsledamot, gjorde en snabb ämbetsmannakarriär, berodde knappt på personlig kungagunst. Den fortsatte obehindrat efter Carl XV:s frånfälle. Han var god klättrare själv, och hade varit det under vilken regim som helst.

Däremot hade Fritz von Dardel alla skäl att vara direkt tacksam fcr både ett och annat, ej minst för sin överinten- dentsbefattning, vilket han dock ej särskilt framhåller i sina Minnen. Men valet utanför de tränade ämbetsmännens och de utövande arkitekternas krets visade sig den gången inte alls dumt.

En och annan utnämning till mindre viktig militär grad var relativt och andra dito »i armén» fullständigt oskadliga. Väckte åtminstone då föga eller intet uppseende. Tjänade ibland som »förladdning».

Johan Liljencrantz, den fridsamme Gösta Trolle-Bon-des eldfängde måg, var den ende som sökte utnyttja den kungliga bevågenheten som politisk språngbräda, men då detta icke lyckades blev han otålig, gjorde en brutal hel-omvändning och gick en diametralt motsatt väg. Med sin44

subjektiva inställning tog Carl XV detta hårt, icke som konung utan som vän. När Liljencrantz låg på sin dödsbädd, ville kungen trots allt återse honom, men tvekade-»Följ sitt hjärta, Ers Majestät, det ångrar ingen.» Liljencrantz blev djupt gripen, och vännerna återfunno varandra för några korta ögonblick innan det blivit för sent.

Liljencrantz hade hela tiden fortfarit att vara en angenäm och intelligent sällskapsmänniska, men med en ej obetydlig portion gift i tungan. Sin radikalism tog han ej med in i svärföräldrarnas salonger. Den lämnade han kvar på gatan, där den syntes av allt folket och gjorde effekt.

En dag denna sommar voro vi bjudna till Stora Sundby till grevinnan Charlotte von Platen, född De Geer. Det är tre mil till Hjälmarsund, och det sedvanliga fortskaffningsmedlet, när familjen skulle ut i samlad trupp, användes: stora wursten och fyrspann.

Grevinnan var känd för sin överdrivna artighet och hennes små biljetter — det finnes åtskilliga bevarade i släktarkivet — äro lustiga nog med alla sina understrykningar, tankestreck och utropstecken. De förseglades alllid med lack. Hon ansåg det ohövligt att använda gum-mering och sända adressaten salivhälsning. »Jag spottar aldrig åt mina vänner.» En gång, då hon låg sjuk och fick besök av sin läkare, professor Malmsten, blev denne förvånad av hennes rörelser under täcket och frågade vad som stod på. »Jag ligger och niger för professorn.» Malmsten, som på sin tid var den av Stockholms societet mest anlitade läkaren, var däremot icke känd för någon överdriven älskvärdhet. När hans bror statsrådet under koleraepidemien skrev och frågade, om det ej vore nyt-45

tigt att för en tid draga sig tillbaka till Falun med dess kopparluft, fick han det lakoniska beskedet: »Res, kruka, Vår Herre hinner dig nog.» Han skötte prins August under dennes sista sjukdom och sade en dag kärvt: »I morgon är prinsen död». Men när han återkom dagen därpå levde denne ännu och räckte lång näsa åt eskulapen, vilket retade honom till det brutala svaret: »Ja, när har prinsen någonsin gjort vad han skulle!» Malmsten skyl-les för att hava sagt: »Om människor visste hur nyttigt konjak är, söp dom ihjäl sig.» Sant eller osant ansåg samtiden yttrandet karakteristiskt för den lärde medicin-inannen.

Grevinnan Plåtens älskvärdhet gick understundom över gränsen till det naiva. Hennes kammarjungfru bad en dag få resa och hälsa på sin bror, som sjuknat. Det fick hon naturligtvis gärna, men ombads vid framkomsten telegrafera hur det stod till. »Jag förstår mig inte på att telegrafera, har aldrig gjort det.» »Jag skall hjälpa Sophie». Varpå grevinnan skrev följande koncept: »Lyckligt framkommen, min bror bättre och glad att se mig, ej frusit på vägen.» Vid telegrammets ankomst blev den snälla husmodern uppriktigt glad åt de goda underrättelserna.

När hon deltagande beklagade »Hans Klödd», att baron blivit så döv, fick hon det uppriktiga men oväntade svaret: »Gör detsamma. När jag hörde, hörde jag just aldrig något roligt.»

Storjägaren Lloyd blev föreställd för henne och hon frågade med förbindlig blick och röst: »Var sköt herr Lloyd sin första björn?» Lloyd missförstod — med flit eller ej — och nämnde den olämpliga plats på djuret,46

där han placerat kulan. När Beck-Friisarnas informator, Lindblom, blev presenterad, ville hon också säga något älskvärt och det blev till den unge mannens förbluffelse: »Ack, lindblom — lindblom luktar så gott.» Det hörs ej på rösten om det är stort eller litet L. Grevinnan var en gammaldags, mycket prydlig, fin och bildad dam. Det enda fel man kunde förebrå henne var en allt för översvallande välvilja mot allt och alla, men den var ärlig, så det var egentligen orätt att kalla den för ett fel.

Hjälmarsund var den tiden betydligt bredare än nu efter sjöns sänkning. Färja fanns ej och en roddbåt inväntade

vår ankomst. På andra stranden stodo ekipager, men som dagen var vacker och sjön låg som en spegel roddes vi ända fram till slottsterrassen. Platen själv var ej hemma. Han var då utrikesminister och kvar i Stockholm, men där voro en hel del gäster, bland dem pappas farbror Erik och hans vackra hustru, som var kusin till värdinnan. Erik Lewenhaupt var en liten fin, ytterst soignerad herre med små uppkrusade mustascher under näsborrarna och mörk välfriserad peruk. Han hade tillhört Carl XIV Johans närmaste omgivning och varit i nästan ständig tjänstgöring hos honom sedan han 1819 blivit ordonnansofficer, för att därefter stiga till adjutant, kabinettskammarherre, överstekammarjunkare och chef för konungens enskilda byrå. En plats som han bibehöll både under Oscar I och Carl XV, men som då var mindre fordrande. Han talade och skrev utmärkt franska, och hans brev och små biljetter, varav åtskilliga finnas i familj earkivet, äro med sina eleganta vändningar och vackra piktur, roliga att läsa och en fröjd för ögat. Det sades, att grevinnan Platen önskat hans vackra och behagliga47

dotter Charlotte till sonhustru, men hon fick 1875 en lunginflammation, som efter några dagar ändade hennes liv.

Stora Sundbys ståtliga slott om- och tillbyggdes av excellensen Carl De Geer, grevinnan Plåtens far, efter ritningar av en engelsk arkitekt, som tagit sina intryck från Walter Scotts Abbotsford, och det beundrades på sin tid alldeles ofantligt. Ej minst av författaren av texten till Södermanlands herregårdar. Det är imponerande i sin storlek, men redan vid detta mitt första besök fann jag det ej i min smak. Vad hade t. ex. de förgyllda korsen på de fyra tornen där att göra? Det var ju en profanbyggnad, ej ett gudshus. Nu tror jag allmänna åsikten vara den, att det väldiga slottet är en arkitektoniskt misslyckad skapelse. Vad jag då mest beundrade var riddarsalen med sin väggfasta dekorering i väv och olja och de stora hjorthuvudljuskronorna samt utsikten från taket, dit farbror Erik visade mig upp. Det var före Hjälmarsänkningen, då den väldiga insjöns yta var vidare än nu. Än i dag mötas därifrån åt örebrohållet himmel och vatten.

Platen hade en tid varit minister i London, där familjen representerade sitt land på ett sätt, som nutida envoyéer ej mäkta göra efter, och som vann det victori-anska Englands aktningsfulla gillande. Vid ett besök hos en hertig visade denne en enstaka Sèvrestallrik som en av pärlorna i sina samlingar, och som Platen beundrade jämnt så mycket som artigheten fordrade. En tid efteråt inbjuden till svenska legationen häpnade engelsmannen över att se hela middagen serverad på alldeles samma porslin.48

Efter grevinnan Plåtens död såldes den berömda servisen, som på sin tid tillhört familjen Fersen, till utlandet och betingade ett pris i sexsiffrigt tal. När en person förebrådde mågen Axel Wachtmeister att han ej övertagit den, svarade denne halvt på skämt: »Jag tog hellre Kulla-Gunnarstorp.»

Familjen gjorde ett par dagars besök på Säbylund hos mammas moster, Eugènie Lewenhaupt, född von Essen. Det var första gången jag såg detta ovanligt hemtrevliga ställe, som numera tack vare bil räknas som grannskap till Sjöholm. Den fasta inredningen är 1700-talets med målade tapeter i många av rummen, och det av Claes Frietzcky samlade biblioteket står ännu orört kvar, tack vare att egendomen är fideikommiss. Moster hade fått stället efter fröken Charlotte Lewenhaupt, en syster till hennes man. Det var en ofantligt älskvärd gammal dam, som jag senare lärde mig hålla uppriktigt av. Efter några dagars vistelse här bröto vi upp, mamma till sin andra moster i Pommern och pappa med oss alla fyra till Norge, och det blev en rent underbar färd.

I Karlstad åts middag på järnvägsrestaurangen och i Charlottenberg togs första klass, då pappa fann andra klass i de norska vagnarna ej stort bättre än vår tredje. I störtregn kommo vi fram till Kristiania och togo in på Hotel Scandinavie, vilket då var stadens förnämsta.

I Kristiania voro vi ett par dagar för att se stadens märkvärdigheter, som voro lätt räknade. Av besöket på det kungliga leksakshuset Oscarhald, som jag ej sedan återsett, har i minnet fäst sig sviten av Tidemands tavlor och av kammarherre Holst, som var vår guide, en stor knöl på hans hjässa. Den artige gamle ungkarlen hade49

blombuketter, röda nejlikor, åt systrarna, som voro synnerligen smickrade av denna oväntade hyllning. En dag gjordes utflykt i fem karrioler — ett åkdon som hade nyhetens och kuriositetens alla behag — till Frognesäter. På Klingenbergs teater, jag tror det var den enda som då fanns i staden, spelade en svensk trupp, och där voro vi ett par kvällar.

Från Kristiania foro vi på järnväg till Eidsvold och därifrån på ångbåten »Kong Oscar» till Gjövik. Där väntade en öppen fyrsitsig vagn, en »dekked kalesche», och en kusk, som skulle föra oss över berg och dal till Lerdalsören, vilket tog tre dagar. Något förebud hade vi ej den gången och jag tror ej sådana gillades i Norge. Också fick man ofta vid gästgivargårdarna vänta länge på hästar. Hållet Frydenlund—Fagernäs fingo vi gå till fots — tre timmars promenad — och vagnen kom efter sent på natten, mödosamt dragen av en stackars halt hästkrake. I normala fall fordrade den trespänning och ändå fick man stiga ur och gå i de branta uppförsbackarna. Karlen, som skulle återföra hästarna, klängde sig vanligen fast på kappsäcken bak, som blev allt plattare och plattare. Mången var språksam och ville veta vad pappa var för en. Han fick vanligen gå för storbonde, som det lättfattligaste. En var orolig att Norges beste værn och feste så småningom skulle »ruttne». Han lugnades, skulle i alla händelser säkert ej uppleva det själv.

För att återvinna den förlorade tiden startade vi klockan halv fyra morgonen därpå. Vid middagsuppehållen var mathållningen vanligen ytterst enkel. Tunnbröd, öret och multer kunde man dock i regel få, och av

4—377087. Lewenhaupt, Hågkomster 1871—81.50

det senare då hur mycket som helst, vilket förskaffade särskilt mig många angenäma stunder. Natthärbärgena voro, på ytterst få undantag, sådana att en nutidsresande skulle reagera. På Nystunen var det så illa ställt, att när pappa fått sina flickor i säng och sina båda pojkar i den andra, återstod det för honom själv blott två sammanställda gungbräden, där han tillbragte natten med vårt matsäcksskrin under huvudet och sin ytterrock som täcke. På morgonen väcktes systrarna av att gårdens drängar kommo ned i rummet från en lucka i taket. De hade sin sovplats i halm på vinden. Rena lakan var det inte värt att ha pretention på, och de som funnos brukade ej räcka ned till fotändan. Det föreföll ibland som om föregående gäst legat med stövlarna på.

Voro gästgivaregårdarna tarvliga, så var naturen så mycket mera storartad. De förra togos humoristiskt och den senare på allvar. Vi brukade räkna vattenfallen på båda sidorna om vägen och den, som hade de flesta på sin, var stolt. Intrycken hava under årens lopp sammanblandats och fördunklats, men tydlig och klar står ännu färden i snön på File fjäll. Det fanns något sorts överdrag, så kaleschen kunde bli »dekked», men då såg man ingenting. Bättre då att bli våt eller söka klämma ihop sig under det stora gemensamma bomullsparaplyet. Det kan regna i högfjällen. I Lerdalsören togo vi ångbåten till Bergen — den hette Framnäs —, och färden gick mellan Sognefjordens lodräta klippväggar med hundratals skummande forsar och på dess klargröna vatten. För en pojke, van vid ett småbackigt Sörmland och som kallade ett klippblock hemma i par-51

ken för »berget i allén», voro höjder på tusentals fot, som stupade brant direkt i havet, något underbart fängslande.

Bergen var en rolig gammal stad, där alla gatpojkar tuggade torr fisk och använde torra fiskbitar som projektiler emot oss försvarslösa. Fisk fanns det överallt. I Tyskebryggens gavelhus, uppe i stadens butiker och först och sist på fiskmarknaden vid Triangeln, och hela staden luktade fisk och tran. »Ett mera komiskt skådespel än detta köpslagande mellan Bergens pigor och madamer samt fiskarne får man sällan se. Vi stodo där en god stund och hade verkligen svårt att slita oss därifrån.» Det var just torgdag och animerat folkliv. Även en mängd landsortsbor i dräkter. Sådana underliga djur, som där fanns, har jag ej återsett förrän många år därefter på fiskmarknaden i Aberdeen med skörd från Island och Doggers Bank, stora rockor med alnslånga svansar, och en ljusröd art, som gick på så djupt vatten att ögonen trängde ut, när trycket upphörde. Naturligtvis hade pappa en bekant även i Bergen, general Klou-man, som bjöd på en åktur i omgivningarna och supé på Bergenhus, där han var kommendant. Till stadens sevärdheter hörde Walkendorfs torn och Haakonhallen, den senare då i ett tämligen miserabelt skick. I staden fanns en teater, där vi en kväll i familjen Kloumans sällskap sågo »Galatea», given av en fransk trupp, och en annan kväll hörde vi operan »Kronjuvelerna».

Dagarna voro vackra och bergensarna gjorde nästan ursäkter, att det ej regnade, som annars nästan dagligen, åtminstone någon stund, hör till. Ett par år efter hade pappa nöjet att på Sjöholm få besök av Klouman.52

Från Bergen gjorde vi en två dagars ångbåtsfärd på Hardanger. Ångbåten låg förståndigt nog stilla på natten, så

man fick ordentligt se denna utomordentligt vackra fjord, mer omväxlande och mindre allvarlig än Sogn. Vid Eide lämnades båten och vi åkte på bondkärror den vackra vägen över Vossevangen utför Stalheimsklevens kilometerlånga serpentinbacke till Gudvangen vid Sogn, en tur som tog två dagar. Vi skulle tillbaka till Lerdalsören, någon ångbåt fanns ej, utan pappa hyrde en båt med fyra roddare. Det skulle blott taga några timmar och lovade bliva en angenäm och vacker färd. Vi hade ej rott länge förrän det blev stickande storm, men en storm olik alla andra, då vinden pressades ned mot det smala vattnet mellan de höga bergväggarna. Båten hoppade upp och ned och slängdes hit och dit fullkomligt oberäkneligt. Att landa var omöjligt. Det fanns ej någonstädes så mycket plats att man kunde draga upp en båt. Först vid tvåtiden på natten kommo vi fram. Roddarna voro då alldeles slut och ansågo sig själva hava kämpat för livet. Hade båten kantrat hade alla varit räddningslöst förlorade. Pappa hade haft ängsliga timmar. Själv låg jag mest och sov framme i fören. Vaknade en gång av stänket från ett vattenfall, till vilket roddarna närmat sig för att fukta sina förtorkade strupar.

Från Lerdalsören, där vi återfunno vår vän vognman-nen med sin »dekkede», som fortfarande alltid var öppen, återvände vi den underbart vackra vägen över Fagernäs, Tomlevolden, Oddnäs, Randfjorden och Hönefoss till Kristiania. Efter ett par dagars vistelse där reste vi hem. Nattåg funnos ej, utan tåget stannade beskedligt i Arvika,53

där det fanns ett skapligt hotell, för att fortsätta morgonen därpå.

Hela denna färd med sina storslagna naturscenerier, glaciärer, fjäll, dalar och fjordar, med kalesch, karriol, ångare, båt och promenader till fots, med sina omväxlingar och små lustigheter kan jag ännu, när jag vill, i detalj återuppleva i minnet.

Pappa ville gärna utbilda och uppmuntra sin avkommas artistiska anlag. En stor del av denna sommar vistades fröken Charlotte Ehrenpohl för det ändamålet på Sjöholm. Lindrigt bortkommen, snäll och beskedlig, var hon ej någon drivande kraft, och som utövande konstnär var hon själv föga framstående. Jag vet ej vem som rekommenderat henne. Hennes undervisning lämnade ringa spår. Några år efteråt övergick hon till katolska läran samt blev nunna i klostret Maria Hoart i den lilla holländska staden Weert, nära Belgiens gräns, där hon levde i 37 år, till sin död.

Icke mindre än tre av våra lärarinnor hamnade i den allena saliggörande kyrkans sköte, men därtill kan omöjligen vistelsen på Sjöholm hava inverkat. Luften där var i det avseendet så fullständigt bakteriefri som möjligt.

Året därpå kom en målarinna av helt annat kynne och som sedermera penslade sig till ett gott namn: Anna Nordgren. Henne var det rutsch i. Artistiskt fri och ledig i sätt, tal och klädsel och i synnerhet i de ljusa hårtestarna som gärna stretade åt alla håll. Man kunde ej taga miste på hennes begåvning, även om man ej sett något av hennes hand. Endast artister över medelmåttan se ut på det viset.54

Guvernanten Aurore Weidel, numera fru Pettersson, efterträddes av M:lle Cardon, dotter till den framstående litograf en och syster till målarinnan Kerstin. Hon var ovanligt otrevlig och intrigant, så långt det lät sig göra i vår lilla värld. Var särskilt road av att plåga vår beskedlige magister Calissendorff, och sökte lära oss pojkar göra detsamma. Själv begrep jag detta var olämpligt. Sin lärare måste man åtminstone i yttre måtto visa tillbörlig aktning. Några lektioner hade jag ej för henne, det var endast systrarna, som kommo i åtnjutande av hennes kunskaper, som ej voro särskilt överdrivna. En gång såg hon strängt på pappas rapphönshund: »Jag kan inte med sådana där favoriter, man glömmer alldeles dom fattiga för dem » Jag fann detta lika omotiverat som impertinent. »Har Mille Cardon någon hund?» »Nej, det har jag visst inte!» »Tur för dom fattiga!» 1873.

Prins Augusts täta besök i östra Vingåker upphörde. Han avled i början av mars detta år efter några dagars lunginflammation. I Stockholm blev kanske tomrummet mindre än här. Att han ej hade sina äldre bröders sällsynt rika begåvning gjorde ej så mycket på det s. k. bondlandet, och i en relativt trängre krets var hans hängivna Backusdyrkan lättare att kontrollera. Men alltid lyckades det inte, och värden hade understundom rätt mycket besvär att med vaksamt öga sköta ransoneringen.

Icke minst tjänstepersonalen saknade honom. Han gav alltid rundliga drickspengar och var ovanligt »gemen» av

sig. Tyckte om att språka och skämta med dem. När grannarnas vagnar väntade på gården på sina fördröjda herrskap, kunde det hända att den människovänlige kungl, högheten högst egenhändigt tog en punschbutelj och ett glas samt med några vänliga ord gav varje kusk sitt kvantum. Ekipagernas ägare sågo det ej utan en viss ängslan.

Han hörde till i östra Vingåker, när det var något särskilt och även dessemellan. Man var van vid honom. Hans bästa jag, en flärdfri vänfasthet, kom där till sin rätt och erkändes.56

Han hade önskat min yngste farbror i sin stab och Carl XV hade godkänt valet, men »Jossan» fick se hans namn på listan och strök utan vidare ut det. Det var på den tiden kungen inte gärna gjorde henne emot, sade en passant till den strukne: »Jag tror du har ovänner vid hovet.» Och så var det inget vidare med den saken. Vid begravningen behandlades han emellertid av dåvarande konungen, som om han tillhört den personliga uppvaktningen.

Carl XV och hertigen av Östergötland voro de bästa vänner och sympatiserade i mångt och mycket ända tills lille prins Carl Oscar avled och konungen fått visshet att han ej kunde hoppas på en ny arvinge. Under den förres senare levnadsår voro de ofta av olika åsikter och det kunde ibland för omgivningen bliva ganska pinsamma uppträden. Prins August höll då gärna med store bror. Sedan konung Oscar en gång under sin frånvaro låtit honom presidera i konseljen — något som han ej haft tillfälle till under företrädaren — fick han den största vördnad för honom som broder, personlighet och regent.

Till minne av prins August fick pappa en piphylla av trä utan pipor. Själv hade prinsen ej bestämt något åt någon. Man brukar säga att något är bättre än intet. Ibland kan det vara tvärtom. Jag hade aldrig sett min far röka pipa, och det hade troligen prinsen inte heller gjort.

Utredningsmän i kungliga dödsbon kunna ibland ha en besynnerlig uppfattning. Baron Knut Äkerhjelm och en dansk skötte denna detalj efter Carl XV:s frånfälle. Det vore för mycket begärt, om hans forne förste hov-*Carl XV. Sista porträttet, taget kort före avresan till Aachen.Carl XV:s likfärd. Bild, tagen under uppehållet vid Katrineholm.*

Konung Carl XV på sitt dödsläger i Malmö.Minnestenen över Carl XV vid Borgholm.

Stora Sundby. Teckning av förf:s fader.

Nystuen paa Fillefjeld.

*Stalheimskleven.*57

marskalk, Sandels, skulle falla i pietetsfull hänryckning över en klädhängare — även om den stått i salig konungens privata förrum mot norra valvet.

August Gyldenstolpe var min mors enda farbror. Tjugofem år gammal hade han som adjutant hos greve Löwenhielm bevistat konung Carl X:s av Frankrike kröning i Reims, som skedde med alla l'ancien régimes pompösa ceremonier. Ett par år efteråt avsändes han av Carl Johan som kurir till kejsar Nikolaus. Först i Varna vid Svarta havets kust lyckades han träffa alla ryssars självhärskare, som mot turkarna ingripit i grekernas frihetsstrid, ehuru han inom sitt eget rikes gränser icke var någon utpräglad frihetsvän. Vid 35 års ålder hade han gift sig med Louise von Fersen. Genom sina båda bröders frånfälle blev hon kort därefter Sveriges rikaste arvtagerska. Makarna levde i tron att förmögenheten ej kunde taga slut, och inrättade sitt liv därefter, såväl under vidsträckta resor och vistelser på Europas mondänaste badorter som på Ljung och i Stockholm, utan tanke på förhållandet mellan debet och kredit. Sällan bodde de på det mera ensligt belägna Mäls-åker, som hon kallade Tråkåker, eller på Steninge, som också tillhörde de Fersenska fideikommissen. I Stockholm bodde de kvar i sitt ägandes hus vid Nybrogatan och flyttade aldrig in i Fersenska palatset på Blasieholmen. Detta var uthyrt till ryske ministern m. fi. I envå-ningslängan mot torget hade en gammal man fri bostad till döddagar. Han var en av dem som sökt bispringa Axel Fersen, då denne på franskt revolutionsmaner och i truppernas åsyn massakrerades av pöbeln. Ett av de ohyggligaste exemplen på massans sadism vår egen58

historia känner. Andra länder ha tyvärr gott om paralleller.

Det hela slutade med en dunderskräll, och även de stora fideikommissegendomarna uppslukades av Ragnarök. En bidragande orsak fick jag klar för mig, när jag under min studenttid i Uppsala råkade en man som haft en underordnad befattning vid godsförvaltningen: »Det va alldeles fasligt va alla stal åv herrskapet.» Naturligtvis underlättat av bristande ordning och tillsyn. Bliven änka kom faster Louise ibland ned till oss eller till Claestorp, med vars värdinna hon var förenad med intima vänskapsband. Även i Åkerhielmska huset träffade jag henne rätt ofta.

Formsköna drag hade le beau Fersens brorsdotter icke, men hela apparitionen hade något särskilt stiligt över sig, och hon hade i sin ungdom kallats »la belle-laide». Hon påminde om släktporträtten, och detta stärktes ytterligare av att hon kammade upp sitt vita hår från pannan på samma sätt som farbrodern sitt pudrade. I alla andra avseenden än de ekonomiska var hon rikt begåvad, hade en spirituell konversation och artistiska talanger samt tog livet i med- och motgång som det kom. Jag var alltid glad att träffa henne, ty hon hade en säregen charm, i mina ögon förstärkt av det historiska namnets glans, fast den lekamliga förgyllningen gått åt fanders.

I maj reste föräldrarna till Stockholm för att bevista konung Oscars och drottning Sophias kröning, och hade vid hemkomsten mycket att berätta.

Den ägde rum i Storkyrkan den 12 :e efter gammaldags ceremoniel med smöx jelse och allt annat som hör-59

de till, samt följdes av stor galamiddag. De närmaste dagarna upptogos av gratulationscour på slottet, galaföreställning på operan, middag hos änkedrottningen, stor bal på slottet och hos norske statsministern Kierrulf samt utan kunglighet middag hos utrikesministern Platen och supé hos Carl Jedvard Bonde för de hitkomna ambassadörerna.

Dessa voro från Österrike furst Richard Metternich, från Tyskland generalfältmarskalken greve Leonard von Blumenthal, från Ryssland generalen furst Alexander Lieven, från Italien generalen greve Luigi Menabrea och från Frankrike generalen greve Francois Charles Du Ba-rail, som tämligen omotiverat hade medtagit sin fru. Han var den förste som anlände, och därför fick paret första platsen. Greven lär gått tämligen an, ehuru betydligt handikappad av de övriga ambassadörerna. Grevinnan verkade skäligen enkel till både det inre och det yttre och imponerade inte alls på Stockholmssocieteten.

Ambassadörerna läto fotografera sig med svit och svensk uppvaktning. Föräldrarna fingo samtliga dessa bilder, vilket efter hemkomsten gav anledning till förklarande beskrivningar.

österrikaren fick utan tvekan första priset. Sonen till Napoleon I:s farlige och segerrike motståndare, Wienkongressens själ och heliga alliansens fadder, hade länge med glans representerat sitt land vid Napoleon III :s hov, där även en stor roll spelats av hans ungerska hustru Pauline, född grevinna Sandor och dotter till prototypen för djärv och överdådig magyarisk ryttaranda. Paret hade tillhört den nu fallne kejsarens intimaste umgänge. Hon dog först helt nyligen, efter att som änka mestadels60

varit bofast i Paris. Under härvaron fick Metternich telegram om att ett häftigt oväder ödelagt vingårdarna vid hans Schloss Johannesberg. Det var en ordentlig droppe malört i glädjebägaren, men intet att göra åt, blott en axelryckning.

Blumenthal hade deltagit i danska fälttågen 1849 och 1864, väsentligt bidragit till framgångarna vid Dybböl och Als samt varit stabschef hos kronprinsen av Preussen under fransk-tyska kriget. I hans följe var bland andra en ung officer med det svenskklingande namnet Lindequist föregånget av adlig partikel. Han steg sedan till general och gjorde sig ett berömt namn.

Den elegante världsmannen furst Lieven var en av de främsta representanterna för den baltiska adeln — utan en droppe slaviskt blod i sina ådror — och en av spetsarna vid hovet i S:t Petersburg. Han hade haft tillfälle samla rik erfarenhet från både diplomatisk träning och europeiska och asiatiska slagfält samt var i besittning av den russifierade germanens förbindliga älskvärdhet.

Menabrea, som vid sidan av sin politiska och militära verksamhet i yngre år även varit professor vid universitetet i Turin, var intet okänt namn i den svenska vetenskapliga världen. Han var sedan tio år tillbaka ledamot av Krigsvetenskapsakademien, och hade året förut blivit invald i Vetenskapsakademien. Han hade nyligen varit ministerpresident i sitt hemland och blev senare ambassadör i London. Var en av det nya Italiens mest inflytelserika och högst betrodda män.

Du Barail, deciderad legitimist, blev kort efter hemkomsten krigsminister i Broglies ministär samt utgav på äldre dagar sina »Souvenirs», där hans ambassad till61

kröningen utförligt omnämnes. Efter Mac Mahons tillbakaträdande och restaurationsplanernas definitiva skrinläggning spelade han ej längre någon politisk roll.

Det var ju ganska märkliga personligheter, med vilka föräldrarna dagligen sammanträffade.

Familjen Lewenhaupt var talrikt representerad vid kröningshögtidligheterna. Av faster Mariannes anteckningar, som finnas hos mig, framgår att många bodde hos farmor och att alla, som ej voro på de officiella middagarna, intogo sina måltider där till ett antal av 15— 20 personer dagligen, t. ex.: »Maj 17. Kommo till middagen alla. Aftonen voro de på stora balen på slottet.»

Oscar II var säkerligen den siste »Herrans smorde» på Sveriges tron. Aktens religiösa mystik har för länge sedan förlorat sin kraft i folkmedvetandet.

Min far brukade ej självmant berätta om sin ungdoms och mannaålders minnen. Han levde i nuet. Det tog hans tankar och intresse. Själv historiker ansåg han sina egna upplevelser ligga för nära i tiden för att verka historiska och vara för obetydliga för att fånga den nya generationens uppmärksamma öra. Det blev att försiktigt pumpa, men då kunde man få fram en hel del.

Carl XIV Johan hade han naturligtvis sett? Ja, men ban var ung, blott 23 år, när salig kungen dog. Den första officersfullmakten bar hans karakteristiska namnteckning med sina tre stora prickar. Genom sina båda farbröder, som tillhörde kungens närmaste omgivning, hade han dock några gånger kommit i beröring med den åldrige monarken och funnit honom mycket imponerande med sin raka hållning, sitt grå, välfriserade hår, sin örnblick och sin böjda näsa. När en av hans unga62

regementskamrater helt vanvördigt talat om Kalle Korpnos, hade denne fått smörj, osagt av vem. Farbröderna omnämnde alltid i beundrande och berömmande ordalag sin konung, som de satte mycket högt, både som monark och som människa. Hans sydfranska lynne kunde ibland föranleda häftiga oväder med bullrande åskdunder, men himlen klarnade snart och blixten slog aldrig ner. Magnus Brahe var med sin fina takt och sitt orubbliga lugn vid sådana tillfällen ett effektivt stormskydd. Carl Johan hade av politiska skäl fäst landets främste ädling vid sin person. Det utvecklade sig som bekant till en ömsesidig varm vänskap, men revolutionens son bibehöll alltid, kanske omedvetet, en viss respekt för den börne ädlingen.

Både Magnus Brahe och hans styvmor voro kusiner till min farfar. I hennes hus, vilket var ett av de få privata som konungen besökte, umgicks min far ofta som ungkarl och han kunde få förebråelser, om han ej anmälde sig till middagen, då han ej var bortbjuden på annat håll. Hon ansåg sig därmed blott återgälda sina ungdomsår på Claestorp. Aurore Brahe, född Koskull, dog samma år pappa gifte sig och hade länge haft obestridd rangplats som landets i flera avseenden förnämligaste dam.

Vid den högtidliga tystnaden kring Carl Johans lit de parade verkade den lungsiktige riksmarskalkens torrhosta som en röst från hinsidan graven.

Att Carl Johan strax fick så stort inflytande på sitt nya fosterlands styrelse berodde på att han var en man med viljekraft och erfarenhet, och det var ont om verkliga karlar i Sverige då. Två av de främsta voro hjälten63

från Sikajoki, som vid Fersenska mordet tappade huvudet för pöbelns skrän och riksdrotset, Sveriges Cato, som borde varit sin konungs främsta stöd och rådgivare, men lade sig mellan lakan revolutionsdagen den 13 mars 1809 för att, när den var över, kunna stiga upp på rätta sidan.

Den kunglige adoptivfadern blev snart intet att räkna med. Redan kröningsceremonien hade varit nära att av odorata skäl få avbrytas mitt under det högtidligaste ögonblicket, då enligt ceremonielets egendomliga formulering ärkebiskopen satte »kronan jämte riksmarskalken på konungens huvud».

För vart år som gick blev Carl XIII allt slöare och mer apatisk. Han presiderade visserligen i konseljen, men satt vanligen och sov. En kyrkoherdeutnämning föredrogs. Namnet på pastoratet väckte honom. »Nej vänta. Det där skulle Marianne Koskull ha.» Han trevade i fickan, fick tag i lappen hon stuckit dit och hennes protegé fick det feta gället.

Som bekant anses Carl XIV Johan ej varit olivad att växla sin blivande svensk-norska tvåkrona mot en fransk. Jag vet ej om följande anekdot förut varit synlig i tryck. Efter Napoleons fall sammanträffade den svenske kronprinsen med Talleyrand och naturligt nog kom samtalet in på lämplig ersättare på Frankrikes tron. Talleyrand påyrkade den gamla dynastins restauration, vilket Carl Johan ej ville godtaga. I osynlig måtto slående sig för eget bröst: »Un Bourbon? Mais non, il faut choisir le pius digne», varpå den andre med skalken i ögat och en sirlig bugning svarade: »Mais Votre Altesse Royale, alors serait donc moi.»64

Nå, drottning Desideria då? Ja, den lilla lustiga gumman levde ju länge. På äldre dar sjönk hon ihop och blev allt mindre och mindre, så Carl XV sade henne en gång: »Farmor kommer aldrig att dö, bara så småningom försvinna.» Hon var fullkomligt oberoende av dygnets timmar, kunde inträda på teatern först en stund innan ridån gick ned efter sista akten och det skämtades om att hon ej åt middag förrän dagen därpå.

Pappa fick i uppdrag att underrätta henne om prins Gustafs död, sökte göra det i så skonsamma ordalag som möjligt, innan han nämnde prinsens namn. »Åh, så ni skrämde mig. Jag började tro att det var Carl. Se, han skall bli min kung!»

En gång hade hon gått ner till dåvarande kronprinsen — utan uppvaktning, som hon understundom gjorde —, satt där länge och ville gärna bli kvarbjuden till middagen. Men blev det ej, då de gäster som väntades voro föga jämnåriga med henne. Min far skulle följa henne upp. Kommen halvvägs i trappan: »Jag är så hungrig, orkar ej gå ett steg längre. Snälla greven, skaffa mig en kopp buljong.» Någon stol fanns ej inom räckhåll, styrkedrycken var ej närgårds, och när pappa efter en halvtimme återkom med en buljongkoppbärande lakej, satt Hennes Maj:t änkedrottningen lugnt på ett trappsteg och väntade. Koppen tömdes och den gamla damen fortsatte med återvunna krafter och lätta fjät uppför.

Det kunde hända att hon gjorde besök hos rikets fruar mitt i natten. En löpare, som fick göra skäl för titeln, måste då i full fart underrätta offret om den nåd som väntade. Det blev att hasteligen alarmera tjänare, tända ljus och lampor och snabbt göra nödtorftig toalett. Min65

mörs mormor var bland dem, som hade nog hög rang alt riskera denna heder och mamma kunde berätta, vilken uppståndelse den åstadkom.

En gång var änkedrottningen alldeles utom sig. »Mon dieu, oü sont mes péchés? Qu'esque j'ai fait de mes péchés? Est-que personne a observé mes péchés?» Biktfadern väntades vilket ögonblick som helst. Lappen, där hon skrivit upp sina synder, hade hon förlagt och visste rakt inte vad hon skulle bekänna, hade glömt alltihop. Det var inte passande för en from och rättrogen katolik att vara syndfri. Utan den ringaste lilla synd ingen absolution.

Konung Carls spådom gick ej i uppfyllelse. Änkedrottningen dog verkligen, men på sitt sätt. På teatern, dit hon för ombytes skull kommit någotsånär tidigt, kände hon sig illamående och for hem. Förmådde ej gå uppför trappan, utan bars av de vakthavande herrarna och lades på sin säng. Hon befanns då vara död, och liv-medicus, som eftersändes, hade blott att konstatera faktum.

När min far 1851 gjorde sitt inträde vid hovet som kammarherre hos kronprinsen var konung Oscar I redan märkt av den till en början smygande sjukdom, som slutligen vid relativt tidig ålder — 60 år — skulle föra honom till Riddarholmskyrkan.

Det kan hända att kronprinsar — liksom andra fideikommissarien mindre än dem — tycka att pappa lever litet för länge, att de ställa sig mer eller mindre kritiska mot faderns görande och låtande, och att de börja med att göra raka motsatsen mot vad de tro denne skulle ha

gjort. Efter den 8 mars 1844 trodde alla det skulle blåsa annan vind. Det började också med att så göra.

När någon varnade Gustav III att ett par av de lärare, han valt för sin son, voro anstuckna av encyklopedism och voltaireianism, svarade han: »Låt gossen lära sig folkets rättigheter så länge, rojalist blir han nog tillräckligt, när han blir kung.» Så gick det även här. Det dröjde inte länge innan Oscar I:s först livligt manifesterade liberalism betydligt urvattnades, och han kallade helst till sina ansvariga rådgivare undfallande och jasägande personer. Det var då ännu konungen själv som enligt grundlagens bud valde medlemmarna i sitt råd, ej en tillfällig riksdagsmajoritet som ditsatte sina förtroendemän. Det höll på att glida in i faderns av honom själv på sin tid livligt klandrade regeringssystem. Tilltagande sjukdom gjorde härpå en ände. Den bröt hans personliga viljekraft, tills slutligen tiden blev mogen för kronprinsen-regenten att övertaga ledningen.

Sina välvilliga tankar och önskningar mot allt och alla bibehöll han. Det vanliga tilltalsordet var »min vän» och han menade det i grund och botten helt bokstavligt. Kunde ej tänka sig något annat, och hälsningen åtföljdes av upprepade vänliga nickningar. Palmær kvad en gång:

Kung Oscar han sitter på Stockholms slott och nickar och nickar och nickar, och runtom står hans försupna folk och hickar och hickar och hickar.

Det första var alldeles riktigt, det senare en av elakhetens vanliga överdrifter, men det lät ju roligt. Och om67

gemene man talte om »Nicander», var det inte alltid skalden som menades. Det är icke endast »der ligger Sang paa Folkets Munde». Ibland kan det vara annat också, som ligger där.

Vår Herre hade begåvat konung Oscar med ett ovanligt vackert yttre. Han var fullt medveten härom och vårdade det omsorgsfullt, ibland litet mer än nödvändigt, samt bar helst uniform, sällan civil dräkt, vilket han ansåg mindre klädsamt. Han var även synnerligen road av att sysselsätta sig med olika uniformsförslag gällande andra. Att märka är att uniform var den tidens vanliga högtidsdräkt, som vid fester och tillställningar allmänt användes i stället för senare tiders frack.

Konung Oscar var en god familjefar, i det dagliga livet enkel och flärdfri, och kunde deltaga i ungdomens lekar, men hade varken faderns grandezza eller äldste sonens charm.

Drottning Josephine var av alla erkänd som en fullkomlig skönhet, hade därtill ett klart förstånd och ett sunt omdöme. Tegnérs ståtliga hyllning till henne ansågs ej innebära någon överdrift, blott ett välförtjänt erkännande. Under makens alltmer tilltagande svaghetstillstånd, en bitter prövning för såväl kärlek som stolthet, ställdes stora anspråk på hennes takt och viljestyrka, mest av henne själv. Hon fyllde dem, kände till fullo ansvaret av sin ställning som drottning, maka och moder. Som änkedrottning blev hon ännu mera aktad för sitt alltid värdiga uppträdande och sin varma människokärlek.

Själv såg jag henne ett par gånger vid Katrineholm, och en gång mötte jag i min fars sällskap änkedrott-68

ningen med sin hovfröken till fots återvändande från katolska kyrkan vid Norra Smedjegatan. Jag har ett mycket klart personligt minne av den ståtliga åldriga damen, kejsar Napoleons guddotter, dotter till hans styvson och bärande farmoderns förnamn.

Jag kan ej påminna mig i min barndom ha hört om Oscar I hade den ofta till verklig snillrikhet övergående begåvning, som alltsedan stamfadern varit karakteristisk för de flesta medlemmarna av vårt konungahus, fast under skiftande former. De som stått hans fader nära bedömde honom kanske ej heller rättvist. Under dennes livstid hade han ej givits tillfälle att göra sig gällande. Sedan dröjde det ej länge innan kropps-och själskrafter sveko.

I ett av de väggfasta skåpen i min fars förra arbetsrum, nu mitt skrivrum, på Sjöholm — förresten mycket inventiösa skåp med hyllor även i dörrarna för att ej bli för djupa och för att göra grejorna lätt åtkomliga — ligger en vacker sjöskumspipa av säregen form och med halvlångt skaft. En gåva av kong Frederik den syvende under en manöver på Ljungbyhed, där min far var kommenderad som uppvaktande hos hans konstifika danska majestät. Den var en ovanlig och högst sällsynt personlig utmärkelse och kom som påbröd till Dannebrogens storkors. Men överlämnandet var ej odelat angenämt. De åkte över heden tillsammans. På kuskbocken satt konungens jägare. Han stoppade pipan, tände och drog eld med några kraftiga inandningar, vände sig halvt om och stack munstycket i den konungsliga munnen. Hans Maj:t njöt ett kort ögonblick av narkotikan och stack sedan den tvåfalt använda bärnstenen mellan pappas69

läppar. Min styvson ville en gång, tre kvarts sekel efteråt, pröva den historiska klenoden. Jag hann rycka undan den. Min far hade noga undvikit använda pipan sedan första gången. Dessförinnan väl inrökt hade den ej undergått någon antiseptisk behandling sedan den Frederik-Dannerska tiden. Njutningen var måhända, trots åldersskillnaden, ej riskfri.

Vid samma manöver, som räckte hela veckan ut, var Skånska husarregementets kungliga hedersöverste en dag inbjuden på middag till Skånska dragonregementet. Alla skulle rida dit över heden, men pappa ansåg sig böra fråga om konungen önskade rida eller åka tillbaka till husarlägret. »Hvor mange officerer er det?» »Fyrtiotvå.» »Firtito! Kjære grev Lewenhaupt, det blir ja firtito glas, kan jeg aage hjem er det godt. Bestill vognl»

För tidens spirande nykterhetsrörelse saknade han helt och hållet sympatier.

Frederik VII kunde hava sina absencer, då han — ehuru fullt vaken — varken hörde eller såg. Den danska uppvaktningen kände till detta, och kunde då ogenerat börja tala helt vanvördigt om sin monark mitt för hans näsa, men fick noga aktgiva när han kvicknade till. Om han ville, kunde han uppträda med konungslig värdighet, men det var inte alltid han ville. Dessutom var han en synnerligen framstående talare, med en fyllig och stark röst, som hördes vida omkring, vilket troddes vara ett arv från den bildsköne svensk-schweiziske operasångare, som på sin tid givit gästroller i Köpenhamn, ej blott på tiljan.

Trots sin korpulens var kung Frederik en god ryttare och tog sig väl ut till häst. Hans ansikte var oaktat hög70

färg ej oskönt och profilen finskuren. Men fullt normal var han inte, vilket kanske mer ökade än minskade den popularitet han åtnöjt hos sitt gemytliga folk.

En gång samlade sig en skränande folkmassa utanför Christiansborg och ropade på konstitution. Kungen öppnar fönstret: »En konstitution, godt folk. Di maa gerne faa to.» Detta lugnar emellertid icke. Han får syn på en av de värsta skrikhalsarna. Låter föra upp honom till sig, där han är lika entusiastisk. Kungen ger honom då i uppdrag att sätta upp sin önskade konstitution och låter låsa in honom i ett rum, där han tillställes bläck och papper samt lämnas allt tänkbart tryckt material. Får sängplats och föda. Efter tre dagar släppes han ut, spak och ängslig, och har naturligtvis ej skrivit en rad. »Der ser di, min gode Månd, det er fanden gale mig ikke saa let.»

Som vanligt tillbringade farmor med faster Marianne en del av sommaren på Claestorp och Beckershof. Hennes kammarjungfru skulle gifta sig, gumman var road att ställa till festligheter, och faster har i sin almanacka antecknat: »Regnigt f. m., men vackert sedan, då vi kl. 5 gingo till kyrkan och vår Marie hade bröllop. Kaffe etc. etc. och supé vid Syskolan. Man kunde vara ute. Tillsammans 140 personer, muntert och allt lyckades bra.» En liten tidsbild i ordknapp enkelhet av svunnet patriar-kaliskt herrgårdsliv.

Höstens nötplockningsdagar vid Edeby fingo detta år en särskild prägel genom att — utom pappa och farbror Mauritz, som alltid voro med — även farmor och fastrarna Marianne, Mina och Sophie deltogo, således mor med fem barn och en sonhustru. De gamla voro71

lika glada och muntra som vi unga, och farmor var nöjd med sin talrika avkomma i tvenne led.

På hösten tog min bror Claes inträdde i Stockholms Ateneum, och hans kunskaper visade sig större än väntat, så han kom en klassavdelning högre än beräknat. Han fick inackordering hos doktor Tiselius, där jag tre år därefter

även hamnade. Jag var med till Stockholm, fick äta middag på Hasselbacken och gå på cirkus, men skickades efter ett par dagar hem med min nye informator, herr Lindberg, som kom direkt från Uppsala. Han var en hygglig ung man, som jag lärde mig tycka ganska bra om, men mycket rustik. Han var son till en enklare skräddare i Uppsala, som han själv i studentkatalogen anmält som »ringare», då han ansåg faderns borgerliga yrke ofint. Man skall egentligen vara göteborgare för att anse det för mera högtstående att om söndagarna sköta domkyrkotornets storklocka. Det var inte så underligt om hans bords- och salongsvanor lämnade ett och annat övrigt att önska, men han tog ej illa upp ett litet blygsamt påpekande och rättade sig villigt därefter. Till och med knivätningen lades snart alldeles bort. Han hade även nöje av att läsa andra tidningar än Fäderneslandet, den enda som förekom i hemmet, men däremot ej fanns hos oss. Den var en veckotidning och om vardagarna hade hans föräldrar annat att göra än bladlusa.

När han kom saknade han till och med något ej minst för en lärare så nödvändigt som ett fickur. En lakun i hans tillvaro som fylldes första julaftonen.

Hans kunskaper voro ej överdrivna, höllo sig inom skolpensa. Någon framstående pedagog var han ej, det roade honom icke, och varför skulle det göra det? För72

honom var konditionen endast en privatekonomisk fråga Och när han året därpå lämnade oss, yttrade han glädjestrålande: »Så rik har jag aldrig varit» och viftade med sina sedlar. Något favoritämne hade ban ej, och moderna språk voro honom skäligen främmande.

Som äldre kamrat utomhus var han ganska användbar och utnyttjades så mycket som möjligt.

Han stannade ett år, varunder jag ej genom hans förtjänst gjorde några större framsteg i vetande. Själv avlade han ingen akademisk examen utan hamnade i posten.

Han kunde ej nog förvåna sig över att greven »hälsade på tiggare». Själv besvarade han med nöd och näppe en ödmjuk hälsning med en nådig nick och kunde rakt inte begripa, att pappa hade för vana att återgälda en socialt underordnads hattavtagning på samma sätt. Någon har sagt i tryck, jag minnes ej vem, men han har kanske rätt: »Att vara dryg mot den hövlige och hövlig mot den dryge det är en blomma som odlas och ansas i underklassens örtagård.»

En mera märklig gäst var Oscar Montelius; han kom för att bese pappas stenålderssamling, som hastigt växte i nummer. Redan då hade han gjort sig ett berömt namn, känt långt utanför Sveriges gränser, och var en angenäm sällskapsmänniska med ett aldrig sinande förråd av berättelser och anekdoter. Båda föräldrarna voro roade av hans besök, som räckte flera dagar, och även jag lyssnade gärna på hans muntra lärdom. En dag foro vi till Floda kyrka, åto vår middagsmatsäck i gröngräset samt stannade en stund vid Bie, där doktor LevinCharlotte Ehrenpohl (1841— 1914) som Birgittinernunna.

John Rettig (1847—1907).*Fredrik VII. Träsnitt av H. P. Hansen.Oscar II:s kröning. Konungen mottages vid Storkyrkan av ärkebiskop Sundberg. Teckning av R. Haglund i Ny Illustr. Tidn.*

Oscar II.s kröning i Storkyrkan. Konungen mottager Riksdagens hyllning. Teckning av R. Haglund i Ny Illustr. Tidn.»Vita havet» under kröningsbalen den 17 maj 1873. Teckning av R. Haglund i Ny Illustr. Tidn.

*Palinska husets brand, natten till den 12 nov. 1873. Teckning av R. Haglund i Ny Illustr. Tidn.*73

hade ett par dussin stenyxor. En annan dag blev det ända till Tisenhult på Östgötasidan av Tisnaren för att inspektera några fornlämningar och så naturligtvis till Claestorp och Beckershof i rent ovetenskapligt syfte. På senare stället lånade han sig välvilligt att på den lilla teatern spela med i våra charader på kvällen. I »en lång dras-ut» hade han med sin resliga gestalt ett glansnummer.

På farbror Claes' initiativ kom den tyskfödde ornamentsbildhuggaren Carl Ahlborn, make till kungl, myntverkets skickliga medaljsnidarinna, och höll några föredrag i husslöjd på herrgårdarna och i socknens storskola. Han omfattade sitt ämne med lidelsefull kärlek och auditoriet lyssnade med intresse. Men sedan blev det just inte mycket mer. Det är ej lätt att sätta fart på sörmlänningar.

Den norske historikern Yngvar Nielsen kom och stannade några dagar för arkivstudier. Han var en hurtig och käck man i sina bästa år. Var då specialist på riks-ståthållarna Essen, Sandels och Platen. Blev sedan en av norska högerns mest använda folktalare och flitigt verksam i dagspressen. Han var då också varm unionsvän, och min far och han voro snart inne på den frågan. Jag lyssnade till samtalen. Under det min far ansåg gemensam utrikespolitik och gemensamt försvar vara till fyllest, ansåg han en närmare sammanslutning, även ekonomiskt, vara önskvärd och berömde entusiastiskt det gemensamma konungahusets förtjänster. Vid krisen 1905 axlade han en annan kappa. På tal om umgängeslivet i Kristiania frågade mamma, om det inte fanns gott om vackra unga damer där. Han gav snabbt74

det fyndiga svaret: »Ikke siden hustru min blev gift.» Hon var förresten dotter till greve Wedel-Jarlsberg.

I sitt arbete »Under Oscar II:s regering» omnämner han besöket med följande ord: »I mellemtiden var jeg bleven buden til Grev Adam Lewenhaupt paa Sjöholm i Södermanland. Denne, den daa avdöde Dronning Louises Overkammerherre, havde i 1873 passeret gjen-nem Christiania og havde da fortalt Universitetssekre-tær, kammarherre Chr. Holst om sine rige Samlinger med Anmodning at gjöre mig bekjendt med hans önske, at jeg maatte komme til ham og se, hvad der kunde være for mine öiemed. Opmuntred ved denne Venlighed foretog jeg saa i December en Reise til Sjöholm og leve-de der nogle behagelige Dager, som bragte mig en rig Höst, navnlig gjennem en interessant Brevveksling fra Unionens förste Tiaar.» 1874.

I januari avled min fars yngste farbror, Erik. Han hade blott varit sjuk ett par dagar i lungkatarr, men fick hjärtförlamning. Man ansåg det så litet farligt för ögonblicket, att dottern och mågen Hamilton voro i Södertälje och ej hunno komma in före dödsfallet. Pappa reste upp till begravningen. Hela koret var fullt av bekanta herrar och även några damer, vilket knappt var vanligt då. Pappa och hans bröder voro dessförinnan uppe hos änkan, som min far fann »sig lik, det vill säga änglalik som alltid». Farmor och dottern Marianne stannade hos henne under det de andra voro i kyrkan. Änkor voro den tiden befriade från den smärtsamma skyldigheten att bevista sina mäns begravningar och på stående fot mottaga beklaganden. På notifi-kationerna stod det till och med ofta för att undvika alla skriverier och visiter: »Sorgens beklagande ökar saknaden».

Innan årets slut hade hon följt sin make.

Vintermånaderna tillbragte familjen i Stockholm och jag med min informator på Beckershof. Pappa, som aldrig kunde vara sysslolös, började lägga upp en samling äldre vattenstämplar, som han om förmiddagarna kopierade på riksarkivet, kammararkivet och i kungl.76

biblioteket. Det blev slutligen en enastående samling på många tusen, tecknade med hans konstförfarna hand på folioark, som jag låtit binda till en tjock volym och deponerat på riksarkivet, där den ofta rådfrågas. Det torde vara den mest fullständiga samling i sin genre, som överhuvudtaget existerar. De få tryckta arbeten — alla utländska — som finnas, gå ej på långt när upp mot denna. Den är omnämnd i Nordisk familjebok.

På sommaren var mamma som vanligt på ett besök hos sin moster i Pommern.

Pappa tog sig ofta en brunnskur på somrarna, men gjorde det hemma. Därtill hörde att han skulle hålla mer eller mindre sträng diet och göra en tidig långpromenad före frukosten. På denna ville han gärna hava mitt sällskap. Vi pratade då om allt möjligt, och jag fick omärkligt lära mig en hel del. Annars var han under dagens lopp rätt mycket upptagen av annat och andra, men dessa morgontimmar på tu man hand stå ännu på gamla dagar solljust för mitt minne.

Andungsjakten började den 11 juli. Dagen förut åkte vi över till Beckershof och lågo där för att börja redan kl. 3 på morgonen. Jag och kusinen Carl sutto hela dagen i farbror Claes' båt, ytterst intresserade, men tämligen overksamma som jägare. Först V2 11 på kvällen voro vi åter hemma på Sjöholm.

I början av juli kom ortens länsman och omtalade att det skulle bliva generalstabsövningar i trakten samt bad att få inkvartera några officerare på Sjöholm. De kommo också i mitten av månaden och stannade i flera dagar. Det var själva översten, baron Hugo Raab — den svenska generalstabens och krigshögskolans fader77

—, som varit med vid Dybböl. Han var förresten morbror till doktorinnan Tiselius. Vidare grevarna Gustaf Snoilsky, som vid sidan av sin militärtjänst varit hovmarskalk hos prins August och slutade som landshövding i Göteborg, och Oscar Frölich, fransmannen marquis Le Muliers, artillerikaptenen Carl G. Hjärne, löjtnant H. A. von Kock och dragonlöjtnant Gustaf Löwenhielm. Alla beridna och med ordonnanser, så det blev ganska livligt och en rolig omväxling. Det var även inkvarteringar på Claestorp och Beckershof. Alla tre bröderna hade begärt Gustaf Bråkenhielm, som de visste skulle vara med och som alla tyckte lika mycket om, men som han ej kunde tredela sig, fick förstfödslorätten fälla utslaget och han bodde på Claestorp.

Den ståtlige Gustaf Bråkenhielm hade tillhört Carl XV :s närmaste vänkrets och var jämte sin hustru närvarande vid hans dödsläger. Innan han blev ordonnansofficer hos kungen, hade han efter genomgången kurs i Saumur gått i fransk tjänst och kämpat i Algier under Mac Mahon och i Mexico under Bazaine. Ett litet rökelsekar, som han räddat vid stormningen av Chapultepec och som han förärade min far, har stannat i min ägo. Som minne av honom fick jag sedan av hans änka ett vackert slipat glas med Törnflycht-Lewenhauptvapen.

Farbror Claes tog min bror och Erik Eckermann med sig på sin ölandsjakt. När de hemkommo var Claes kornblå på hela högra axeln efter alla rekyler. Han hade mycket att berätta om hjortarna vid Ottenby, hararna på Alvaret och fågellivet på Karlsöarna. På det senare tog jag en fredlig och oblodig titt anno 1934.78

Mot slutet av månaden reste pappa till Sierhagen för att hämta hem sin mor och äldsta syster. Svågern Plessen hade varit illa sjuk men var åter uppe och sig lik, satt med vid bordet och gjorde promenader i vagn. En dag gjorde pappa därifrån ett besök på Panker hos lantgreven och lantgrevinnan av Hessen och det får han själv beskriva:

»Det var verkligen en av de angenämaste dagar på länge. Augusta och jag foro härifrån kl. 11 i en liten kalesch med 4 hästar i angenämt väder, kommo fram kl. Vä 3 och efter en kort stund togos vi emot av lantgreven och lantgrevinnan tillsammans på det mest förekommande sätt man kan tänka sig. Sedan vi i prinsessans salong konverserat en stund och sett på en hop rariteter, måtte lantgreven märkt att jag var amatör, varpå han tog mig om hand och vi gjorde en grundlig granskning av alla hans samlingar, och sådana har han alldeles ovanligt vackra och rikhaltiga i porslin, tavlor och gamla möbler. Detta tog oss tid ända till middagen kl. 5. Jag satt bredvid lantgrevinnan, som på andra sidan hade en liten preussisk prins, sin brorson. Middagen serverades på det allra dyrbaraste sachsiska porslin. Prinsen bar Serafimern mig till heder och var särdeles belåten att jag genast observerade det.

Efter middagen promenad i vagn. Augusta åkte med henne, jag med honom. Vi gjorde en vacker tur i omgivningarna och voro uppe i ett högt torn, där man hade en verkligen härlig utsikt över havet och landet. Så hem igen och jag en tur med honom i parken och stallarna tills det var te. Vi kommo ej därifrån förr än79

kl. V2 10 och voro åter på Sierhagen kl. 1 på natten, särdeles belåtna med vår dag. Man kan ej tänka sig älskvärdare värdfolk, i synnerhet prinsessan. Hon gjorde allt sitt till för att göra oss besöket behagligt. Vi talade mycket om drottning Louise, och hon sade att de dagar hon för 14 år sedan passerade i Skåne voro kanske de lyckligaste i hennes liv.

Där var flera andra herrar och även ett par damer, men jag var så upptagen av vårt värdfolk; när prinsen släppte mig tog prinsessan vid, så att jag ej hann växla många ord med dem, fick ej en gång riktigt reda på vad de hette. En var preussisk major och adjutant hos prins Friedrich Carl och föreföll mycket hygglig, de få ögonblick jag kunde ägna honom.»

Lantgreve Fredrik skulle hava varit kung i Danmark om inte Londonprotokollet kommit emellan och gynnat hans svåger, eller åtminstone kurfurste av Hessen om icke detta annekterats av Preussen. Han sade också skämtsamt till min far vid detta tillfälle, att han just inte haft tur med sig, men fick vara nöjd ändå. Han hade först varit gift med en dotter till tsar Nikolaus I, som dog vid 19 års ålder vid sin första barnsäng och var sedan 1853 omgift med prinsessan Anna av Preussen, dotter till prins Friedrich Carl samt kusin till drottning Louise. Panker hade tillfallit familjen i arv efter Fredrik I:s och Hedvig Taubes son furst Fredrik Wilhelm von Hessenstein, som avled

där 1808.

Bland skåningar, som brukade besöka Bie vattenkur-anstalt var greve Fritz Dücker på Slättäng, en gård avsöndrad från örtofta, som ägdes av hans äldre bror,80

ungkarl liksom han. Han hade varit kamrat med pappa på Skånska dragonerna, och vi brukade fara över till Bie och hälsa på honom. Efter avslutad kur stannade han alltid några dagar vid Sjöholm. De båda vännerna upplivade då sina ungdomsminnen, och jag hade mycket nöje att sitta och lyssna till berättelser om ett och annat äventyr, ett och annat pojkstreck som de skrattande och muntra påminde varandra om. Hans skratt gick i första bas. Vi unnade alla pappa så gärna att hava någon av sina ungdomsvänner hos sig. Han unnade så gärna sina barn att skaffa sig sådana och hava dem omkring sig. Det senare förekom oftare än det förra.

Dücker hade litet svårt att förstå den rena sörmländskan, t. ex. att »bus danä» utgjorde ett tydligt och klart svar på hans fråga efter en avtagsväg och betyder precis detsamma som »strax därborta». Sörmländskan är dessutom känd för sin klangfulla vokalrikedom, t. ex. »å i åa ä e ö» (och i ån är en ö). Som skåning skulle han lättare förstått vokalrikedomen hos värdinnan på det lilla värdshuset på östkusten av Själland, som lyckats få härlig ål fångad i ån, som flyter förbi Råå fiskläge på svenska landet mitt emot, och helt stolt på sin »spise-seddel» uppförde »Stegt Raaaaaaaal».

Han var vid det här laget ej mer än 52 år, men föreföll äldre, var lång och magerlagd. Han hade tidigt tagit avsked och levde sedan stilla på sin egendom. En god ekonomi tillät honom att göra så mycket — och så litet — han behagade. Vid sin död lämnade han en pensionsfond på 100,000 kronor till Riddarhuset. Pappa fick en oljefärgstavla med skånska dragoner, som nu81

hänger på Claestorp. Vi saknade den förbindligt älskvärde gamle ädlingen, när hans Biebesök upphörde.

Av en helt annan typ var en annan gäst denna sommar, som inbjudit sig själv efter ett helt flyktigt sammanträffande med min far. Kammarherre Magnus Lagerberg erkände villigt att han hade sin fåfänga att tacka för att han ej vuxit fast på kontorsstolen, där hans karriär tagit sin blygsamma början. Vägen uppför hade gått genom åtskilliga frivilliga och mer tillfälliga kassörsbefattningar vid industrilotterier, föreläsningsstyrelser m. m., men huvudsakligen genom Göteborgs museum, där han haft tillfälle att utnyttja sina onekligen ganska goda numismatiska kunskaper. Och dessa utnyttjade han sedan in absurdum, bland annat i omedvetet roliga tryckta uppsatser och i präglandet av medaljer över sig själv. Ett par år före besöket hos oss hade han utgivit »Bref från Söderns länder», där han skildrade egna reseintryck. Bland annat konstaterade han där, eller om det är i sina resebrev till Handelstidningen, vilken popularitet kompositören Verdi åtnjöt i sitt fädernesland. Han hade till och med sett triumfbågar med hans namn. Vittorio Emanuele Re rf'/talia hade just i samma veva slutgiltigt fullbordat sitt verk genom Kyrkostatens erövring och Roms upphöjande till sitt enade konungarikes huvudstad.

Han låg i korrespondens med prinsen av Wasa, som uppsökts i sitt ide, och hade till och med lyckats genom numismatiska förbindelser få audiens hos själva den svåråtkomlige kejsar Wilhelm. Detta ansåg han så viktigt att han tyckte sig böra skildra förloppet noga detaljerat i ett brev på åtskilliga sidor till Carl Jedvard

6—377087. Lewenhaupt, Hågkomster 1871—81.82

Bonde, som han annars inte var i brevväxling med och som inte var särdeles intresserad av själva episoden, men ändå fick sig en rolig stund.

Längre fram i tiden råkade jag Magnus Lagerberg både i Göteborg, varifrån jag en gång i Carl Johan Lewenhaupts sällskap var hans gäst på Råda, och i Stockholm, utan att dock där uppsöka honom.

Hans av egoistiska skäl slutna förbindelser med en av Göteborgsplutokratiens mest kända och minst nogräknade personer lände honom ej till gagn. Denne fann ett av sina största glädjeämnen i att hänsynslöst utnyttja och uppmuntra hans fåfänga och hans törst. Lagerberg märkte det nog, men fann sig däri.

Bland gästerna denna sommar voro även ett par f. d. dragonofficerare, som hängt upp sina sablar och fattat pennan: Carl Arvid Klingspor och Carl Silfverstolpe. De kommo tillsammans i forskningssyfte. Den förre för

heraldiska och genealogiska studier, den senare för att förteckna och excerpera arkivets pärmebrev. De stannade några dagar och voro angenäma sällskapsmänniskor. Längre fram i livet skulle jag komma i nära beröring med min företrädare som riksheraldiker och min förman såväl i riksarkivet som på Haga.

När jag långt fram i tiden efterträdde Klingspor sökte jag från stärbhuset utfå till Riksheraldikerämbetet hörande handlingar. Sådana funnos så gott som inte alls. Han hade aldrig tänkt på att föra diarier, bevara inkommande handlingar eller sätta upp koncept till utgående skrivelser.

Pappa hade varit en intresserad deltagare i arkeologiska kongressen i Stockholm, som räckte i 9 dagar med83

förhandlingar på Riddarhuset, där ordföranden, greve Henning Hamilton, än en gång presiderade i lantmarskalkstolen, utflykter till Björkö, Uppsala och Gripsholm och fester på Hasselbacken, Grand Hotel och Drottningholm. Han medförde därifrån tvenne av kongressens spetsar och den ene spetsens bror, som endast i den egenskapen följde med, en liten enkel apotekare, som verkade vita plåstret. De stannade ett par dagar på Sjöholm. Den ene av spetsarna var den framstående danske forskaren Jens Jakob Worsaae, som just då var kultusminister i Fonnesbecks kortlivade ministär, men annars odelat ägnade sig åt vetenskapen, där han i flera avseenden var en banbrytare. Han blev mycket intresserad av pappas stenålderssamling och det talades stenyxa och kökkenmödding hela dagarna. Worsaae var en reslig, ståtlig man med ovanligt eldiga, djupmörka ögon och rikt, böljande, svart hår. Man skulle trott honom vara född på S:t Thomas i Antillerna i stället för i den beskedliga sönderjylländska småstaden Vejle. Jag fann honom vara en ytterst intressant person både att höra och se. Och en minister — det var då ännu någonting.

Den andre var professorn vid Neuchåtels universitet, Édouard Desor, en liten äldre, skäggig man, som gjort sig ett berömt namn som geolog och arkeolog. Tyst och stilla märktes han icke mycket vid sidan av sin bullrande danska kollega. Jag skulle troligen till och med glömt hans utseende om ej hans fotografi fanns kvar. När han skrev in sitt namn i gästboken lät han, i motsats till Worsaae och i motsats till vad som var regel med alla andra, detta åtföljas av sina titlar och leda-84

motskap av lärda samfund, men så var han ju också medborgare i en demokratisk republik.

Tvenne andra av kongressens mest kända ledamöter voro också inbjudna, men dessa kunde ej uppskjuta sin återresa, så dem fingo vi andra ej se personligen och min far var ledsen att blott medföra fotografier med namnteckning, ej de ryktbara personerna själva. Den ene var den berömde franske antropologen Quatrefages, en av kongressens mest bemärkta och mest stridbara medlemmar. Den andre den världsberömde tyske vetenskapsmannen, läkaren och politikern Virchow, redan då sedan många år ledamot av svenska Vetenskapsakademien. Dessa båda hade under kongressdagarna haft häftiga sammandrabbningar, varunder pappa ansåg den förre i regel haft övertaget. Om det var på grund av glänsande retorik eller vetenskaplig överlägsenhet ville han dock lämna osagt. Kongressens förhandlingar fördes på franska, vilket naturligtvis gav honom ett visst försprång.

På kongressen hade min far återsett en intresserad kvinnlig deltagare, som var med på alla utfärder, grevinnan Dannemand, född comtesse Schulin. Han hade ofta förut med nöje träffat henne i hovets salar. Hennes man, en liten lustig dansk typ, som denna gång ej var med, var son till kung Frederik VI av Danmark och en skånsk bondpiga. Detta hade vid unga år förskaffat honom grevetitel. Kung Oscar frågade henne huru hon funnit kongressen? »Rolig, meget rolig.» Kungen såg litet förvånad ut, tills hon upplyste att hon den här gången talat svenska. Ja, då passade uttrycket; danskt rolig hade den då inte varit, med alla fester och utflykter.85

När Henning Hamilton i yngre år gjorde en ovanligt snabb karriär satte en skämtare ihop en charad: »Mitt första skrattas fram, mitt andra springes fram, mitt tredje sjunges fram, mitt hela sparkas fram.»

Med allt erkännande av hans lysande begåvning, hade min far ej riktigt förtroende för hans karaktär, sedan han under sin statsrådstid med farbror Sten som mellanhand spekulerat i brännvin kort innan en kungl, förordning publicerades, som hade till följd en stegring i priset på denna nödvändighetsartikel.

Jag mötte honom aldrig inomhus, men har ett mycket tydligt minne av en magerlagd man i tätt åtsittande livrock

med finskuren profil och vitt hår, framkammat mellan öron och hatt — »som hartassar», säger Strindberg någonstans.

Det blev ett rätt konstigt inslag i familjen. Löjtnant Norderling vid Kronprinsens husarer, som damerna tyckte såg bra ut, kurtiserade skarpt och ej utan framgång en av döttrarna på ett av de större skånska fideikommissen. Fadern ansåg detta fullkomligt onödigt och sade ärligt ifrån, men gav honom för säkerhets skull en vink om att det i själva Malmö fanns en vacker ung dam med bördstitel, som då ansågs kunna i tidens fullbordan vänta ett ansenligt arv. Den 18-åriga Mina Lewenhaupt hade ett ovanligt vackert ansikte, en elegant figur och satt synnerligen väl till häst. Den 27 augusti stod bröllopet.

Norderling hade, vid sidan av sitt ej så synnerligen märkliga svenska fäderne, utländskt blod i sina ådror. Hans mor var engelska, Louise Drummond-Hay, av samma släkt som earl Kinnoul, och hans farmor fransk86

kreolska, Madeleine Mont d'Or, som farfadern äktat under sin guvernörstid på S:t Barthélemy. Denna franska släkt ansåg sig härstamma från Gari den stores berömde paladin Roland. Norderling hade fått båda dessa namn i dopet, och de kommo att sätta sin stämpel på hans liv och livsuppfattning. Jag har träffat många människor i mitt liv, även ganska högtstående beträffande börd och social ställning, men aldrig någon med så många förnäma släktingar som han. Vi stackars Le-wenhauptar blevo alldeles tillplattade av all denna glans. Vid ett sammanträffande flera år efteråt på svenska legationen i London visade det sig emellertid att han icke ens till utseendet kände sina innerligt avhållna, högförnäma engelska släktingar. Han ville gärna verka anglo-sachsare till både det yttre och det inre, hade dress av engelskt snitt, blandade in engelska fraser och uttryck i sitt dagliga tal och uttalade även gärna svenska ord på det språket. Så fick t. ex. operan Tirfing aldrig heta annat än Törfing.

Varje sommar ambulerade de med dotter och jungfru i familjekretsen i Södermanland och gav sig godan ro. Men nog undrade de olika värdinnorna sinsemellan över, att de ej skaffade sig ett sommarnöje, när de alltid skulle vara hela somrarna på landet. När svågern sedan ärvt Claestorp, uppträdde Norderling där, som om det var han som var den rättmätige innehavaren av fideikommisset. Men det klipptes snart av med lika mycken skärpa som humor. Han fann sig sedan i att bara vara gäst, men en trägen sådan. Månaden på Sjöholm blev därefter onödig; och så gott var det.

Sedan herr Lindberg lämnat oss fick jag en ny ma-87

gister i teologie studeranden Einar Fröstedt. Liten till växten och ovanligt ful. Som pedagog var han ej särdeles framstående. Till själ och kunskaper ungefär som folk är mest, och det är ju inte så värst mycket. Någon kamrat i skog och mark var han ej, frös ständigt om fötterna och var alltid ängslig att förkyla sig. Liksom företrädaren kom han från ett enkelt hem, och han förvånade oss med att söka sleva i sig gröna ärter med kniv. »För all del, det går så bra.» När han avlöstes av nästa man lämnade han ej något tomrum efter sig. Han tog sin examen och fick någon prästerlig anställning ute i skärgården. Åtskilliga år efter hörde jag en gång av honom. Stora Malms patronella pastorat, ett av de då mest ekonomiskt fördelaktiga i Mellansverige, hade blivit ledigt och han skrev till mig och bad om mitt förord hos patronus, sändande sina meriter, som ej voro överväldigande, och sin fotografi. Jag förstod på förhand att saken var hopplös och svarade att patronus redan bestämt sig för en av Stockholms yngre, framstående prästmän, vilket verkligen mig ovetande var fallet. Fritz Beskow var den lycklige. Senare omnämnde jag för Carl Carlson Bonde hans indirekta ansökan och att jag ej vågat visa hans bild. Även större meriter hade säkerligen då ej varit tillfyllest, ehuru han så mycket som möjligt sökt dölja sina anletsdrag med ett yvigt skägg.

Det är svårt att uppspåra några fall, då den nu avskaffade patronatsrätten missbrukades. Detsamma kan knappast sägas, sedan den mångenstädes faktiskt övergått från en person till ett parti. Ett parti, vars medlemmar principiellt ej besöka kyrkan och därför också äro komplett likgiltiga för huru ordet därstädes förkun-88

nas. Bekännelsen till partiet är villkoret att få avlöningen. Huru kandidaten har det ställt med en annan bekännelse saknar all betydelse.

Det var en förskräcklig, en uppskakande händelse! Ett mord i våra fredliga bygder och på stora landsvägen

Sparreholm—Malmköping. Alla talade härom. Det dröjde månader innan förövarna blevo gripna, gemene man trodde det fanns mördare i var vrå, i var buske. Lantmätare Strömvall, som var skiftesförrättare mellan de båda arrendatorerna vid Dragsnäs och bodde därstädes, lät sätta dubbla lås för sin dörr och tordes ej gå ut i markerna utan ett par kraftiga drängar, under förevändning av handräckning. Hjert och Tector häktades i november, men blevo ej slutdömda och exekverade förrän sommaren därpå. Baron Gerdt Lovisin på Bran-dalsund var en dag på tåget, som höll ett ögonblick vid Sparreholm. En bekant står på perrongen och ropar högt och glatt »goddag, Gerdt», varvid denne med ljudlig stämma svarar »goddag, Tector» och drar sig ögonblickligen från fönstret in i kupéns dunkel. Det blev stor uppståndelse på stationen vid dessa fruktade namn, och vännen på perrongen fick brått att rädda sig.

En principiell motståndare till dödsstraffet, ledamot av högsta domstolen, fann en förmildrande omständighet i att mordet var ett misstag. Det var ju inte alls den stackars ingenjör Upmark och hans körsven det var meningen råna och mörda, utan postiljonen, och han befann sig i allsköns välmåga i livet.

I september fick jag följa med till Edeby, där faster Ulla då gifte bort sin dotter Augusta med Axel Lewenhaupt på Säbylund. Det var ett bröllop i gamla stilen,*Nedkörseln till Sjöholm med grindstolpar från 1600-talet. Personerna: Förf:s fader och syster Charlotte samt Fredrik von Oelreich.*

Drottning Desideria på dödsbädden.Italienska ambassaden vid Oscar II:s kröning. Stående: Markis Guicciole, major Mocenni, greve Nils Gyldenstolpe, löjtn. Ewerlöf och kapten Vignola; sittande: major Durand de la Penne, general Menabrea och löjtn. Key.

*Österrikiska ambassaden vid Oscar II:s kröning. Stående: Greve Larisch, greve Szapary, greve Zichy-Ferrari och greve Schönborn-Buchheim; sittande: baron Carl von Platen, Furst Metternich och baron Carl von Essen. Furstinnan Pauline Metternich. Målning av F. X. Winterhalter.*Erik Lewenhaupt.

Charlotte (Erik) Lewenhaupt, född Gyldenstolpe.89

som mycket riktigt stod i dagarna tre. Släkten var talrikt församlad och många av kontrahenternas vänner. Bland gästerna märktes särskilt landshövding Axel Adlercreutz, vilken våren samma år lämnat justitiestatsministerposten, i mina ögon kanske mest därför att han hade både Serafimern och Elefanten på uniformsfracken och för hans »rättarkrans». Till sitt yttre var han oansenlig och hans stillsamma uppträdande drog ej uppmärksamheten särskilt till sig. »Han var», säger hans kvinnliga biograf, »dock en märklig personlighet, som lyckades visa att det var möjligt att genomgå även det politiska livet utan att taga skada till sin själ, när man har en högre ledstjärna än framgången och icke säljer sin övertygelse för denna.» Statsministerposten var då ännu huvudsakligen ett statsämbete, vars innehavare utsågs av konungen. Det förenklade problemet och förklarar det. Valspråket han valde som serafimerriddare är betecknande för hans karaktär: »Secundis dubiisque rectus» (i med- och motgång det rätta). Han höll det. Vid hans död, efter blott några få dagars lunginflammation, skrev en av huvudstadens tidningar: »Axel Adlercreutz' plötsliga frånfälle innebär en stor förlust för vårt på politiska karaktärer och förmågor så fattiga land och skall förvisso väcka sorg och deltagande hos alla, som tillhöra eller eljest hysa något intresse för vårt offentliga liv, vilka åsikter de än omfatta. Upplyst rättrådig, på en gång fast och human, varm fosterlandsvän, ren både i avsikter och i val av medel, hade han förvärvat allas aktning. Hans mångsidiga insikter och erfarenhet, hans skarpsinne, hans stora duglighet som ämbetsman, hans framstående egenskaper som de-90

battör, hans levande nit och intresse för allmänt väl, ställde honom i främsta ledet av vårt lands offentliga män.» Förtroendet för hans redbarhet hade även tagit form i ordförandeskap i bolagsstyrelser, förmyndareuppdrag m. m., men som affärsman var han ej framgångsrik. Kanske är det sant vad en av mina skolkamrater, själv son till en av lyckan rikt gynnad grosshandlare, sade mig: »I affärer duger det inte att vara alltför hederlig, alltför samvetsöm, då går det ovillkorligen åt pipan.»

Bland dem som mötte vid Edeby brygga, när fasters lilla ångbåt »Ulrika», som hämtat gästerna vid Sparreholm, lade till, var även en undersätsig man, vars hela väsen utstrålade välvilja, men som jag inte förut sett. Det var

Antonies man, John Rettig, som längre fram ända till sin död var en av mina närmaste och käraste vänner; ännu var åldersskillnaden därtill för stor. Andra dagen var på kvällen bal. Parken var upplyst av marschaller, och August von Eckermann, den blivande marinöveringenjören, hade ordnat med ett stort fyrverkeri, för vilket han själv under veckor tillverkat de flesta pjäserna. Det började vackert, och raket efter raket sändes upp mot den mörka hösthimmeln, men så strejkade en och for in bland alla pjäserna som lågo i ordning och väntade på var sin tur. Det blev ett sprakande och ett knallande och på ett par sekunder var hela härligheten slut. Stackars August var ej glad. Dagen därpå var vigseln i den vackra stensalen. Både vid den och vid balen deltog gårdsfolket intresserat med näsorna tryckta mot fönstren, och kusinerna slunko då och då ut för att traktera sina vänner utanför med godsaker. Tärnor och91

marskalkar voro: Eugène Lewenhaupt—Ellen Mester-ton, Claes von Eckermann—Charlotte Lewenhaupt (Sjöholm), Carl C:son Bonde—Charlotte Lewenhaupt (Säby-lund), Claes Lewenhaupt—Louise Lewenhaupt, Wilhelm von Eckermann—Augusta von Post, Fabian De Geer—Charlotte von Essen, Hans von Essen—Ebba Bonde, Hugo Hamilton—Sophie Benedicks, Ivar Afzelius—Ida De Geer, Erik Lewenhaupt—Caroline Benedicks, Otto Printzsköld—Ulla Lewenhaupt.

Bland dem gjorde sig Hugo Hamilton, Ivar Afzelius och Carl Carlson Bonde mest bemärkta. Den sistnämnde genom sina extemporerade tal på flytande vers. Axel Adlercreutz hörde intresserat på och vände sig till mamma med orden: »Det var mig en märklig ung man.» Och det förblev Carl Carlson hela sitt liv. Årens mångfald förtorkade aldrig den fond av pojkaktigt och litet självsvåldigt skämtlynne, som låg kvar på botten i hans själ. Det tjänade som säkerhetsventil för hans sällsynt rika begåvning och spridde glädje omkring sig, men var icke alltid honom själv till gagn. Det finnes en gammal saga huru vid ett barndop alla goda féer inbjudas och komma med sina håvor, men att föräldrarna glömt en och detta hämnar sig. Vid hans dop var det Allvaret som glömdes.

Ingen födes »snille», men kan, om han har förutsättningar, bli det genom flit och tålamod. Och det kunde han hava blivit om han ej saknat just bägge dessa faktorer.

I oktober hade min far tillfälle återknyta bekantskapen med prinsen av Wales, som några dagar gästade Sverige. Han hade förändrat sig rätt mycket sedan sitt92

sista besök och ej helt till sin fördel. Den gången hade han varit en smärt, elegant och synnerligen älskvärd ung man, men därav var ej mycket kvar. En av hovfröknarna ger följande porträtt av honom: »Prinsen har ett utmärkt hyggligt utseende, rätt orättvist på det hela taget, då han ej alls är hygglig. Vid närmare bekantskap gjorde han allt ett sorgligt intryck. Han var förfärligt slapp och behövde mycket stimulerande för att bli upplivad. Dessutom var han, för att ha så gott huvud, gruvligt intresselös för allt vad jag tycker borde intressera honom, en arvtagare till en krona; gränslöst självsvåldig och utan mycket konsideration för någonting så snart det störde hans egen bekvämlighet. Men man kunde ej låta bli att tycka om honom ändå, ty han hade något ofantligt godmodigt och vänligt i sitt sätt att vara.» Många år härefter sammanträffade jag med konung Edvard VII under hans officiella besök i Stockholm. Den hovfrökneliga karakteristiken höll fortfarande streck. Vid galataffeln var han i sitt esse, men galaföreställningen på Operan intresserade honom mindre. Hans prinsessliga sidokamrat fick då och då giva honom en liten knuff, när han allt för synbart nickade till i slummer. 1874.

Liksom året förut och några år framåt tillbragte föräldrarna ett par vintermånader i Stockholm. Mina systrar skulle ut i stora världen. Den tiden var det gott om baler: slottet, utrikesministern, norske statsministern, överståthållaren, Amarant, Innocence, G. Åkerhielm, G. J. Bonde, Nils Gyldenstolpe, brukspatronerna Holm-stedt och Otto Benedicks, Jules Stiernblad, C. V. och A. G. Leijonhufvud, Trolle-Bonde, Axel Wachtmeister, G. G. v. Rosen, Stephanie Hamilton, C. F. Palmstierna samt militärbal, ungherrarnas bal o. s. v. på Grand Hotel. Dessutom var det soaréer och kvällsmottagningar — ofta med dans — hos en mängd familjer samt teaterbesök de kvällar som ej voro upptagna på annat sätt. Hos släktingar voro damerna med på middagar, annars var det mest herrmiddagar.

Under tiden var jag med min informator vid Beckers-hof, vilket var mycket trevligt. Det var ett ombyte, där fanns jämnåriga och så var jag inte alltid den minsta, som just ingenting begrep. Det har nog litet varstans varit ett icke

alldeles odelat glädjeämne att vara den yngsta i kullen. Här ansågs till och med naturligt att jag tog ledningen vid lekar och annat. En helt ny sen-94

sation, som icke saknade sitt särskilda behag. Aftnarna tillbringades här på samma sätt som på Sjöholm. Familjen samlades kring ett stort arbetsbord i salongen och någon — vanligen äldsta dottern, Lotten — läste högt. »Erik Menveds barndom» och »Konung Erik och de fredlöse» förde mig till Danmarks medeltid. Att Inge-mann handskas lindrigt vårdslöst med denna kom mig då intet vid. Till påsk återförenades jag på Sjöholm med familjen. Pappa försvann då och då på ett dygn till Norrköping för att »mura». Han var nämligen under en följd av år styrande mästare för logen Oscar Fredrik därstädes, och i april detta år var han i samma ärende i Linköping där det murades fem dagar å rad under solenna former. Det var någon sorts jubileum.

I slutet av samma månad fick jag följa med familjen till Stockholm med anledning av min brors konfirmation. Vi höllo mest till hos farmor, men jag fick även vara med på middagar hos Bondes och Åkerhielms, en dag t. o. m. på Hasselbacken samt en kväll på Operan, där »Friskytten» gavs — jag minnes ännu somliga scener lika väl som det varit i går. En gång voro vi på cirkus Leonard i gamla Djurgårdsmanegen.

I juli företog mamma sin vanliga avstickare till Pommern. Stannade på vägen något på Börringe och gjorde, på grund av att den direkta ångbåtsförbindelsen Malmö—Stralsund för någon orsaks skull för en tid var inställd, kroken om Sierhagen och genom Mecklenburg. I en bokhandel i Schwerin ville hon för ro skull köpa storhertigparets fotografier. Hans framlades, men hennes fanns ej. »Gar keine Nachfrage.» Den ryskfödda Anastasia levde mest på Rivieran och vad de95

lojala undersåtarna hörde därifrån ökade ej populariteten.

Under tiden gjorde hela den övriga familjen ett besök hos farbror Carls på Aske. Farbror hade 1872 köpt egendomen av kapten Sehmann. Denne hade icke varit vidare god vän med sin närmaste granne, Essen på Signildsberg, och de hade ej umgåtts. Han ansåg ändå, att han borde göra avskedsvisit. Ingen kommer sig för att säga något, men slutligen bryter Sehmann den pinsamma tystnaden med: »Nu är väl baron bra glad att jag reser?» »Hm, inte gladare än alla de andra grannarna.» Ett »à Dieu», som fritt kan översättas med det svenska »Dra åt helvete!».

En dag var middag på Nyborg hos grevinnan Olga von Engeström, född Bobrinska, och således ättling av kejsarinnan Katarina II och Grigori Orlov. Där var en massa damer, först och främst hennes gamla mor, född Sonecka Belinska; för tillfället något deformerad och med blåmärken i ansiktet. Nästan blind hade hon råkat i kollision med några blomkrukor på en hylla och fått dem över sig. Hon hade med sig en fransk sällskapsdam, m:lle Rosignol. Vidare fanns där en mycket vacker och behaglig engelska, miss Bennet, brorsdotter till earl Tankerville. Pappa ansåg sig kunna rapportera till mamma att »lilla Adam redde sig efter vanligheten utmärkt bra med alla damerna och jag håller ej för otroligt att du får höra hans beröm i vinter av grevinnan».

Greven hade avlidit för fyra år sedan. Han hade fört ett synnerligen respektabelt liv, fast det nog fanns en liten betänklig lakun, men det berättades att han under sin sista sjukdom blivit begiven på starka varor och96

tvingat den fromma diakonissan att sjunga dryckesvisor.

En annan dag besökte vi Skokloster; per ångbåt dit och i vagn tillbaka. Vi besågo grundligt slottet och samlingarna samt åto middag på värdshuset, inrymt i den byggnad, som före Carl Gustaf Wrangel var huvudbyggnad och som han själv på sin tid kallade »fars hus». Ett besök på Skokloster är alltid en upplevelse för var och en som har intresse för konstsamlingar och svensk historia. Nog tyckte jag i min barnsliga enfald att det verkade helgerån att ha Carl Johans bataljstycken uppspikade på gobelängerna. Den saken har sedan blivit ändrad. På hemvägen höllo vi en stund vid Håtunaholm, där Folkungarna på sin tid lekte andra lekar än nutida ungar och där några generalstabsofficerare för tillfället lågo inkvarterade.

Så voro vi hos baron Sigfrid Rålamb på Sundby. Där fanns en rad familjeporträtt, jag tror samtliga generationer av släkten, och ett utsökt bibliotek, varur han sedan skänkte de största rariteterna till Kungl. Biblioteket under villkor att »Rålambska samlingen» skulle bibehållas som enhet. Han var själv mycket fäst vid sina bokliga

skatter. Kände väl till dem och deras värde, men som många voro »unicum rarissimum» ansåg han det orätt att ha dem förvarade i ett trähus. Själv barnlös hade han valt det mindre Sundby och avstått det större Granhammar till sin yngre bror med talrik familj. Båda bröderna voro vad man kallar kärnfolk. Resliga män med karakteristiska och distingerade utseenden. Baron Sigfrid var bland de teoretiskt mest konservativa personer jag träffat och det vill inte säga så97

litet. Det var den fullt logiska konsekvensen av hans inställning, som han gärna gav skäl för.

En dag voro vi på Tranbygget hos baron Axel Sparre. Han har gjort sig känd som porträttmålare, fast ej allt för framstående. Ett knästycke av Carl Carlson Bonde, som denne en gång skänkte sin far som födelsedagsgåva, har jag ej återsett på någon vägg. Hans hustru, född Munktell, var också artist. Med relativt större berömmelse. Hon har bland annat målat den stora Wachmeisterska familjetavlan på Johanneshus.

Slutligen var det stor middag på Aske för alla grannarna. Den snälla och välvilliga faster Olga låg inte åt det praktiska, så hon hade intet besvär härmed. Allt dylikt fick farbror bestyra. På aftonen var dans. Faster var vänlig valsa ett varv med mig, men det tror jag inte hon hade någon särskild glädje av.

På Aske fanns ett utmärkt bibliotek, medfört från Forsbacka och huvudsakligen samlat av general Nordin. Såsom biskopsson hade han själv vid 8 års ålder blivit adlad, vilket icke hindrade honom att bliva en intresserad och kunnig genealog och heraldiker. På hyllorna fann jag många vackra och sällsynta verk i dessa ämnen, i synnerhet beträffande utländsk adel. Ett par av dem, som jag då gjorde bekantskap med och som icke ville släppa greppet om min längtan, lyckades jag långt senare förskaffa mig genom antikvariatgubben Champion i Paris.

Här funnos vackra möbler, tavlor, porsliner, malakitpjäser m. m., och även två levande inventarier, som voro mindre vackra. Den gamla miss Church — med gumstrån på överläpp och haka, gulgrön i skrumpet ansikte.

Hårväxten föranledde grannen Essen att första gången han fick se henne förfasa faster med frågan om det var en förklädd karl. Hon hade varit duenna åt faster, så hennes existens var berättigad, fast den ej bidrog till nöjet. Men vad hade fröken Oscara Montgomery, som det inte skulle fallit någon Paris in att bjuda den minsta lilla vinterskrumpna pipping en gång, egentligen där att göra? Det är möjligt att hon varit ungdomsvän med husets fru och blivit bjuden som gäst på någon tid, som emellertid kom att räcka oavbrutet ända tills hon vid 40 års ålder bortfördes som brud av den elva år yngre forne informatorn på stället.

Vid hemkomsten var den vanliga andjakten i Glaes-torpssjöarna och vid Beckershof. I denna deltog greve de Bray vid tyska legationen, stor och bredaxlad. Han återkom på 1890-talet till Sverige som minister. En av dagarna åts middag med damsällskap på den vackra Bonneråds äng, en verklig löväng med lind, hassel och blomster. Det var vanligt vid dylika tillfällen att de kvinnliga familjemedlemmarna mötte med matsäcken, som dukades upp på marken, när skotten tystnat och båtarna började synas bakom uddar och holmar. Det var alltid muntra tillställningar och aptiten god. Man hade ätit frukost kl. 5 och hela dagen varit i rörelse.

Omedelbart efter jaktdagarna vidtog sjöfärden, som numera räknades som en årlig fastän rörlig helg i almanackan. Hela familjen Edeby med faster i täten och gäster deltogo denna gång, så vi voro ganska många. Klockan 11 f. m. stötte flottiljen ut från stranden vid Beckershof, men vädrets gudar voro den gången onådiga och det regnade nästan hela dagen. Marken var99

överallt blöt, så någon tältning blev den natten ej av, utan vi sökte tak över huvudet i en by, Valleräng, vid Tisnarens strand, klädde av oss så mycket anständigheten tillät — man var prydare då än nu — och torkade våra genomvåta kläder under mycken munterhet framför en härlig brasa i stugans stora öppna spis. För alla damerna bäddades med halm på golvet i en tämligen stor kammare. Herrarna, stora, medelstora och små, hade det utmärkt i en loge. Timotejfrö kliar, då det förirrar sig mellan skjorta och kropp.

De två följande dagarna var strålande väder och Tis-naren lugn som en spegel. Fågellivet var rikt i vassarna, tärnor och måsar kretsade i luften och ute på klarvattnet sam lom. Nästa natt tältades vid Skärfors. Pappa, som

tyckte bättre om att ligga inomhus, sökte reda på en skulle. Carl, jag och Eckermännens informator, kandidat Ljungborg, följde med. Mycken sömn blev det ej, ty det blev en kakofoni av grymtande svin, kacklande höns och råmande kor, där stångjärnshammarens dova slag skötte basen. Mot morgonkvisten stämde spiksmedjan in med sitt muntra smatter.

Sista middagen intogs vid Tislången på näset mitt emot Beckershof och där påträffade vi en annan flottilj. Familjen Indebetou på Forssa hade haft samma idé. Vi slogo oss tillsammans och voro omkring 40 personer. Farbror Mauritz hade givit oss sjömansnamn och yrkestitlar och vi presenterades under dessa, fast vi kände varandra ganska bra under våra vanliga borgerliga. Dessa färder motsågos alltid med glädje, som i rikaste mått uppfylldes, och de kvarstå som klenoder i minnets skattkammare.100

Några märkligare besök denna sommar på Sjöholm kan jag ej erinra mig, utom ryttmästare Peter von Möller på Skottorp, en i flera avseenden ovanlig man. Framstående lantbrukare, före sin tid, historisk forskare och skildrare, främjare av folkundervisningen, upptecknare av folkmål, musikaliskt intresserad, verksam politiker och lyckad riksdagstalare. Mera kan man inte gärna begära. Han var liten till växten, men hade ett huvud med mycken karaktär: vitt och genom s. k. diskontering tillräckligt hår, buskiga ögonbryn över kloka ögon, böjd näsa och korta rakklippta mustascher. Tidigt moderlös hade han adopterats av sin faster och hennes förmögne man kommerserådet, vilkens både för- och tillnamn han i dopet erhållit. Jag hörde honom omtala vilken chock han fått då han, tämligen vuxen, fick kännedom att de som han vördat och älskat som sina föräldrar ej voro det. Han hade år 1860 blivit adlad och det var min far som då biträdde honom med komponerandet av hans vapen i fyndig lantbruksheraldik.

Statsrevisorerna utsågos än så länge delvis utom riksdagsmännens led. Den tid var ännu ej kommen, då allt som har doft av statligt arvode är valda ombud för Sveriges folk en söt lukt. År 1874 hade både morbror Nils Gyldenstolpe och farbror Mauritz blivit valda och båda fungerade var sitt år som ordförande. Farbror inbjöd den avdelning han tillhörde att ett par dagar gästa Beckershof. Den ena dagen åts middag där och den andra på Sjöholm. Det var den gamle sjöbjörnen kommendör Axel Adlersparre, trafikchefen greve Arvid Taube, som börjat sin bana på böljan blå, kapten Axel Lind af Hageby, också han flottist och vars min-101

nen från fälttåget i Indien varit en av min ungdoms käraste böcker. Den intar än i dag sin gamla plats på hyllan. Det var honom, som gamle greve Löwenhielm i distraktion frågade om han var son till fröken Lind vid Drottningholm. »Fröknar brukar väl inte ha barn.» »Min unge vän, sådana haver jag känt.» Vidare var det den myndige skåningen Sven Nilsson i Everöd, trygg och säker både utanpå och invärtes, som senare kom att spela en stor roll i riksdagen under lantmannapartiets klang- och jubeldagar. De båda hemmansägarna Anders Andersson i Intagan och Leonard Fahlander från Västerbotten förefölls mindre betydande. Den förstnämnde blev slutligen andra kammarens ålderspresident.

Tidigt vaknade hos mig intresset för den stora handskriftsamlingen hemma, och jag lärde mig på egen hand läsa den tyska stilen, först gissningsvis av sammanhanget, sedan tack vare en förskrift, som låg kvar sedan fröken Rahmels tid och som jag hittade bland skrivböc-ker och skräp på tornvinden över biblioteket. Pappa märkte det snart med gillande. Jag var den enda av syskonen som här ärvt hans eget intresse, men han uppmuntrade mig mycket försiktigt. Hade han gjort det för mycket, visat mig för mycket, hade barnasinnet kanske tröttnat. Bäst låta mig rota på egen hand och giva mig upplysning och ledning, när jag själv kom och begärde. Mamma hade följt en annan princip och försökt trumfa i oss, att vad hon i sin barndom tyckt mest om, var det bästa på jorden. Resultatet hade blivit det motsatt önskade, överdrift åt ena hållet skapar ofta överdrift åt det andra.102

Arkivet och autografsamlingen har helt och hållet min far att tacka för sin tillkomst och är en av de största enskilda samlingarna i sitt slag i vårt land. Den är jämte stenålderssamlingen hans främsta kulturella insats.

Stora delar ditkommo genom gåvor, t. ex. från general Klercker, grevinnan Stierneld, farbror Carl, Carl XV m. fi. Kungen brukade gömma brev till sig själv för pappas räkning och hade för var gång min far besökte honom några att lämna. En gång kort efter »Sessans» bröllop var det bland annat också ett brev från kejsar Napoleon III. Efter hemkomsten tog pappa del av innehållet och fann där dynastisk-skandinaviska funderingar, som ej voro

lämpliga i andra gömmor än kungens egna och knappast där. Återställer alltså brevet vid nästa sammanträffande. »Det här var det väl egentligen inte meningen att jag skulle få.» »Vänta litet--

— nej, för fan!» När jag flera år efteråt hörde detta, tyckte jag att pappa först borde skrivit av det historiskt intressanta brevet, innan det återlämnades. »Nej, det hade inte varit ärligt.» Det hade det naturligtvis inte varit, men som planen inte realiserades — och omöjligen kunde realiseras — hade det i mitt tycke ej gjort så mycket om kannstöperidokumentet i kuriositetsintresse blivit bevarat.

Behöver seende läras? I tamburen på Sjöholm, där mamma brukade ha sina folkmottagningar, hängde en oljetavla av byggnaden, målad av Bennet. Visserligen inget märkligt konstverk, men för vanliga ögon mötte det inga svårigheter att se vad den föreställde. Ko-Olle var uppe och anmälde till vilken hage korna skulle flyttas.103

Tjuren gick den tiden med sina damer på bete och därför var hagen då tabu. Som vanligt blev det en pratstund om ett och annat och slutligen pekar mamma: »Kan Olle säga vad den där tavlan föreställer?» »Lä mä si — jo mi själ ä dä inte Vingåkers korka.» »Men snälla Olle, den är ju vit och det där huset är ju rött.» »Ja, visst ja, ho ä ju vit vet ja, lä mä si.» En ruskning på huvudet. »Känner Olle inte igen tornen och taket med fönsterkupor?» Gubben lägger huvudet på sned först åt ena hållet, sedan åt det andra, men det hjälpte honom ej. »Ser inte Olle att det är Sjöholm?» »Kors i alla mina dar, ä dä Sjöholm.» Månne seendet behöver läras?

Olle var en snäll gubbe och tyckte om sina djur, men någon vetenskapligt utbildad ladugårdsförman var han inte. Det fanns förresten inga sådana den tiden någonstans i Södermanland. En gång blev han ganska illa stångad i benet av en ko och fick intaga sängen. Han gjorde allt vad han kunde för att ursäkta djuret. Det var inte alls hennes mening. Helt och hållet hans fel. Kossan ville åt vallhunden, som nafsat henne i hasorna och han hade kommit i vägen. Hon kunde rakt inte rå fört, inte.

Hans hustru skötte gårdsmejeriet. Kärnade smöret i stora träkärnor och gjorde ost av olika slag. För mjölk fanns ingen avsättning förrän Katrineholm började växa upp och mejeriet där kom till stånd.

Ludvig XV och Maria Leczinska i kopparstick bytte jag mig till av Olle mot ett par färggranna London News-bilagor och en mindre silverslant, som han reagerade mot, när han fick så fasligt fina tavlor i stället för sina svarta fulingar.104

På Claestorp såg jag några gånger generaldirektör Magnus Huss och hans hustru, som var kusin både på fädernet och mödernet med frun i huset. Han var en kortväxt man med grått skägg och verkade stillsam och försynt, men bemöttes med stor aktning. Bakom hans oansenliga yttre dolde sig också en vetenskapsman av hög rang och en läkare som åtnjutit allmänt och berättigat förtroende. Han hade varit tillkallad vid Carl XIV Johans sista sjukdom och var den som haft överinseendet över vården av Oscar I under hans långa avtynande. Fortfarande var han läkare hos prinsessan Eugenie, ehuru han för länge sedan slutat sin praktik och annars blott konsulterades i svårare fall. Huss åtnjöt allmän och odelad vördnad på grund av sitt blida, vänliga väsen, sin innerliga övertygelse och, inom vida kretsar, på grund av sitt ödmjuka religiösa sinne. Under koleraepidemien hade han haft tillfälle visa vad han vågade och vad han kunde. Nu hade han det relativt lugnare som chef för hospitalsväsendet i riket, som han själv nyskapat.

Jag har under min levnad ofta mött läkare, som varit varmt religiösa. Är det från samma eviga urkälla den kraft utstrålar, vilken tänder det ljus som sprides över världen från trons fackla och från vetenskapens båglampa? Huss' åsikter om alkoholen voro diametralt motsatta kollegan Malmstens, och han erkände själv att han härför stod i tacksamhetsskuld till sitt första och enda rus på en examenshippa i Uppsala med gruvligt illamående och bondånger dagen efter. Det kom honom att ägna den saken en både mänsklig och rent medicinsk uppmärksamhet, som utformade en bestämd över-*Sten Lewenhaupt.Mauritz Lewenhaupt på Beckershof.*

Beckershof.Charlotte och Louise Lewenhaupt.J. J. Worsaae.

*Fritz Dücker.*105

tygelse och gjorde honom till en av våra främsta nykterhetsapostlar.

Hans egen sista sjukdom var kräfta i matstrupen och han ställde snart själv diagnosen att han måste gå en långsam svältdöd till mötes.

Vetenskapsakademien har slagit en medalj över honom, som på frånsidan har en fågel Fenix och inskriften »Immortalitatis non fallit spes», hoppet om odödligheten — eller kanske rättare själens odödlighet — bedrager icke.

Magnus Huss hade sin vetenskap och sin varma religiositet. Båda ställde han i människokärlekens tjänst. På fru Lottens gudfruktighetstermometer närmade sig kvicksilvret kokpunkten och var huvudsakligen självändamål.

När han adlades sökte han min fars hjälp för sitt vapen. Det blev en stilfull kombination av hans livsgärning och hans äktenskapliga lycka.

Vid många tillfällen visade det sig välgörande för statslivet att konungen hade rätt och makt att inkalla förtjänta män i riksförsamlingen. Så även den gången, och generaldirektör Huss' ord vägde tungt i ekonomiska och humanitära frågor.

Hur kommer det sig egentligen att den allmänna rösträtten icke har användning för vetenskapen, sakkunskapen och den högre bildningen? 1876.

Medlet januari—medlet april tillbragte föräldrar och systrar i Stockholm, där pappa hyrt juvelerare Hammers möblerade våning i Adelswärdska huset, Drottninggatan 1, mitt emot farmors i nr 3. Under tiden var jag som vanligt vid Beckershof med min informator. Denne var Uppsalastudenten Christian Fahlcrantz, son till den berömde biskopen och brorson till den berömde målaren. Han hade en utpräglad karaktär, var nog ganska begåvad, men med ett drag av vemod och något av ensling över sig. Han hade hand om min själatukt tills jag kom i skolan, och jag tyckte bra om honom. Efter att hava avlagt sin akademiska examen kom han in på lärarbanan, blev adjunkt vid allmänna läroverket i någon av västgötastäderna och dog för några år sedan som gammal ungkarl. Jag träffade honom aldrig sedan han lämnat mig, men fick en påminnelse om honom efter min fars död, då han återbetalade en penningsumma, som han under eller efter informatorstiden fått låna. Någon revers fanns ej och ingen av familjen visste något härom, så vi tyckte det var ett drag, som gjorde honom heder.

När jag längre fram i livet fick en styvson med sommarinformatorer, behövde dessa i regel medel för att107

kunna fortsätta sina studier. Helst räntefria några år, det var ju begripligt. Ingen av dem har jag sedan hört av. Fahlcrantz står tillsvidare i särklass. Han berättade ofta om sin fader Västeråsbiskopen, och hade i dopet utom tilltalsnamnet även fått de kyrkoförnämliga David Ansgarius. Fadern hade till en början satt honom i stadens folkskola, men det ansåg han själv för ett missgrepp. Han fick där lära mycket som var bättre att inte kunna, och han ruskade på huvudet, när han tänkte på sina upplevelser i den miljön. Biskopen var mycket välgörande mot fattiga, många hungriga mättades i hans kök och många gingo därifrån med en hel riksdaler i fickan. Också blev stärbhusets ekonomiska ställning allt annat än lysande. Han var känd för sina kvicka och fyndiga svar, och sonen berättade många anekdoter, som jag tyvärr ej kom mig för att anteckna. Hans yttrande, när han fick se den stora linden vid Grönsö, att »mot den linden äro alla andra lindar lindebarn» tror jag är känt. Likaså när en gumma förföljde honom med: »Ska det vara bakelser? Ska det vara bakelser?» och han lyfte på korgens lock: »Ja, inte annat än jag kan se.» Själv var han rätt besvärad av sitt rykte och att han ibland ej kunde komma med det banalaste och alldagligaste yttrande utan att publiken kiknade av skratt för att visa att den förstått den dolda kvickheten däri. Började en skratta måste alla andra vara lika goda.

I maj foro pappa och syster Charlotte upp till Carl von Plåtens bröllop med Stephanie Hamilton. På svenmiddagen, som gavs för honom på Hasselbacken, deltogo 86 personer, och matsedeln, vilken var lång och108

utsökt som den borde vara, har jag bevarad. Tornér-hielm höll festtalet, verser upplästes och festföremålet lär ha svarat bra. Sedan höll premiäraktören Svante Hedin ett av sina sprittande kvicka tal. Själva vigseln, där Charlotte var tärna med Nils Brahe som marskalk, ägde rum den 10 maj i moderns matsal, som var vackert dekorerad med palmer och grönt, men där det var så trångt att man ej kunde röra sig; 250 personer voro bjudna. Excellensen De

Geer förde in brudgummen. Det var så kallat konfektbröllop, men som ingen kunde flytta på sig för trängseln, kunde betjänterna ej heller komma någonstans med brickorna och det var just ingen som fick någonting. Pappa njöt vid hemkomsten av en ordentlig smörgås och ett glas mjölk.

Brudgummen var ingen duvunge, 43 år gammal, och hade redan 13 år förut börjat sin rad av sedan uppslagna förlovningar. Bruden var 24 år, strålande av skönhet och behag.

Den 7 juli avled faster Augustas man Wulff Scheel-Plessen på sitt gods Sierhagen i det då preussiska Holstein. Han dog som dansk och kunde göra det med gott samvete såsom besutten både på Själland och Jutland, fast huvudparten av hans jordagods 12 år förut blivit omplacerad till Tyskland.

Hans yngre bror Carl, som 1848 varit medlem av danska ministären — ehuru blott i 2 dagar, vilket torde kunna räknas som ett europeiskt rekord i sin sport — och dansk överpresident i Altona, blev däremot huvudledare för det schleswig-holsteinska partiet. Inseende hopplösheten i hertigens av Augustenburg sak arbetade han redan 1864 för hertigdömenas direkta anknytning109

till Preussen. Som preussisk överpresident i Schleswig-Holstein genomförde han kraftigt och skickligt denna amalgamering, tämligen hänsynslöst mot såväl danskar som augustenburgare. Jag har aldrig hört att detta ömtåliga ämne någonsin berördes i familjen.

Yngste brodern, Otto, var i 20 år dansk minister vid tsarhovet och gift med en rysk furstinna av Ruriks månggrenade ätt. Han levde hela livet som god dansk och avled först 1897 i Baden-Baden. Dessförinnan hade han sett sin ende son hemföra en svensk brud, min kusin Sophie-Louise von Eckermann.

Wulff Scheel-Plessen kom 1836 som legationssekreterare till Stockholm, stannade då i 10 år samt återvände 1851 som minister, från vilken post han avgick 1872 efter 21 år. Han blev snart en av förgrundsfigurerna i Stockholmslivet och ännu mer bunden vid Sverige sedan han 1855 gift sig med min yngsta faster, som då var hovfröken hos kronprinsessan Louise och ansågs vara en av huvudstadens förnämsta skönheter, fast hon lyckligtvis, i motsats till en av sina kamrater, ej var i kronprinsens genre. Bröllopet stod hos von Ecker-manns på Edeby. En gedigen förmögenhet satte Ples-sen i stånd att i det danska ministerhotellet följa sin smak och föra ett mycket stort hus med middagar, baler och soaréer. Köket och vinkällaren ansågos på sin tid vara de bästa i Stockholm, och Plessen var road av att själv hålla långa konferenser med sin kökschef, som bar det i Stockholms hotellvärld sedan kända namnet Cadier. Resultatet blev också kulinariska konstprodukter av hög rang. Middagskulturen stod då på en helt annan nivå än i våra dagar.110

Plessen hyrde hela det forna Scheffer-Braheska huset vid Drottninggatan, i hörnet av nuvarande Brunke-bergsgatan. Huset hade inkörsport, där ekipagen kunde släppa ut sitt innehåll under tak och fortsätta ut genom gårdsporten vid Klara östra kyrkogata. Det var en mängd av rum i tvenne våningar, och på nedre botten mot gatan bodde tjänstepersonalen.

Han och familjen besökte ofta syskonen i Södermanland. Jag minnes honom till en början som en ståtlig man med ett vackert, synnerligen välformat huvud och med en ganska bullrande röst, talande vad vi kallade »plessiska», en dansk-svensk-tysk blandning. Sista gången han var nere hos oss före sin definitiva flyttning till Holstein, var han efter en sjukdom mycket förändrad. De förr spelande ögonen gjorde ringa tjänst, och han blev slutligen alldeles blind, men rösten hade sin styrka kvar.

Bröderna Lewenhaupt höllo mycket av sin svåger. Deras fruar voro litet rädda att ha honom till middag. Inte alldeles utan skäl, men de måste ju någon gång se honom tillbaka, så öppet som hans hus ständigt var och så välkomna de alltid voro där. Carl Jed-vard Bonde och Plessen hade däremot rätt ofta och av princip olika åsikter samt sökte gärna i olika avseenden bjuda över varandra. Hade den ena av deras fruar fått ett vackert smycke eller något extra fint i toalettväg fick den andra snart något ännu bättre. De båda systrarna läto, rätt roade, saken ha sin gång. Ingen avundades den andra, och därtill fanns under sådana förhållanden inte heller ringaste skäl.

Som minister i tjänst utnämndes Plessen till Geheime-111

conferensraad och fick Elefantorden, den högsta danska utmärkelsen, som då utdelades generösare än nu, då den nästan uteslutande reserveras för kungliga fränder och statschefer. Han kunde således vid sitt avskedstagande ej få mindre än Serafimern, om han då skulle ha någon svensk orden. Men han ville gärna ha den dessförinnan. Återvänd till Danmark skulle han sällan få bära sin svenska dekoration, men i Stockholm var tillfälle till nästan daglig användning. Min far framförde önskan och argumentering till konungen, med lyckligt resultat. Carl XV satte stort värde på Plessen, både som diplomat och umgängesvän. Excellensen Manderström tog illa vid sig. »Je lui lavera la tête», men det torkade in. Konungen hade ej för vana att taga råd av sina ministrar i ärenden som ej fordrade kontrasignation, och om en annan framförde en sak som han gillade, var därmed punkt.

Samtida ansågo Plessen som en skicklig diplomat med ett gott och säkert omdöme. Under besökeisens tid för Danmark under Frederik den syvendes sista regeringsår och efter hans död, hade han en ytterst grann-laga position, som ställde stora fordringar på hans takt. Kungsord kunde å ingendera sidan med fördel åberopas. Manderströms och Henning Hamiltons förtroliga eller semiofficiella meddelanden divergerade i mångt och och mycket.

Dardel yttrar i sina minnen, att han alltid med nöje träffade »hans älskvärda hustru, som oaktat sin upphöjda ställning vetat bevara sin naturliga enkelhet. För sina vänner är hon alltid densamma».

Men denna sommar skulle hon hårt prövas. Ett par112

månader efter mannens död drunknade den 18-årige, vackre och rikt begåvade äldste sonen Magnus. Han var på segeltur med några kamrater på Ratzeburger See i Holstein. Båten kantrade utan att sjunka. De andra höllo sig fast vid den. Som den styvaste simmaren gav han sig mot land för att skaffa hjälp, men blev insnärjd i vattenväxten Elodea canadensis. Alla de andra blevo räddade. Min far reste till begravningen, som han fann gripande. På vägen ned gjorde han bekantskap med Christina Nilsson, som steg på tåget i Nässjö och var med till Köpenhamn. Pappa fann henne angenäm, men »vi talade nästan jämt fransyska, då hennes svenska verkligen är plågsam».

På Sierhagen befann sig då också min farmor. Ehuru 82 år gammal hade hon beslutat sig att, endast åtföljd av sin 63-åriga äldsta dotter och mot sönernas råd, fara dit för att vara hos sin yngsta dotter under hennes första änketid. Men där slocknade den gamla själv en mulen oktoberdag utan egentlig sjukdom och utan plågor. En värdig och välförtjänt avslutning på en lång och solbelyst levnad. Men för min stackars faster blev det det tredje närskylda dödsfallet inom några månader.

Farmor efterlämnade vid sitt frånfälle 9 barn och 30 barnbarn. Medräknar man ingifta växer antalet av de närmast sörjande avsevärt. Hon fördes hem och begravdes i östra Vingåker. Jag fick lov från skolan för att närvara. Den tiden buro de närmast sörjande en tid framåt långhalsduk och vita manschetter över rockärmarna, s. k. pungetter, och därmed uppträdde jag även några dagar i skolan, där utstyrseln uppväckte en113

för bäraren ej odelat behaglig uppmärksamhet bland kamraterna och ej kunde undgå att snart bli solkig. Jag uthärdade inte heller den konventionellt föreskrivna tiden.

I årets stora andjakt deltog tyske ministern von Pfuel, som detta år blivit ackrediterad. Någon adonis var han ej, men farbror Claes' jägare, Hedqvist, kunde inte förstå att greven kunde kalla honom för ful, så inte bara han själv utan också alla andra hörde det. Att få honom begripa att han verkligen hette så, men stavade sitt namn litet konstigt, visade sig hopplöst.

Pfuel hade skjutit en and från stranden, hunden — han medförde egen — apporterade, och han stoppade fågeln i sin jaktväska. När vi åter skulle stiga ombord, tog ministern fram sin and och slängde den i båten med resultat att den kvicknade till och flög sin väg, honom till stor och synbar förbluffelse, oss pojkar till ogement nöje. Ministern var en dag till middag på Sjöholm. Kom tidigt över från Claestorp, promenerade i park och trädgård och visade sig intresserad av samlingar och konstsaker. Han var som sagt ingen vacker man, underläppen i sin genre något rent storartat. Han stannade i Stockholm i 12 år och hann därunder skaffa sig många vänner. Under mina skolår råkade jag honom hos Bondes, Åkerhielms m. fi. Ehuru ungkarl såg han ofta gäster och gav fina

middagar. En namne till honom hade på sin tid varit serafimerriddare. Jag vågade en gång vördsamt påpeka att skölden i Riddarholmskyrkan, där jag redan som pojke var ganska hemtam och kände mig i gott sällskap, var både felaktig och ful. Pfuel lät på egen bekostnad måla om den, och den stic-8—377087. Lewenhaupt, Hågkomster 1871—81.114

ker fortfarande fördelaktigt av mot det stereotypa flertalet.

En annan medlem av corps diplomatique, som denna sommar hedrade Sjöholm med besök, var österrikiske envoyén, baron von Pottenburg, född Zulauf. När föräldrarna efter en bjudning i Stockholm satte sig i vagnen utbrast båda samtidigt: »Varför skulle du bjuda Pottenburg?» Han hade först gått till mamma och sagt att hennes man hade haft vänligheten bjuda honom att vistas några dagar på landet. Litet förvånad hade mamma intet annat att säga än »soyez le bienvenu». Och med det beskedet kunde han sedan lugnt gå till pappa och få samma svar. Så saken var klar. Annars ansågs han inte som framstående diplomat. Sitt vackra friherrliga namn hade han som vuxen ärvt efter någon släkting. Ulla Celsing brukade kalla honom Vasaborg. Hon tyckte det lät mera salongsmässigt. Det var en lång, bleklagd, stripskäggig och mager karl. Han fick under Sjöholmsdagarna göra bekantskap med de vanliga grannarna. Konversationen var ömsesidigt litet trög. Något muntrationsråd var han ej, men gjorde heller ingen för när. Liksom sin tyske kollega var han ungkarl. Han hade redan varit här en kort tid som legationssekreterare under sitt första namn och stannade ej heller länge som envoyé. År 1879 efterträddes han av baron Pfusterschmied von Hartenstein.

Bland släktingar, som detta år kommo till oss, var Aurore Palin, född Koskull; hon var spirituell och originell samt hade ett fördelaktigt utseende med livfullt spelande mörkbruna ögon. I yngre år måste hon varit rent vacker. Ekonomiska skäl hade kommit henne att115

vid 21 års ålder förena sina öden med den 45-årige enögde kaptenen, som icke kunde smickra sig med någon större vänskapskrets. Hon var nu sedan två år änka och såg mycket folk i sin vackra våning. Då hon aldrig gick på teater eller konserter, ej heller på middagar annat än till några få intima familjer, var hon säker att anträffas hemma och hade s. k. salong, som flitigt frekventerades, ej minst av corps diplomatique. I den areopagen fälldes många domslut. Själv hade hon en i Sverige ganska ovanlig konversationsförmåga: fyndig och kvick hade hon reda på allt som hände och skedde och litet till. Alla funno henne underhållande, de flesta tyckte henne angenäm och många voro rädda för henne, men för dem som vunnit hennes gillande var hon pålitlig och »en garde». Vid Carl XV :s hov hade hon varit en gärna sedd gäst. I det Åkerhielmska huset, som låg mitt emot hennes eget, träffades hon ofta. Hennes vanliga tilltalsord var »kära vän lilla» till unga och gamla, fattiga och rika, korta och långa. Intima vänskapsband förenade henne sedan många år med friherrinnan Florence Bonde, och skulle väl ytterligare, sedan båda blivit änkor, förstärkas under samma yttertak. Men vad hände? Banden gingo i stället snart isär, och sedan voro båda kvicka på var sitt håll, ej blott på andras utan också på varandras bekostnad.

Florence Bonde, född Robinson, svägerska till min faster, var en i många avseenden märklig personlighet, kvick och genial. Trots sitt utseende, som ej förbättrades av koppärren, hade hon spelat en roll i februarirevolutionens och Napoleon III :s Paris och gjorde det även i det mindre kontinentala Stockholm. Hennes116

vänskap för mina föräldrar sträckte sig också till min ringhet. Många roliga stunder hade jag i hennes sällskap, i synnerhet då jag vågade mig på att söka upp henne hemma hos sig. Vi talade då alltid franska och jag brukade säga att jag kom för att få gratislektioner. I sina omdömen var hon icke alltid den personifierade mildheten.

Yngsta dottern på Eriksberg, Ebba Bonde, var bland de mest sympatiska människor man kunde träffa. Livlig, glad, lustig och hjärtans snäll, men det var nog en och annan, som tog anstöt av hennes frispråkighet. Mig omfattade hon alltid och så länge jag kan minnas tillbaka med en speciell vänlighet. Under en badvistelse i Marstrand blev hon kär i den ståtlige Herman Fleming. Han var visserligen bara stationsinspektor, dock vid Stockholms central, och skäligen illitterat, men det gamla vackra namnet tyngde vågskålen en hel del i hennes föräldrars ögon. Och när det nu var allvar kunde han befordras till godsägare. Det var ingen konst för den blivande svärfadern att köpa en egendom. Valet föll på Hofsta, grannskap till Eriks-berg. I augusti stod bröllopet med tillbörlig ståt och vigsel i det vackra slottskapellet.

Herman satte sig snart in i sin nya ställning och var vänlig nog att söka lära traktens äldre godsägare och erfarna lantbrukare hur de skulle sköta sina gårdar. Även i främmande språk ville han gärna visa sig på styva linan, men gjorde sina små misstag i denna för honom föga kända terräng. Vilket gav upphovet till roliga anekdoter, lämpligen förbättrade av svågern Carl Carlson och kusinen Sten-Claes.117

Hofsta blev en trevlig tillökning i grannumgänget, men som det var tre mil dit, låg man gärna över där eller på Eriksberg, i synnerhet som det ofta ställdes så att det var bjudningar på bägge ställena dagarna å rad.

Ebba var klen till hälsan och skulle härdas i öppen släde o. s. v., vilket icke alltid slog väl ut. Han var stark, i synnerhet i hälsningens handtryckning, vilket gjorde att mamma skyndsamt sökte plocka av sig ringarna på höger hand för att slippa få dem inklämda. Det gjorde ont nog ändå.

Det är möjligt, men inte alldeles säkert, att Herman själv trodde vad han berättade om egna eller andras skäligen obetydliga upplevelser.

Jag sattes sent i skola. Först på hösten 1876, då jag fick inträde i Stockholms Ateneums femte klass. Är det nyttigt att hålla en gosse eller yngling så länge vid privatläsning i ett hem på landet? Av naturen blyg och skäligen initiativlös hade det måhända varit bättre för utvecklingen av både kropp och själ, om jag tidigare kommit ut bland jämnåriga kamrater. Som det nu var växte jag upp i det avseendet så gott som alldeles ensam. På granngårdarna funnos inga pojkar i min ålder, utom de båda kusinerna på Beckershof, som i motsats mot mig tidigt skickats i skola och blott voro tillgängliga under mellanterminerna. Bland gårdens folk funnos då ej heller några jämnåriga. Gossars vanliga kämpalekar fick jag därför aldrig någon övning i eller smak för, och nutidens sportövningar funnos ej då. Det enda spel som idkades ute var det beskedliga krocket. Hade jag varit nog olycklig att födas under medeltiden, hade jag antagligen hela livet suttit och prän-118

tat i en munkcell. Ett är emellertid säkert. Grunden till den allmänbildning, jag törhända besitter, härrör från Sjöholms bibliotek och lyssnandet till de äldres konversation under åren före inträde i skola eller universitet. Men min blyghet har jag aldrig fullt lyckats övervinna den dag som är. I yngre år hände det understundom att mina krampaktiga försök att dölja den utlöstes i skäligen olämplig och fullkomligt omotiverad fräckhet. Men detta har jag ej varit ensam om. Den paradoxen är tvärtom ganska vanlig, men missuppfattas i regel av utomstående.

Det var en i många avseenden ovanligt »grön» yngling, som tog plats på skolbänken.

Under hela min skoltid var jag inackorderad hos doktor Gustaf Tiselius och hans maka, född Britelli. Han hade på sin tid varit informator för August Gyldenstol-pes söner och varit med då familjen reste Europa runt efter eget fyrspann och strödde guld omkring sig. »Tisse» var en ovanligt hygglig man, och jag har både från honom och henne blott goda minnen. Kosthållet var enkelt, men rikligt och gott. Det som bäst passade för en i hemmet ej så litet bortskämd pojke med god aptit. Carolina, som var kokerska hela tiden jag var kvar, kunde sin konst och jag lärde mig snart att man kunde bli mätt även om middagsmålet undantagsvis bestod av sillbullar samt lingon och mjölk.

De övriga inackorderingarna voro under första året min äldre bror Claes och Herman Wrangel. Samtidigt med mig ditkommo de båda Beckershofskusinerna Murre och Calle, som flyttade från Uppsala katedralskola till Ateneum. Pretentionerna på utrymme voro119

mindre då än nu. Herman och Claes bodde i ett trångt rum mot gården och vi tre i ett större mot gatan. Jag hade en liggsoffa till min disposition. Avträdet var nere på gården.

Vi bodde tre trappor upp Ålandsgatan nr 3. Huset ägdes av »Tisses» svärmoder, fru Britelli, född Raab. Skolan låg längre upp vid samma gata, som var belagd med kullersten. Trottoarer funnos ej och rännstenen löpte tätt intill husraden. På vintermorgnarna var gatan kolmörk. Stockholm hade ej utvecklat sig så mycket från 1864 till 1876, men hur olika var den ej 1887, då jag återkom, och sedan har den gått fram med så stora steg att barndoms- och ungdomsminnenas småstad ej mer finnes. Ofta gjorde jag under skolåren upptäcktsfärder i gamla staden mellan broarna. Tack vare Elers, Ferlin och Lüdeke, som funnos hemma i biblioteket, visste jag en hel del förut,

som det nu roade mig se i verkligheten, och de vapenprydda portalerna kunde ej för mig bibehålla det inkognito, de annars i allmänhet strängt iakttogo. Favoriterna, till vilka jag ofta återkom, voro Tyska kyrkan, Lewenhaupt-Kruseska, Keith-Gripska, v. d. Lindeska och Gyllenhielmska husen. Det ansågs riskabelt för en snyggt klädd pojke att ensam ströva omkring i gränderna, av vilka somliga voro illa kända och tillhåll för tvivelaktiga individer av båda könen, men det hände mig intet annat än att jag en gång fick mitt »stopis pucklat» för att använda hamnbusens eget uttryck.

Kungl, biblioteket besökte jag så ofta tillfälle gavs, och det dröjde inte länge förrän Eichhorn, som plägade sköta expeditionen, fann det bekvämare att giva mig fri120

entré till de genealogiska och heraldiska avdelningarna än att till läsesalen förskaffa de konstiga folianter, jag rekvirerade och som annars ingen frågade efter och som därför voro betänkligt dammiga. Det privilegiet har jag kvar. Läxläsningen vann på att K. B. den tiden ej var öppet på kvällarna.

En av min fars närmaste vänner, förste hovmarskalken Edholm, var då chef för kungliga teatrarna, och denna vänskap tog sig ett för mig synnerligen givande uttryck: tillåtelse att så ofta jag hade lust taga plats i direktörslogerna. Först tvekade jag att begagna mig därav, då jag ansåg äran alltför stor för min ringhet, men efter en påstötning försvann denna blygsamhet spårlöst. Jag hade härav det största nöje.

Beskowska skolan var annars då på modet, icke minst därför att prinsarna voro bland lärjungarna, och många undrade varför pappa ej just därför satte oss dit. Men det var tvärtom en bidragande orsak till att det läroverket ej valdes. Det stred mot pappas strängt monarki-ska principer att konungens söner skulle tävla med alla sorters vanliga pojkar i läxläsning och skriftprov. Det funnes säkert många som fullt ärligt gjorde sig förtjänta av finare vitsord, »det finnes åtminstone någon jude som har lättare för sig», och skulle lärarna kunna hålla sig fullt rättvisa i ena eller andra avesendet? Även i vår nivellerade tid händer det understundom att s. k. överklasspojkar oskäligt klämmas åt.

Inträdesprövningen till Ateneums femte klass var endast muntlig, och den gick ju bra. Några dagar därefter fick jag inställa mig hos sångläraren O. F. Thorsell. Den prövningen var ju i högsta grad muntlig, men tog en*Ulla von Eckermann, f. Lewenhaupt.*

Edeby.Emil Lewenhaupt.

Selma Palmstierna.Erik von Eckermann (»Waldteufel») blåser nötplockarne till lunch. Sittande: systern Sophie-Louise. Teckning av Charlotte Lewenhaupt.

*Asta Palmstierna kritiserar konstnären Stoopendal. Teckning av Charlotte Lewenhaupt.Wulff von Scheel-Plessen.*121

ända med förskräckelse. »Sjung A.» Jag gjorde mitt bästa. »Vad är det där för dumheter, förbannade pojklymmel.» Jag erkände ärligt och sanningsenligt, att jag ej kunde bättre. »Det är inte möjligt, en gång till.» Samma resultat. »Dra åt helvete!» Och så var den saken över. Hur kan det komma sig att jag såväl i Uppsala som senare funnit så många av mina bästa vänner just bland sångare, siare och skalder — kan man höra med hjärtat?

Stockholms Lyceum hade några år förut uppgått i Stockholms Ateneum och det blev icke till fördel för det senare läroverket, som ej blott fick övertaga en del överåriga lärare utan även åtskilliga unga rötägg.

Lokalen var som sagt vid Ålandsgatan, som sedermera uppslukats av Mästersamuelsgatan, i samma huskomplex som Bonniers tryckeri. En nutida folkskolepojke skulle funnit den djupt under sin värdighet.

Skolans rektor var doktor Carl Medén, som undervisade i teologi och kyrkohistoria samt historia och geografi. Han var en ganska framstående pedagog, men nästan blind, vilket man naturligtvis utnyttjade i största möjliga utsträckning. Rektorsgöromål gjorde att han ofta försvann på en stund mitt under lektionstimmen, lämnande klassen åt sig själv för att slutligen slå sig ned i katedern med ett »nu ska vi till», men så ringde klockan och timmen var slut. Egentligen var han ett stort original, häftig och uppbrusande. Vid sådana tillfällen riktade han vårt modersmål med drastiska uttryck och ovanliga ordvändningar under det han gick fram och tillbaka på

golvet, slängde med armarna och knäppte med händerna, då och då stannande borrade han in122

sin hand i ljumsken med en grimas. Jag kan fortfarande härma honom, om jag har lust. En gång fick en av mina bänkkamrater veta att »rikedomens fett dröp honom om sidobenen». När det för rektor anmäldes att senkommande smeto in en bakväg, osynliga för den ordningsman som skulle anteckna, tog han vredgad itu med »denna sedvanliga kutym, som ofta begagnas». Som hans ämnen voro mina bästa, stod jag ganska väl till boks.

Lärare i latin, som på den tiden ännu tog ett oproportionerligt timantal i anspråk, var Lycei gamle rektor, Carl Johan Bohman, då en ruin av sitt forna jag. Jaget hade blivit belönat med nordstjernan, en då ovanlig utmärkelse för en skolfux, som ej ens varit statsanställd.

»Från döda former och döda ord till levande syner på klassisk jord du lärjungen med dig tog>,

sjöng Snoilsky vid avtäckandet av minnesvården på hans grav, men den tiden var nu längesedan förliden. Inte ett spår fanns kvar. Under lektionerna vintertid behöll han pälsen på och bar en röd huvudduk knuten under hakan, som gummorna på landet. Ibland satt också pälsmössan kvar över det hela. Åtminstone en termin voro vi latinare ej fler än att vi voro placerade kring ett stort bord, och som jag fick min plats bredvid honom hände det att han lade armen om min hals och lät den ligga kvar. Ej odelat angenämt, ty vittringen var stark. Det medförde även en annan olägenhet. Det var för mig ogörligt att som kamraterna hålla »mojan» under bordskanten vid översättningen av Livius.123

Jag hade en gång medelst asketiskt hopsparade veckopengar hos Bukowski köpt kopparsticken till örnevinges bekanta historisk-genealogiska arbete över sina äktföd-da fränder, vilka konsthandlaren förresten kunde sälja billigt, då de voro nytryck av de på Skokloster bevarade plåtarna. Under var och en av de skäligen fula gubbarna står en latinsk vers. En dag, då jag haft ännu mindre tid än vanligt att lära min hemläxa och inte visste hur jag skulle klara mig, föll det mig in att de gamla Braherna kunde uppträda som räddande änglar. Jag tog dem med och bredde vårdslöst ut dem framför Bohmans plats. Han kom in, började lektionen, men blicken halkade snart från boken till dem och han började först tyst och sedan högt läsa de örnevingeska verserna, vilket vi alla åhörde med synbart intresse. Efter överenskommelse började Edvard Francke fråga om betydelsen av ett och annat, och gubben översatte snällt samtliga verser. Som språket just inte var ciceronianskt klassiskt, tog det sin tid även för den skicklige latinare han var, och lektionstimmen var snart och alldeles smärtfritt tilländalupen.

Den Bohmanska s. k. undervisningen kom för mig surt efter. Jag måste sedan på bekostnad av annat offra mycken tid att taga skadan igen och slutligen taga privatlektioner för den synnerligen otrevlige, läspande plugghästen »Lotta» Johansson för att uppnå nödtorftigt kunskapsminimum. Skada, ty med min övriga läggning hade en intimare kännedom om romarspråket ej passat illa. Var det rätt att för en överårig lärares prestige och ekonomi offra pojkar? Om en av mina första lektioner för gubben rapporterar jag till pappa: »I124

dag hava vi haft en utomordentligt intressant lektion för rektor Bohman. Han satt i katedern och gäspade och sade ingenting. Vi däremot pratade så mycket mera. Somliga sjöngo visor, andra slogos. I sanning en mycket uppbygglig lektion.» När han kom till medvetande om situationen ryckte han upp sig och höll ett litet tal om tidens ondska och ungdomens förvildning. Och så var hans timme slut.

Efter honom var det »Strittan», adjunkten A. Stridsberg, som fick övertaga latinundervisningen, stackars karl.

Den hygglige »Tisse» var lärare i naturalhistoria. Uppväxt på landet hade jag rätt bra reda på både djur och växter, men var mest hemma bland de senare. Ännu i dag kan jag de latinska namnen på den sörmländska floran. Till kryptogamerna sänkte jag mig dock ej, den enda som fastnade var Pteris aquilina, som användes till stoppning av enklare madrasser. Bland Stockholmspojkarna kunde okunnigheten i detta avseende vara förbluffande. En av dem kunde ej ens skilja på våra vanliga träd. En annan av kamraterna, skäligen överårig och i en äldre klass, hatade ämnet. När han äntligen absolverat det, tog han fram sitt (av andra samlade) herbarium, gjorde en autodafé och fann en nästan sadistisk njutning i att däröver värma sitt toddy-vatten.

Lärare i svenska var adjunkten, fil. dr Karl Sundelin, som var före sin tid i avseende på stavningen av förnamnet. Vårdad både till sitt yttre och sitt inre stack han rätt mycket av mot den övriga lärarkåren. Han gav god

undervisning i språkets behandling och rättade125

på förstående sätt inlämnade skripta. Ibland tyckte han jag kunde koncentrerat mig bättre. Om anden föll på, kunde det nämligen hända mig att på en gång fylla hela den blå skrivboken. En vacker dag voro hans prydliga ljusa mustascher avrakade. Förklaringen låg i att han sökte ett pastorat i Dalarna. Klosters bruk låg i detta, vilket torde haft ett visst inflytande vid betygsättningen i studentskrivningarna för sonen till en av de därstädes maktägande. Han fick pastoratet. Lugn och välvillig, var han omtyckt och hade respekt med sig.

Kandidat Hugo .Welam Philp var lärare i franska och engelska. En välfödd goddagspilt, som icke kunde dölja en viss sympati för dem, vilka liksom han hade nummer på riddarhuset. Han sköt gärna före sitt namn ett von, som ej finnes i adelsbrevet och vilket är skäligen omotiverat för en släkt med skotskt, ej tyskt ursprung. I skolmatrikeln förekom prefixet ej. Hans svågerskap med August Strindberg, vilken under mina skolår skapade sig sitt då mer än nu omstridda namn, gav honom en viss reflex, och efter »Mäster Olof» talade han själv gärna därom. Men på hans kryptoaristokratiska uppfattning hade det intet inflytande.

I Ateneum var det fri flyttning mellan klasserna. Det räckte således ej med godkända terminsbetyg, utan man måste även undergå tentamen. Min bror hade på denna anordning vunnit ett helt år, men för mig blev det den vanliga tågordningen med en dosis extra arbete och osäkerhet. När jag för Philpen skulle i franska tentera upp i nästa klass, utsattes ceremonien till en eftermiddag i hans hem. Jag fann honom liggande på soffan halvsovande med ansiktet mot väggen. Efter ett par frågor126

förrådde högljudda snarkningar att han fullständigt ignonerade min närvaro. En skrapning med stolen påminde för ett ögonblick därom och efter ett: »Ja, det är bra, det blir cum laude» fick jag avlägsna mig.

Rektorns svåger, civilingenjör Herman Dahlqvist, en liten torr karl med bruna, skarpa ögon och som man ej tordes skoja för, undervisade i matematik. Jag vet egentligen inte orsaken, ty skolpojken upptäcker träffsäkert hos varje lärare åtminstone någon svag punkt, och sådana saknades visst inte heller här. Kanske var det blicken, vid behov tittande fram över pincenén, som om den inte tämde, åtminstone skrämde vilddjuren.

Alternerande lärare i moderna språk var fil. dr Alfred Svensson, »Svante» kallad. Livlig och spinkig, med tunn gulröd kalufs och stripigt, spetsigt helskägg. Han beklagade att icke även spanska språket ingick bland läroämnena, påstod att han kunde det och även spanska tjuvspråket, och vi narrade honom ibland att uppträda på arenan, icke som toreadore utan som linguista-dåre. Finnes något speciellt spanskt tjuvspråk? Landets officiella representanter ha under min senare introduktörstid blankt förnekat detta, men kanske de voro jäviga.

Jag återfann långt senare »Svante» i Timmermansorden med en lång kedja av exotiska miniatyrordnar, bland dem den apokryfiska spanska Cruz Roja, ett på sin tid i Sverige ganska eftersökt lull-lull, som inte alls var någon orden och på intet sätt motsvarade det erlagda priset. Han blev påtagligen glad att i den näst högste inom orden få återse sin forne lärjunge, och höll sig under de allmänna sammankomsterna trofast vid min sida, så127

att jag ofta fick giva ceremonimästaren order: »Koppla Svensson», d. v. s. börja prata med honom, så att jag kunde smita undan. Det var förresten en oförarglig själ.

Den läspande doktor P. G. Lyth var även lärare i svenska och latin. Han gav ut ett grammatikaliskt kompendium, som vi måste köpa och läsa och som gjorde sitt till att grumla begreppen. Han var mycket subjektiv i bedömandet av våra lärdomsprestationer. Själv hörde jag varken till fåren eller getterna, var snarare en hybrid mellan bägge. Han hade vissa lakuner i sin allmänbildning. När Sjö-Claes hjälpte Murre att skriva en kria om flyttfåglarna, det vansinnigaste skoj — förresten gnistrande kvickt — sprang Lyth upp till zoologen »Tisse» för att höra om flyttfåglarna verkligen voro på det viset. Det egna omdömet brast.

Av bergsnotarien O. W. Luthander, som undervisade i fysik och kemi, en undervisning torr som sanden i Sahara, och vilka ämnen av oss latinare fullständigt nonchalerades, minns jag för övrigt endast en tjock, blå-röd näsa. Som alla andra lärare hade han ett öknamn. Varför det var »Luppen» har jag glömt. Förmodligen hade det något med förstoringsglas (lupp) att göra.

Bland de äldre skolkamraterna kunna nämnas min bror Claes och Herman Wrangel, slutligen utrikesminister, överstekammarherre och serafimerriddare. De togo studentexamen 1877. Herman återfann jag sedan i Uppsala, där han ej gjorde sig alltför stor brådska. Jag står i den största tacksamhetsskuld till honom. Han förskaffade mig introduktion på andens riddarhus, blev min »fader» i det lysande samfundet S. H. T., denna128

evigt sprudlande, rikt flödande glädjekälla på allvarets fasta grund, där jag skulle komma att finna så många av mina käraste vänner och ända in i min ålders kulna höst njuta olympiskt saliga stunder. Den källan har i högsta grad bidragit till att klemande gammalmansvila på det ideella och intellektuella området ej blivit min sak. Herman hade ett vackert huvud och en av de finaste profiler man kunde få se. Särskilt gott läshuvud ansågs han ej hava, men var i andra avseenden ovanligt vetgirig. Hade redan då väl reda på vad som hände och skedde i de övre samhällslagren, en egenskap, som kom honom väl till pass och som av honom samvetsgrant utnyttjades under en lång diplomatisk bana. Innan vetgirigheten blev pliktuppfyllelse kunde den understundom taga rätt närgångna och mindre tilltalande former.

Tidigt faderlös hade han huvudsakligen blivit uppfostrad av och hos sin morfar på Sparreholm. Han var favorit bland dennes barnbarn, och det troddes — både av honom själv och andra — skola inbringa honom materiella fördelar. Hade adoptionsinstitutet då funnits, hade nog även så blivit fallet. Vid baron Sprengtportens frånfälle, året innan vi träffades i skolan, gick emellertid det stora, ståtliga Sparreholm andra vägar. Den gamle prydlige Sprengtporten såg jag någon gång i förbifarten vid stationen. Han ansågs med fullt skäl som en av länets främste och hade, vid sidan av sin ställning som jorddrott, gjort en lysande hov- och ämbetsmannakarriär. För det förra hade han nog att tacka svågerskapet med »excellentissimus», för det senare huvudsakligen sig själv. En utländsk ministerfru, för vars känsliga öra »Sprengtporten» lät som en svordom och »Fan» som ett sme-129

kände välljud, föreslog en gång dåvarande överståthållaren: »Kan inte herrarna byta namn?».

På samma gång som Claes och Herman erövrade Ernst Philipson den vita mössan. Han tillhörde min brors närmaste vänner och följde ofta under loven med till Sjöholm. Han var länge svensk-norsk generalkonsul i Amsterdam. Posten var den tiden, då vi saknade fast diplomatisk representation i Haag, ansvarsfullare, viktigare och självständigare än senare. En gång häftigt och orättvist anfallen från norskt håll, tog han, ekonomiskt oberoende som han var, avsked och slog sig ner som godsägare på en vacker herrgård i Sörmland.

Någon klass över mig voro Fredrik Rosin, Christoffer Westin och Herman Zethelius. Den förstnämnde fick en skiftande bana och sysslade med mångt och mycket, varav en del kanske inte var så alldeles nödvändigt. Han ansågs kvick och rolig och var skicklig i vad man kallar slänga käft, ehuru just denna kroppsdel till det yttre ej höll skönhetsmåttet. De båda andra skulle jag återfinna i Uppsala, där jag hamnade i samma kotteri och matlag som den sistnämnde, sedermera generalkonsul i Genua.

Två av kusinerna Eckermann gingo även i Ateneum, Wulff i samma klass som jag, fast han senare sackade något efter. Med dem var jag mycket tillsammans, i synnerhet som jag under nästan hela min skoltid regelbundet åt söndagsmiddagen hos min allra käraste faster.

Fredrik von Ehrenheim, yngste sonen från Grönsö, hade varit en vacker, lockig och rikt begåvad gosse. För att stävja hans läslust och för att han skulle mogna till fick han trots fulla betyg bli kvarsittare en gång.

9—377087. Lewenhaupt, Hågkomster 1871—81.130

Men det var ett missgrepp av hans annars så kloke fader. Han vande sig av med att läsa, var först klasskamrat med min bror och tre år därefter med mig. Att tänka på studentexamen kom slutligen ej i fråga. Då han ej ritade illa beslöt familjen att han skulle bli artist. Han gick litet på Nationalmuseum, skickades till Paris för att studera målning och etsning, men det slutade med att han blev ingenting och gjorde ingenting. Efter det jag lämnat skolbänken träffade jag honom knappast. Senare delen av sitt liv vegeterade han i Cannes, där han vid närmare 70 års ålder avled.

Hans kusin Gustaf Leijonhufvud, »Fjädern», är kanske den ende av mina äldsta klasskamrater, som ännu är i livet, åtminstone den ende som jag någon gång träffar. Ehrenheimska och Leijonhufvudska husen voro de enda

kamratfamiljer i vilka jag umgicks. General-fälttygmästaren och hovmarskalken friherre Carl Victor Leijonhufvud hade boställsvåning i det s. k. Kronprinsens stall vid Tegelbacken, och f. d. statsrådet Pehr von Ehrenheim hade översta våningen i det hus vid Kungsträdgården, som hade den populära restaurangen Du Nord på nedre botten. Båda papporna voro, var på sitt område, ovanligt framstående personer, men jag kan ej påminna mig att de delade med sig av sitt vetande eller sin erfarenhet åt oss ungdomar. Kyrkoherden i Kungs-Husby lär haft en sådan vördnad för herren till Grönsö, att han, när denne gick till nattvarden, ej dristade använda tilltalsordet du, utan bad att Herren måtte bevara herr statsrådet och kommendören med stora korset till evinnerligt liv. Det var i samma stil som när den gamle blinde ädlingen på Säfvestadholm några årtionden131

tidigare vigdes till gravens frid och gudsmannen vid de tre skovlarna med högstämd andakt förklarade: »Av jord är Ers Excellens kommen, till jord skall Ers Excellens åter varda; Jesus Kristus, vår Frälsare, skall på den yttersta dagen hava äran uppväcka Ers Excellens till evinnerligt liv.»

Vi hade i skolan en sammanslutning, »Fratres ami-citiæ veræ», som ibland hade sammankomster och där jag först var sekreterare, sedan ordförande. Till den årliga högtidsdagen inbjödos lärare, familjer, f. d. medlemmar, funktionärer i liknande sällskap i övriga läroverk m. fi. Där förekom föredrag, deklamation, sång och musik, tal av rektor och undantagsvis uppträdande av någon f. d. medlem, som stod kvar som hedersledamot. Vid ett tillfälle — det var i december 1880 — var jag hemma hos Filip Tammelin och övertalade honom att komma och läsa upp några av sina dikter. Han kände sig smickrad i sin självkänsla som skald. Sådana propåer förekommo nog ej alltför ofta. Jag erinrar mig detta besök med nöje. Icke blott för det att han tilltalade mitt sinne för det komiska, utan även för att jag gjorde bekantskap med den hyggliga fru Berta och med den vackra Gurli Åberg, sedermera fru Ulff. Bägge hade jag ofta sett på Kungl. Dramatens scen. Särskilt livaktigt var »Fratres» icke, och som sammanhållande kraft mellan kamraterna spelade den ej stor roll. Någon s. k. vänskap för livet fick jag ej i skolan. När jag nu på gamla dagar bläddrar i katalogerna, som jag bevarat, är det intet av namnen som särskilt värmer minnet, och det föll mig aldrig in att be någon av dem med mig till landet.132

En av dem som jag dock fäste mig vid var Eduard Francke, som var min närmaste bänkkamrat under flera terminer. Vi korresponderade ibland under ferierna. Under hans korta Uppsalatid hörde vi till olika kotterier och träffades föga. Men sedan jag kommit till Stockholm umgicks jag ofta och gärna i hans gästfria hus, där jag sent omsider slutligen själv flyttade in.

Bland de äldre och jämnåriga som jag sedan mött ute i livet kan jag nämna den framstående matematikprofessorn och högskolerektorn Ivar Bendixson, författaren Tor Hedberg, förste hovintendenten Frans Ståhl, vilken tjänstgjorde som organist vid morgonbönen, då han var den ende som kunde traktera detta instrument, Egenolf von Knorring, som jag sedan återfann i Timmermansorden, lika ängslig som på skolbänken, Régis Cadier, son till Grand Hotell och en tid kavalleriofficer, läkaren Emil Lagergren, industrimannen Erik Bolinder och Gunnar Philipson, godsägare på Olivehäll vid Strängnäs, yngre bror till Ernst.

De yngre tog man ej mycket notis om. Några märkte jag emellertid, t. ex. Axel Steuch, som var släkt med Sten-Claes, brödraparen kvicksilvertrion Reinhold, Clarence och Eugène samt Axel och Robert (Lobbe) von Rosen, Carl Johan von Plomgren, Otto Francke, Carl Frisk samt den lilla pigga bläckplum-pen Gustaf Fränckel. En som var både äldre och yngre var Carl Sylvan, som vid fyllda 20 år med fullt utbildade mustascher uppenbarade sig i klass V. Jag vet ej vilken bildningsanstalt han förut lyckliggjort och måst lämna. Redan då ägare till Brunkebergs hotell, som inte var något hotell, men gav goda hyror, inköpte och tornprydde133

han sedan Rockelsta, där han fick tillfälle ådagalägga en mångsidig oduglighet. »Fästis» Bergman skaffade honom en hovintendentstitel och fick sina skulder betalda, men senare också en ordentlig skopa ovett av sin konung. Flera år efteråt råkade jag Sylvan på tåget. »Du har kanske hört talas om mig, men jag vill bara säga att jag är skamligt beljugen.» »?» »Jo, dom påstår att jag har klått min hustru, det är lögn — men min svärmor, hon fick hon.» Hans ögon formligen glänste av vällust när han tänkte på vad svärmodern hade fått. Han kom relativt billigt ifrån saken och någon nöjesskatt fanns ännu ej. Sedan hörde jag att hans äktenskapliga liv verkligen varit litet tillkrånglat och att han utan bigami hade två fruar skrivna vid Rockelsta. Skild och omgift hade han kört ut

den senare utan att erhålla laglig skilsmässa och tagit tillbaka sin första.

På mårtensdagen var det regel att giva någon lärare en levande gås. Detta år var det i min klass rektorn själv som fick den. Så fort han kom in i rummet och skulle börja lektionen släpptes den lös. Mer än halvblind kunde han ej upptäcka djuret, men förstod strax varifrån kacklet kom. Lärjungarnas röster kände han bra igen. Hans tack avslutades med det lindrigt tvetydiga: »Ni vill kanske skämta litet med kamraten.» Ordningsmannen fick förtroendet att bära hem presenten.

I olikhet mot såväl lärare som kamrater fick jag i skolan aldrig något öknamn. Adam fick räcka och det användes undantagslöst även av lärarna, till och med i själva den muntliga studentexamen.

Operans oxöga blev ej ofta besökt. Allt vad musik heter har ständigt för mig varit en främmande värld. En134

gång försökte jag mig dock på en symfonikonsert, men det gjorde jag aldrig om. Det enda roliga var, när under en paus, inför öppen ridå, en kvinnlig tjänsteande från operakällaren kom in på scenen med ett stort glas skummande öl till dirigenten, Ludvig Norman, som svepte det i ett drag. Jag har nog haft öga och sinne för linje, färg, form och doft, men för ljud i högre mening har jag totalt saknat förståelse. På Dramaten var jag så mycket oftare, understundom åtföljd av någon läxbok till underhållning i mellanakterna. Vanligen var jag ensam i logen, satt då helt dold för salongen av den stora röda sammetsgardinen, utom då jag upptäckte någon av mina aktade lärare på översta raden, varvid jag sköt fram stolen för att låta mig beskådas i all min härlighet. Efteråt stod det också en gång i Söndagsnisse, att hovmarskalken fått en ny pupill i sitt oxöga. En annan gång mötte jag i korridoren adjunkten »Svante», som ville driva med mig: »Adam sitter naturligtvis i kungliga logen?», men blev något flat åt svaret: »Nej, inte ännu, tills vidare bara i direktörslogen.» Detta kom av sig självt, utan tanke på predestinationsläran, som varit före under morgonens kristendomslektion och som jag funnit lika absurd i himmelen som på jorden. Från logen fanns en trappa direkt ned till scenen bakom kulisserna. Den lärde jag mig snart begagna och tiljans storheter vande sig vid pojken, som kom ned för trappan och ogenerat promenerade omkring bland dem.

Jag fick där göra bekantskap med t. ex. fru Hwasser, Svante Hedin, Gustaf Fredriksson, Knut Almlöf och hans hustru, Elmlund m. fi. Konsten stod den tiden högt på den gamla trevliga Dramaten vid Kungsträdgår-135

den och det lades mycken vikt på distinkt och vårdat uttal. De franska salongsstyckena roade mig mest, de voro då också på modet. Jag köpte ofta texterna och studerade dem noga, då intrycket av det levande spelet var färskt. Också kan jag ännu i dag åter med rätt röst höra vissa repliker, som fastnat i minnet.

Någon annan yngling än jag förekom aldrig i logen, men understundom en och annan äldre herre, bland vilka jag särskilt erinrar mig målaren Anders Koskull, kanske därför att det för mig var en svår frestelse att fråga honom varför ungarna på hans tavlor alltid saknade ögon. Min nyfikenhet blev ej tillfredsställd, frågan vågade aldrig ut över läpparna. I logen fick jag också göra bekantskap med Edholms nära släktingar, hans bror överfältläkaren, baron Skogman, överste af Pontin och häradshövding Poppius. Av dessa intresserade mig Skogman mest. Han hade varit understyrman på briggen Oscar vid Oxehufvuds huvudlösa expedition och var den som, äldst till åren, fick föra hem pojkarna, bland vilka min då 14-årige farbror Mauritz befann sig, sedan Oxehufvud i Buenos Aires sålt fartyget och givit det hela på båten.

Ibland kunde någon av tiljans män komma upp och prata bort en ledig stund med den teaterintresserade skolynglingen.

Cerberus vid logen var en ovanligt välfödd och välvillig äldre vaktmästare, gammal i gården och med självkänsla av att vara dramatiska konstens beskyddare. Fast han kanske aldrig haft tillfälle eller ens lust att se en pjäs med egna ögon. Han hade en stor rund snusdosa, hörande till möbleringen i konstens förgård. Ingen136

skräddare har någonsin sytt en ficka, där den skulle fått plats. När vi voro på tu man hand brukade han vänligt bjuda mig taga en pris, en av orsakerna till min avsky för tobak i alla former.

När Edholm själv var närvarande, hade han ofta teaterhistorier att berätta, över scenöppningen satt grundarens,

Anders Lindebergs, porträtt — det satt förresten kvar så länge gamla Dramaten existerade, fast den ettrige kaptenen en gång blivit dömd till döden för majestätsförbrytelse och vägrade bedja om nåd, däri understödd av sina rabulistiska vänner. »Låt dem ta ditt huvud, Anders, det gör så gott, så gott.» Kungl. Maj:t redde sig som bekant ur knipan genom att bevilja allmän amnesti. Vid ett festligt tillfälle var porträttet kransbeprytt och detta hade vidrörts i ett tal för dagens festföremål. Hwasser förklarade i sin ultrarojalism (eller av avundsjuka) att han ansåg sig pliktig anmäla saken för konungen, om ej chefen gjorde det själv, men Edholm svarade, att han då också kunde rapportera att Edholm tyckte, att om gubben hade fått sitta kvar där i 25 år, så kunde det gärna sitta en krans på honom också, och att Edholm förresten inte sprang med något »vädergift».*Augusta von Scheel-Plessen, född Lewenhaupt.Prinsessan Eugénie.*

Lapp. Statyett av prinsessan Eugénie.Prinsessan Eugénie på Fridhem.Augusta von Eckermann och Axel Lewenhaupt på deras bröllopsdag, 1. 9. 1874.

Lotten Mörner. 1877.

Även detta år tillbragte föräldrar och systrar säsongen i Stockholm. Pappa hade hyrt Gösta von Dübens möblerade våning i huset nr 2 C vid dåvarande Lilla Träd-gårds-, nuvarande Kungsträdgårdsgatan. Huset tillhörde grevinnan Stephanie Hamilton, född Giesecke och hade vapnet över porten. Det ingick senare i Handelsbankens komplex. Det berättas att överståthållaren greve Jacob Essen Hamilton på äldre dagar fått dåliga affärer. Han resonerade med en vän hur detta skulle redas upp, och då denne framställde tvenne alternativ med slutklämmen »tredje ges icke», utbrast den något döve Hamilton: »Ja, visst ja! Tredje Giesecke, det var ingen dum idé.» Och så blev det.

En gång råkade jag illa ut för henne. På en soaré hos Åkerhielms fick jag syn på en äldre dam med strutsplymer i koaffyren och vände mig till den närstående Carl von Platen med frågan: »Vad är det där för ett gammalt befjädrat fruntimmer?» »Min svärmor.» Nils Gyldenstolpe, som stod bredvid, var syn- och hör-barligen mera road av min fråga än mågen.

Ofta var det inte värt att söka föräldrarna, då de jämt voro bortbjudna, men ibland skickades jag efter och fick följa med på teatern. Jag erinrar mig särskilt138

»Fatinitza» i Hammerska ladan, som var Mindre teaterns smeknamn. En skäligen enkel men trevlig lokal, där parketten var mötesplats för »tout Stockholm». Familjer, gardesofficerare, mest subalterner, ämbetsmän, mest extra ordinarie. De flesta nickade igenkännande till varandra.

En dag föreslog min far att jag skulle följa honom på ett besök hos en gammal onkel. Det frestade mig ej och jag försökte krångla mig ifrån, men möttes av ett: »Det är till en man, vilken du i framtiden kommer att med glädje minnas dig hava sett.» Och det slog in. Mannen var den framstående statsmannen och politikern Carl Otto Palmstierna. Den oböjde, ståtlige 87-åringen med det rika vita håret, den vänliga djupa blicken och de fängslande berättelserna om minnen från forna tider, gjorde på ynglingens sinne ett outplånligt intryck. Efter 60 år står detta besök oskymt för minnet. Han började som militär och gjorde fälttåg mot Norge som adjutant hos sin morbror Essen och i Tyskland mot Napoleon. Tog säte på Riddarhuset och började sin långa, i många avseenden lysande riksdagsmannabana 1817 samt var lantmarskalk vid den stormiga riksdagen 1840, då han vann allmänt erkännande för sitt lugna oväld. Det var något fel på den vanliga lantmarskalksstaven, så han hade fått till sig överlämnad den andra, som brukats under frihetstiden och på sin tid skänkts av Arvid Horn, men ej använts sedan dess. Mången såg häri en sällsam ödets lek, med anledning av de frihetstidstendenser som vid riksdagen sökte göra sig gällande, men som Palmstierna lyckades bemästra, trots staven. Den togs försiktigtvis ej fram någon mera gång. Gamle ön-139

kel var far till vår granne på Skenäs och till två ogifta döttrar, Selma och Asta, vilka voro mammas barndomsvänner och varje sommar tillbragte någon tid på Sjöholm. Den förstnämnda var trevlig, rakt på sak och mycket intelligent, med en ledig penna — även i bunden form. Den yngre saknade allt detta, men hade i stället ett gudomligt roligt yttre. Man skulle kunnat tro henne vara från Nippons land.

En annan av mammas barndomsvänner, årsbarn med henne, och som för ombytes skull ej var släkt, var fröken Lotten Mörner. Hon hörde också till våra årliga sommarrekvisita. Det mest utmärkande hos henne var ett högst egendomligt fel med ena ögat. övre ögonlocket hade nämligen vuxit ut så det låg som en ridå långt ned mot kinden. d'Otrante omnämnde henne aldrig annat än som »fröken med kotletten på ögat». När hon vände på det synliga ögat, kom kotletten i dallring och hoppade upp och ned. En nutida kirurg hade antagligen lätt kunnat klara av den saken. Då kom det ej i fråga. Av andra kallades hon blott »fröken med koppen» som ägarinna av en dyrbar sèvrespjäs med Marie Antoinettes porträtt, som vid hennes död tillföll Nationalmuseum. Ekonomiskt välsituerad hade hon gärna små soaréer i sin våning vid Norra Smedjegatan i Stockholm, i närheten av katolska kyrkan, dit änkedrottningen brukade gå, och en del småhotell, dit det var andra som gick. Själv var hon gärna bortbjuden, men hade hon t. ex. en liten finne eller dylikt kunde det ej komma i fråga att visa sig. Sitt öga räknade hon ej med. Hon var den mest obeslutsamma människa man kan tänka sig. En gång vid avresans ögonblick från Sjöholm tillfrågades hon på140

prov, om hon ej ångrade sig och ville stanna några dagar till. »Jo, jag tror», och reste sig upp för att kliva ur vagnen, men då slog Eriksson klatsch så hästarna satte full fart. Gumman hamnade hastigt och lustigt på sätet, och försvann för den gången ur vår åsyn. Förresten var hon välvillig såväl i ord som handling. Det föll mig in att försöka registrera alla »goda Lotten» och »söta Lotten», men när mamma ansåg artigheten fordra ordagrant samma ord till svar, blev det för mycket och jag tröttnade.

En afton medan jag satt hos föräldrarna kom telegram med underrättelse att farbror Sten avlidit på Krämbohl. Det var en ganska märklig levnadsbana, som då slutade. Idérik, initiativkraftig och full av verksamhetslust hade han en tid »ridit rikedomens högsta vågor», som jag hörde en person yttra, men floden efterträddes av ebb då han, som låg i vidlyftiga affärsförbindelser — icke minst med England — åtagit sig att acceptera växlar åt en börsmagnat därstädes med det nationalekonomiskt välklingande namnet Ricardo. Han fick gå ifrån den av honom grundade och synnerligen vinstgivande Malmö yllefabrik. Han hade haft många järn i elden och redan dessförinnan börjat intressera sig för cellulosaproblemet samt var initiativtagare till de två första trämassefabrikerna i Sverige. Var således en av grundarne — kanske den förste — av Sveriges nuvarande största industri och exportartikel.

Redan 1871 hade han startat Wermbohls trämassefabrik — den äldsta i Sverige och kanske i världen enligt sulfatmetoden — vid fallet från Backasjön, som dessförinnan drivit en liten idyllisk såg, tillhörig Sjöholm,141

och bildat ett bolag med sina tre bröder och kapten von Post på Stora Djulö som medintressenter. Den byggdes av brittiska ingenjörer, av vilka den hygglige skotten Croft W. Caw bodde på Sjöholm i akt och mening att vänja oss vid engelska språket. Med syskonen lyckades experimentet men ej med mig, ehuru vi blevo de bästa vänner. Cellulosatillverkningen hade ännu ej hunnit över experimentstadiet och kostnadskalkylerna visade sig alltför optimistiska. Schwamm drüberl

Vid invigningsgillet för arbetarna ansågo dessa för en hederssak att, sedan skålen för fabrikens lyckosamma framtid blivit drucken, krossa alla glasen, huvudsakligen lånade från aktieägarna. En gammal, sedermera lyckligen bortlagd nordisk sed vid särskilt festliga tillfällen och som här kunde ha en omedvetet symbolisk betydelse. Prins August, vilken händelsevis var i trakten, hade hållit själva festtalet, som var både väl lagt och väl framfört. Han hade en stark, djup och välljudande stämma och saknade alls icke förmågan att med sin resliga figur för en stund uppträda med furstlig pondus.

När Wermbohl byggdes var det meningen att basera tillverkningen på kaustik soda, men snart nog fann man, att detta blev för dyrt. Så började man experimentera med natriumsulfat för tillverkning av lut, varmed träet sönderkokades, och därmed hade sulfatmetoden börjat sina första stapplande steg. I dag är den, som bekant, en jätte bland industrierna. Fabriksbyggnaderna voro ganska anspråkslösa. Arbetare tog man från det närbelägna Krämbohls järnbruk, som vid denna tiden nedlades, och den förste ingenjören var en engelsman,142

James A. Lee. Svårigheterna voro stora och någon vinst blev det inte, trots att priset var cirka 600 kr. per ton och massaveden erhölls för ett mycket billigt pris, ofta gra-tisleveranser från intressenternas egna skogar. All

transport skedde med hästar, huvudsakligen vintertiden, då ett rörligt liv rådde vid fabriken. Den utvecklades och moderniserades senare. En av Sveriges första elektriska belysningsanordningar installerades där. ASEA:s första elektriska lok beställdes för den lilla järnväg som förbinder Wermbohl med Stettins hållplats vid stambanan. Men bröderna Lewenhaupt voro den gången ute för tidigt. Det visade sig för lätt och »reste sig på bakbenen». Det finnes nu på ASEA:s museum i Västerås.

När det var kvällsplenum och läxorna tilläto, satt jag ofta på riksdagsläktaren. Någon biljett behövdes ej. Där var alltid gott om plats, ehuru läktarna, på kortsidan i plenisalarnas nedre ända, voro obetydliga. Men den stora allmänhetens politiska intresse var, åtminstone när det gällde besök i riksdagen, ännu obetydligare. Och ändå fick man på den tiden tillfälle att där se och höra märkligare personer än på senare tid.

Första kammaren var ett verkligt överhus och huvudsakligen befolkat av medlemmar ur de forna riksstånden, med ridderskapet och adeln i övervägande majoritet. Allmänna åsikten var att de rent personligen sutto där med den lagligen upphävda självskrivenhetens rätt. Att talmansstolen fick ärva den siste lantmarskalken var helt självfallet.

Anförandena stodo i regel på en såväl språkligt som sakligt hög nivå. Det var ingen som begärde ordet blott för glädjen höra sin egen röst.143

Den förstvalda första kammarens biograf yttrar i företalet till sitt som manuskript tryckta arbete: »Måtte jämförelsen mellan dd och nu lända till fäderneslandets ära och lycka!» Hur är det egentligen med den saken, sedan nuet blivit ytterligare framflyttat?

En av de främsta talarna i denna kammare var det lilla skäggiga och lockiga statsrådet Pehr von Ehrenheim. I hans stenografiskt upptecknade anföranden behövdes vid tryckningen ej ett ord ändras.

I samma kammare satt Gustaf Åkerhielm. Satt är dock ej rätta uttrycket, ty han var ständigt på rörlig fot. Ett par riksdagar hade han varit vice talman i andra kammaren, men hans nervösa temperament stod ej ut med det längre, trots att talmanskonferensen låtit sätta en extra slå mellan frambenen på hans stol att sparka på. Under långtråkiga debatter brukade han ofta giva sin otålighet luft genom att energiskt söka vidga kalibern på sina näsborrar. Han var själv road av att uppträda. Ord fattades honom ej. En beundrare sade honom en gång, att han hade tungan helt i sin hand. Det var smicker. Somliga tyckte nog att innehållet av hans anföranden ej motsvarade formen, men från läktaren var en en trevlig typ.

På Stockholmsbänken syntes de båda excellenserna De Geer, som efter fullbordad kraftansträngning tyckte det var bra som det var, och den lille spinkige Oscar Björnstierna, som i grund och botten tyckte det var bättre som det var förut och som i denna sorglösa och oskuldsfulla tid hade det lilla ansvaret att sköta Sveriges utrikespolitik.

Godsägareprovinsen Södermanland representerades av144

fyra grevar, och på Skånebänkarna sutto de myndiga herrarna till övedskloster, Börringe, Rydsgård, Marsvinsholm och Vrams Gunnarstorp, med vilka alla jag sammanträffat inomhus.

Bland andra som — dels personligen, dels åtminstone till det yttre — voro mig bekanta, när de rörde sig därnere — när de sutto stilla på sina platser såg man från läktaren bara ryggen — voro långe Fredrik Strokirch, gemenligen kallad Storkyrkan; den ståtlige Gunnar Wennerberg, som det var en fröjd att höra tala; den lille krokige Wærn i sin eviga vita halsduk; Sven Lagerberg, som ofta begagnade ordet utan att begära, utan att få och utan pretention att bli hörd och naturligtvis utan att besvära stenograf erna; den spänstige och vänlige Fredrik von Essen, som ej kunde gå förbi någon av kamraterna utan att trycka hans hand eller dunka honom i ryggen; Gustaf Sparre med snus på västen och en ring av snus, som insektspulver, kring sin plats; Hammarhjelm, Ham-mar-Calle, som ofta var gäst hos familjen Åkerhielm, deras enda granne under besöken på Värmlands Säby och vilken som disponent skuldsatte Mölnbacka-Trysil för att kunna giva nöjaktig utdelning, tills den taktiken inte gick längre.

Vidare de båda brukspatronerna Montgomery-Cederhielm, som inte hade något bruk, men vidsträckta domäner i Närke och Uppland, och Patrik Reutersward, som gift sig till Baggå m. m., vilket han kanske borde avstått till sina barn i första giftet vid sitt inträde i det andra. Casimir Petre hade jag några år förut gästat på Hofors. Kyrkoherde Grafström kunde jag ej se på hans Norrlandsplats längst in under läktaren, men visste145

att han fanns där. Han var personlig vän till mina föräldrar och blev året därpå min konfirmationslärare.

Robert von Kræmer på Stenhammar rörde sig påtagligt stelbent mellan bänkraderna, beroende på att han efter en resa i Orienten fått en beståndande känsla av skillnaden mellan klimatet där och i vår höga nord. Bortlade bruket av kalsonger och lät fodra sina byxben med ulligt fårskinn. Jag mötte honom en gång på Skeppsholmsbron i vinande blåsväder. Alla andra pantalonger fladdrade ledigt för vinden. Hans hängde oberörda. Hans versfötter voro ej heller bland de rörligaste, trots hans specialitet på »enstaviga ords rytmiska värde» och en göteborgare fastslog, att hans »Sydfrukter» passade till krämer, men annars voro föga njutbara. I »Stenham-marsboken» skildrar han på några få sidor det gamla herresätets historia före hans tid, under det avdelningen »Mitt dagsverke» tar 118. Han går däri också in i många detaljer, omsättningen av kakelugnar, omklädning av soffa i betjäntrummet o. s. v. Kræmer var ende son till landshövdingen i Uppsala län, som på milstolparna lät inhugga sina initialer R. v. K. Under en resa ville denne försäkra sig om att befolkningen förstod deras betydelse och ställde en fråga till sin körsven. »Ja, de vet la vareviga skjutskarl, va de ska vara.» »Rätt så, låt höra.» »Jo, res vackert, kanalje.»

När Klinckowström började från papperet läsa upp alla sina siffror och, även från papperet, draga sina oändliga konsekvenser och göra sina slutledningar, som det aldrig blev något slut på, fann jag tiden mogen för andra kammaren.

Det var egentligen roligare, ty där brötos meningarna

10—377057. Lewenhaupt, Hågkomster 1871—81.146

skarpare och mindre vältaligt. Många nya män — utan den gammaldags parlamentarismens höviska traditioner

— voro där bänkade, och man kunde få höra ett och annat överord, en och annan uppiggande dumhet. En gång var jag åhöra vittne till en ordduell mellan den lille trygge, logiske och fyndige Axel Adlercreutz och den bredspårige, självmedvetne Liss. Masen var svag i riposten, kunde ej skydda sitt breda bröst för motståndarens florett. »Man ska verkligen ha läst latin för ...» var ingen parering mot en träffsäker stöt. Jag undrade i mitt stilla sinne vad det ädla romarspråket hade för sammanhang med den aktuella fråga, som just då stod på föredragningslistan.

I den blott tio år gamla talmansstolen presiderade en av representationsreformens argaste motståndare, fullblodsaristokraten Arvid Posse, med sitt sedvanliga, nästan stereotypa, fullavfanleende blickande ned mot sina nyförvärvade vänner ur f. d. hedervärda bondeståndet.

På Stockholmsbänken satt bland ämbetsmän och storborgare en novus homo: Adolf Hedin. Han hade redan funnit sitt livselixir av ettrigt missnöje, som i synnerhet vände sig mot vad andra mera praktiskt anlagda under plikttroget arbete uppfyllt. Det var egentligen mot sådana han riktade sina på förhand omsorgsfullt vässade pilar. Att replikera oförberett undvek han. Kunde det ej undgås var han svag. En gång flera år senare var jag vittne till hur han ansattes av den lille trygge professor Simon Boëthius. Han gav ett hetsigt och dumt svar och

— sprang sin väg. När jag ibland fick äta med föräldrar eller farbröder på Rydberg såg jag ofta Hedin147

sitta och dinera ensam vid ett av borden vid långväggen i entente cordiale med ett finare chateaumärke. Han satte synbarligen värde på läckerheterna, med vilka han gav sig god tid. Även när han i lugn njöt av livets goda, låg något av rovfågel i blicken. Höken anfaller icke blott för att stilla sin hunger utan även för njutningen att sarga. Det är hans natur. Han var alltid synnerligen omsorgsfullt — i mitt enkla tycke litet snobbigt — klädd, med en bredändad silkeshalsduk knuten med den mest noggranna vårdslöshet. Hans mera bondska kammarkamrater, på vilka han från sin intelligenspiedestal såg ned med retsam försmädlighet, skämtade understundum med radikalen i

sammetsjacka. För ynglingen på läktaren var Adolf Hedin emellertid ett uppfriskande peppar, och han är ej den ende som grundlagt sin storhet huvudsakligen i negationens tecken. Topelius säger om Voltaire, att »hans nej var rikt, hans ja var armt».

Erik Josias Sparre var också rolig att höra, van debattör sedan ungdomen, slagfärdig och överraskande, men ej allt för pålitlig i anförande av fakta.

Erik Gustaf Boström hade jag några år förut träffat hemma hos sig på östanå. Han tillhörde än så länge de stilla i landena och bidde sin tid.

Av lantmannarepresentanterna var det egentligen blott ölänningen A. P. Danielsson, med genealogiskt påbrå från Carl X Gustafs glada Borgholmstid, skåningen Ivar Månsson och hallänningen Carl Ifvarsson, utom vår egen Vingåkare, den obetydlige och tystlåtne Lars Ersson i Vik, som jag uppmärksammade och kände igen.

De andra voro för mig skäligen intresselösa och likgil-148

tiga. Liksom bönderna i schackspelet: utan individuella särtecken. Jag minns ej en gång vem det var, som ville briljera med sina historiska kunskaper och talade om det märkliga tillfälle, då gässen räddade Kaprifolium.

Vältaligheten stod i andra kammaren på ett betydligt lägre plan än i första. Lantmannarepresentanterna voro än så länge ovana debattörer. Anförandena ofta långrandiga, själlösa och tradiga. Det var många vissna tankelöv, som virvlade kring för dagens vindar.

Riksdagsinvasionen av bildade, allmänintresserade och ekonomiskt välsituerade personer från hela landet satte sin prägel på huvudstadens societetsliv. Många av dem hyrde stora möblerade våningar, där de idkade godsherrlig gästfrihet. Andra bodde på Rydberg, senare på Grand, och intogo sina måltider familje- eller kotterivis i stora matsalen. Majoriteten av middagsgästerna kände varandra. Så där formade sig ofta ett glatt och otvunget samliv.

I juni följde jag föräldrarna på ett par dagars besök vid Löfsta i Östergötland, som ägdes av Charles Emil Piper. Redan vid uppkörseln till borggården genom gallergrinden med sin gyllene lilja blev jag intagen av beundran för detta storslagna slott. Beundran stadgades ytterligare när jag återfann den heraldiska liljan över portalerna och litet varstans, samt av alla Fersenminnen, både inne i rummen och utomhus.

Piper var mycket storväxt och fetlagd och hans bägge döttrar just ej heller så små. Det berättas att på en bal i Stockholm en herre vänt sig till den äldsta med frågan: »Säg mig uppriktigt, tycker inte fröken själv att det varit roligare om frökens mor fått tvillingar istället?» Vare149

därmed hur som helst voro båda ovanligt trevliga och särskilt goda vänner med mina systrar. På Löfsta voro ganska många gäster, bland dem dåvarande expeditionschefen Carl Nordenfalk, senare måg i huset. En dag åkte hela sällskapet in till Linköping och åsåg kapplöpningen på Malmslätt, första gången jag bevistat en sådan. Utan att vara hästkarl, från vilket jag hela mitt liv varit kemiskt ren, hade tillställningen nyhetens behag och folklivet var roligt att se. Kapplöpningarna voro då ännu in n u c e i vårt land, både vad ryttare och hästmaterial beträffar. På en nutida yngling hade den ej imponerat, men en yngling som hör- och synbart då njöt i fulla drag av skådespelet var Johan Beck-Friis, kanske fler, men honom kände jag och minnes. Matordningen på Löfsta var densamma som på andra större ställen den tiden, och det som kom från persikoträden i orangeriet var särskilt värt att ihågkommas.

En vacker augustikväll samlades hela grannskapet — både in- och utsocknes — till bal i östra Vingåkers prästgård. Det var en massa ungdom, och hovpredikanten Christiansson anförde själv med liv och lust dansen. Jag var ju en dålig dansör, men det blev en munter tillställning.

Prästgården spelar ej så stor roll i en socken av så gott som bara herrgårdar, som i sådana där dylika alldeles saknas. Här har den, eller åtminstone hade, en viktig mission att fylla, icke minst som ensamt kulturcentrum. Och i stora delar av vårt vidsträckta land har den under århundraden fyllt denna mission med heder. Dessutom behöver man icke vara särskilt genealogisk inställd för att inse huru stort försprång präst-150

hemmen i protestantiska länder hava framför de katolska. Farfaders odaljord och faders prästgård hava genom ursprunglig kraft, befruktad av andlig lyftning, åt vårt land fött många av dess yppersta söner.

En gång bjöd Tisse Murrarne och mig på surströmming. Jag vet ej om hälsopolisen förbjudit tillhandahållandet av denna delikatess på Norrmalm. Den uppsöktes i staden mellan broarna på källaren Bacchi Vapen, nära Järntorget. När den beställdes öppnades ett enskilt rum. På grund av sin arom fick den ej serveras i källarsalen. Fast jag höll för näsan kunde jag knappt svälja en bit. Värden, som var norrlänning, lät sig väl smaka och räddade även våra portioner från att återvända till avskrä-deshögen. Lyckligtvis fanns det på näringsstället även ätbar mat för oss andra. På hemvägen beklagade Tisse oss att ej hava ätit tillräckligt surströmming för att få uppstötningar, ty det var ändå den största kulinariska njutningen av anrättningen. När sedan under min studenttid Norrlands nation hade surströmmingskalas, reste vi tillhörande andra nationer gärna den dagen till Stockholm. Av mina bekanta vet jag ingen utom faster Olga, som ju var norrländska, som var älskare av den f. d. fisken.

Den 6 december firade föräldrarna silverbröllop. Det blev middag vid hästskobord för grannarna. Ett extra inslag var en deputation från frimurarlogen Oscar Fredrik i Norrköping, där pappa var styrande mästare. Bror Claes hade för dagen fått permission från Karlberg och jag från Ateneum. Farbror Claes höll festtalet, pappa riktade några vackra och kärleksfulla ord till sin151

silverbrud och konsul Wiechel (eller om det var överste von Boisman) framförde frimurarbrödernas lyckönskningar. Det hela var stämningsfullt och festligt och för mig personligen ett angenämt avbrott i plugget på skolbänken. 1878.

Föräldrar och systrar voro även denna vinter säsongmånaderna i huvudstaden. Claes var vid Karlberg. Jag i skolan och skulle läsa för prästen. Så det var flera magneter som drogo. Pappa hyrde vid Vattugatan grevinnan Wachtmeisters, född Bourbel de Montpingon, möblerade våning, och där höll jag naturligtvis ofta till. Om söndagarna kom även Claes in från Karlberg och hade vanligen med sig till middagen några kamrater. Kosthållet vid krigsskolan var den tiden synnerligen uselt och man fick höra drastiska beskrivningar. »Juden», som förresten var en kristen, hade både mathållningen och mässen och förtjänade på att svälta ynglingarna vid den förra, där han ändå hade kontraktsenlig ersättning, för att finna dem hungriga vid den senare, där portionerna betalades kontant. Också gjorde de sitt bästa att taga skadan igen när tillfälle gavs och njöto till fullo av privatbordets anrättningar. Efter måltiderna hos föräldrarna voro de vanligen stilla och stinna som Boa constric-torn, som svalt en oxe, och sutto med uppknäppta kolletter.

Farbror Claes var som ledamot av riksdagens första kammare också om vintrarna i Stockholm, och sammanhållningen på landet fortsatte i staden, lämpligen upp-*Hans Henrik von Essen, mammas morfar.Nils Gyldenstolpe.*

Ericsberg.Carl Jedvard Bonde.Gustaf af Nordin.

*Magnus von Plessen.*153

blandad med andra element. Jag såg där många av riksdagens dåvarande spetsar och hade roligt av att vara öra i ett hörn.

Ett annat hus, där jag också ganska ofta var, var det Åkerhielmska, det rymliga enfamiljshuset Nybrogatan 9, som på sin tid tillhört Elis Schröderheim. Det ansågs som ett av de elegantaste i Stockholm, och morbrors förde stort hus. Köket var utsökt, och när där var större middagar blev jag ofta bjuden att äta med kusinerna Gustaf och lilla Ebba i ett annat rum, och det var muntra tillställningar. Båda hade livligt temperament, uppsluppna, glada och språksamma. Det var inte alltid så lätt att själv få en syl i vädret, men det hindrade ej munterheten. Våningen bestod av den rymliga matsalen med fem fönster i hörnet mot Nybro- och Riddargatorna, två stora salonger och ett mindre kabinett längst in. Allt mycket elegant och personligt möblerat med tavlor och konstsaker. Det hela utgjorde en vacker fil. På nedre botten hade morbror tre rum. Det yttersta, skrivrummet, hade väggarna fullhängda med tavlor, huvudsakligen av då levande svenska konstnärer, och det var ingen »skräckkammare» av den art man nu ibland får skåda. Särskilt tilltalade mig ett par vackra Hagborg med franska motiv. Efter kaffet

gingo herrarna hit ner och rökte sin cigarr, men när den var slut, gingo de undantagslöst åter upp till damerna i salongerna, där det ej röktes, men livligt och glatt konverserades.

Morbror var en ganska märklig man med en vaken — ibland yrvaken — intelligens. Tidigt hade han kommit med i det politiska och kommunala livet, hade stora intressen i järn- och jordbruk att bevaka och tillvara-154

taga, vilka dock icke hindrade hans litterära och konstnärliga. En god ekonomi satte honom i tillfälle att tillfredsställa de senare och hans egen lediga penna på både vers och prosa de förra. Fast hans älsklingsdröm om den akademiska lagern aldrig blev uppfylld. Populär var han ej. Därtill var han för skarp i sina omdömen. Om de voro sårande för andra, vad gjorde det? Även om han läst Brinkmans ord i »Skämtets pil» hade de åtminstone ej gjort något vidare intryck på honom:

»Lek ej med sårande skämt! Blott lekande lossar du pilen. Dock ur ett blödande bröst drar du din ånger försent.»

En orolig ande, hade han hela livet många järn i elden, men det föreföll också som det var eld i alla hans järn. Hans fantasi vid relaterandet av fakta var litet för livlig för mina villkor.

Även moster Ebba hade ett stort, ehuru mera salongs-betonat, intellekt. Var vad man kallar kvick, utan makens skärpa i vad en känd filosof kallat »det där lilla köttstycket som ligger och slarvar i mun». Impulsiv, som hon var, såg hon ofta saker och ting i känslans förstoringsglas. Som värdinna var hon oförliknelig och en verklig grand-dame, vilket hon sedermera fick gott tillfälle att visa som mångårig överhovmästarinna. Jag tyckte mycket om henne, och hon var sig lik i alla livets skiften tills på sista åren hennes hälsa bröts och hon icke längre var sig själv.

Huvudparten av hennes brev till min mor finnas bevarade och innehålla många detaljer ur stockholmssocie-155

tetens liv under en lång följd av år, men också många allvarliga tankar. Hon var varmt religiös utan överdrift, och jag såg henne ibland och isynnerhet i barnens närvaro rätt plågad av makens hänsynslösa fördomsfrihet i andliga ting. Hennes handstil var ovanligt vacker och språket ledigt. Som många av sina samtida kunde hon brevskrivningens nu halvt förgätna konst.

Det låg en gustaviansk fläkt över Nybrogatan 9, och det var inte bara salig Schröderheims förtjänst.

Mot våren var jag en söndag ute hos min morbror Nils Gyldenstolpe, som då residerade på sin svärfaders egendom Hässelby, nyligen återförvärvad till Bondesläkten efter en entreakt i Cervins hand. Både han och hans vackra hustru voro lika älskvärda som vanligt, men en hjärnblödning, visserligen lindrig men dock en hjärnblödning, gjorde att han ej längre var den arbiter ele-gantiarum som tidigare, och hans ekonomiska ställning var ej heller densamma som förr, huvudsakligen tillfölje av hjälpsamhet mot andra. En viss bankir, mycket anlitad av de dåtida upper ten, hade också sin del däri.

Min ogifta faster Marianne satt i orubbat bo efter farmor och bibehöll våningen i Bondeska huset, Drottninggatan 3, som fortfor att vara en fast punkt för släkt och vänner. En dag, det var den 10 mars, går faster Mina Bonde den vanliga vägen över vinden med ett brev från någon anhörig, som hon ville systern skulle läsa. Hon har ett ögonblicks ärende i ett angränsande rum, och när hon kommer tillbaka sitter systern i samma ställning och med brevet i handen, men död. Hjärtat hade upphört att slå. Intet ljud, ingen rossling. Bud sändes med den sorgliga underrättelsen till i staden varande närmaste156

och vi samlades där på eftermiddagen. Faster låg ännu påklädd på en soffa, liksom sovande och med oförändrade drag. Det var första gången jag stod ansikte mot ansikte med döden. Intrycket hade intet avskräckande, intet hemskt. Var blott frid. Samma känsla har varit övervägande även vid senare liknande tillfällen.

Farmor och faster hade troget hållit ihop så länge den förra levde. Vid jordfästningen i östra Vingåker yttrade hovpredikanten Christiansson, som kände henne väl: »Man hörer ej sällan den ogifta kvinnans liv anses såsom mera intresselöst och därför mindre värdefullt och mindre lyckligt; stundom är det väl ock så, förnämligast i följd därav, att människan trångsint och självisktl sluter sig omkring sina egna små intressen med förbiseende av andras. Men visst icke alltid är det så, och en större motsägelse till det nyss anförda påståendet än hennes liv var,

vars bortgång vi nu tillkännagivit, torde ej vara så lätt att finna. Redan som barn och ung, äldst bland många syskon, fostrades hon av vis föräldrahand att tänka på andra mer än på sig själv. Och när slutligen prövningens stunder kommo över hennes älskade föräldrahem, då stod hon med kraftigt och härdat sinne, med ömt och deltagande hjärta, med ståndaktighet och undergivenhet vid den lidande faderns sida, vakande vid hans sjukbädd och med kärlekens heliga iver sökande förmildra hans smärta. Och när dessa smärtans stunder lyktade och hon fick tillsluta hans ögon i en stilla död, så var hon de sinas verksamma, tjänstvilliga råd och hjälp. Särskilt blev hon sin älskade moders stöd och tröst. Hon var den ordnande och verksamma handen av den gamlas människovänliga omsorger. Med sitt för-157

stånd och sin ömhet spridde hon i första rummet ljus och värme i den gamlas hem, och denna sitt livs förnämsta och kära uppgift fick hon fortsätta nästan ända till slutet av sin levnad.»

En omtyckt konfirmationslärare var kyrkoherden i Klara, sedermera ordensbiskopen, Frithiof Grafström. Han var en mycket sympatisk man och god lärare, med en mild och vacker stämma. Men denna heliga vördnad för kommunionsläraren, som jag hört talas om på andra håll och även sett avskräckande exempel på, kunde jag inte få. Jag tror ej han själv skulle gillat något dylikt. Därtill var han allt för sund och rättskaffens, allt för sann kristen. Någon popularitetsjägare på vigd mark var han ej. Jag kunde inte märka ringaste spår av helgonkult hos mina kamrater heller.

Jag var den tiden mycket intresserad av kristendom. Det var mitt bästa ämne i skolan (ab+), men det var huvudsakligen kyrkohistorien, som drog, ej troslärorna. När min tanke förirrade sig i andens rymder var den obunden av dogmer, och jag kom ofta till sådana vidder, att jag ej vågade taga de logiska konsekvenserna, utan drog försiktigt ned den till jorden igen. Som mången annan gick jag vilse i oändligheten. Det är inte lätt att hitta där. Religion är förresten hjärtats, ej hjärnans filosofi och det finns många vägar till gudsidealet. Jag var nog vad man i dagligt tal brukar kalla fritänkare, en benämning, som kan innesluta ungefär vad som helst allt från den högstämda åkallan, som vid Jutas' slagfält skalden lagt i hjältens mun till gudsförnekarens råa hädelser. Häri gjorde Grafströms undervisning ingen förändring. Någon väckelsepredikant var han ej och det158

hade nog varit lönlöst. Mot dylika har jag alltid haft en misstänksam antipati. Jag gjorde allvarliga ansträngningar att kunna begå min första nattvardsgång med andakt och tro, men misslyckades. Den kvarlämnade en känsla av att ej vara sann, varken mot Gud eller mig själv. Det hela var en besvikelse, som ej återupprepats.

Bland kamraterna voro Gustaf Leijonhufvud, Edvard De Geer, Nils Posse, samtliga från Ateneum, Johan Beck-Friis, Fredrik Fåhræus och Erik Bredberg, som jag alla kände förut. De övriga hade jag knappt någon beröring med och Grafström gjorde intet för att sammanföra oss. I hans hem voro vi aldrig. Samtliga voro vi s. k. överklasspojkar, en benämning som emellertid då ej existerade. De flesta av oss bytte enligt gängse bruk fotografier, som jag har kvar. Personer vars namn jag glömt, och ansikten som intet hava att säga mig.

Johan Beck-Friis bodde hos sin gamla mormor, Eva Oxenstierna, född Mörner, på samma gata som jag, och vi följdes vanligen åt till och från undervisningen i prästgården vid Klara.

Vid högtidligheterna i kyrkan var frack obligatorisk. Smoking hade då ännu ingen i hela Sverige hört talas om och blankläddersskor var en, åtminstone för pojkar, okänd lyx. Civilisationen, eller hur man vill kalla det, har åtminstone i den vägen med stora steg gått framåt sedan dess.

Familjen övervar ceremonien i konungens bänk, den enda stoppade i hela kyrkan, som han hade kvar, sedan han som arvfurste bott i församlingen. När pappa anhöll om tillåtelse härtill, svarade konung Oscar, älsk-159

värd som alltid: »Min kära Adam, du får allt vad du vill», vilket emellertid icke hindrade honom att glömma giva order härom. Som min far var känd blev det emellertid inga hinder att vid det kritiska tillfället få den upplåst. Detta förargade en äldre dam, som satt litet trångt på en hård bänk utanför: »Hur kan personer, som kanske har sin plats därborta», hon pekade ner åt kyrk-dörren, »komma in i den bänken?» Som saken var henne ovidkommande blev frågan endast besvarad med en nick och ett förbindligt småleende.

Den 1 maj voro Gustaf Leijonhufvud och jag bjudna till middag hos De Geers. Han var då fungerande

statsminister. Varken han eller hans hustru voro vidare tillgängliga och ej mer roade än vi av samvaron, så de hade ingenting emot att vi snart avlägsnade oss för att se på Djurgårdens folkliv. Det traditionella förstamajfirandet därstädes var då ännu en verklig folkfest för både hög och låg.

Edvard De Geer, excellensens yngste son, hade av sin berömde faders begåvning endast ärvt lakunerna. Ty sådana funnos trots allt även hos honom. En äldre man sade mig en gång att De Geers statsmannabegåvning hette Lagerstråhle, men det var förstås en oförsonlig motståndare till representationsförändringen. Edvard var förresten en snäll och oförarglig man. Med läxorna gick det trögt och någon studentexamen blev det ej, men han hade en stor talang att i både röst och gester härma de av våra lärare, som voro därtill lämpade. Och vilken skollärare är — eller åtminstone var — ej det, i respektlösa pojkars ögon.

Nils Posse hade gott huvud, ansågs i skolan som en160

mönstergosse och framhölls av lärarna som ett efterföljansvärt exempel för oss andra odågor. Så fort någon lärare var inom synhåll under rasterna grep han genast en läxbok och pluggade energiskt, vilket även för ett så pass oskyldigt ingenium som mitt föreföll misstänkt. Han blev sedan artilleriofficer, förde ett ganska stormigt liv, tog mer eller mindre frivilligt avsked och överflyttade till Amerika, där han grundade ett gymnastikinstitut. Vid hans begravning därute lågo adelsuniformens värja och trekantiga hatt på kistan. Så liade han själv förordnat.

Johan Beck-Friis visade sig sedan som en dugande man, östgötarnas »våran Johan», mycket använd i allmänna värv och allmänt ansedd för sitt sunda bondförstånd, sina ärliga uppsåt och sin praktiska läggning. Han blev både statsråd och överstekammarjunkare. Det förra var den gången sannerligen ingen sinekur.

Vid hans begravning i Linköpings domkyrka närvar jag som konungens representant.

Till påsken hade Claes med sig två kadettkamrater, skåningar, som hade för långt hem för så få dagar, Nils och Johan Gyllenstierna. Den förste hade redan vid elva års ålder blivit innehavare av Krapperups stora fideikommiss. Han tog snart avsked från krigstjänsten och slog sig ned där, men kom aldrig att spela den roll, vartill hans yttre ställning kunnat predestinera honom. Det var andra förutsättningar som fattades. Hans kusin Johan var av annat virke. Kvarstod rätt länge i militärtjänst och blev vid sidan därav både landstingsman och direktör för Skånska hypoteksföreningen samt slutligen ledamot av riksdagens första kammare, då jag åter fick nöjet sammanträffa med denna ovanligt tilltalande per-161

sonlighet med sitt lugna skånska gemyt och sitt vän-sälla uppträdande.

Bland gäster, som ofta besökte Sjöholm, var paret Emil Lewenhaupt—Fredrik von Oelreich. Båda sutto bra till bords, men annars voro de skäligen omaka. Emil var lång och skranglig, och den tärningsformade »Fe-ter» gjorde skäl för sitt smeknamn. Den förre var skäligen påstridig och road av en animerad dispyt. Den senare ansåg att man hade rätt i allt vad man sade, allt vad man tyckte, och att det var taktlöst att ha en annan åsikt än den han talade vid.

De voro kusiner och genom arv delägare i Julita. Fredrik, som var officer vid Södermanlands regemente, bodde där hos sin äldsta bror Charles-Emil, sedermera landshövding i Växjö. Emil hade varit vid Svea garde och då mycket känd av det glada Stockholm. Ekonomiskt oberoende hade han tagit avsked 1876 och med sin gamla mor slagit sig ner på Fiskeboda, tillhörigt Julita-godset och utmärkt vackert beläget vid Hjälmaren på en långt utskjutande udde med utsikt åt båda hållen över vida vatten.

Anledningen till att de vanligen följdes åt var att Emil hade ekipage, där Fredrik, som själv ej disponerade dylikt, fick plats.

Emil var en ovanligt god berättare, med en fantasi understundom fullkomligt frigjord från besvärande fakta. Känslig för kvinnlig fägring var han en artig damernas riddare, men det var just ingen som tog hans mer eller mindre öppna kärleksförklaringar på allvar. Först en gång långt efteråt och till hans egen överraskning. Som det på landet vanligen är karltorka voro de eftersökta

och välkomna överallt på granngårdarna. Själva voro de ej hårdbjudna utan kommo gärna och gjorde erkännansvärt sitt bästa att fylla sina kavaljersförpliktelser. Äktenskapet brukar stadga gamla ungkarlar, men av Emil gjorde det omsider en chevalier errant, såväl i vår världsdel som på andra sidan Atlanten. En gång när han kom hem från det land, där hans svärfader var brittisk minister och där han gjort ett misslyckat försök att införa mejerihantering efter svenskt mönster, tyckte vi han såg guate-maläten ut. Centralamerikas infödingar uppskattade ej mjölk som dryck och smöret kunde ej uttränga oljan.

En dag hade han varit på middag hos presidenten i någon av de centralamerikanska republikerna. Den gången var det inte Guatemala. Var sedan uppåt bergen en kort tid. När han återkom ville han göra personlig tacksamhetsvisit i presidentpalatset. Jo, presidenten tog emot och han stod efter ett par minuter ansikte mot ansikte med en fullkomligt obekant herre. »Jag söker presidenten.» »Ja det är jag det.» »Förlåt, men jag förstår inte. Jag åt ju middag hos honom för åtta dagar sedan och önskade framföra mitt tack för den trevliga aftonen.» »Jaså, min företrädare. Den sköt vi i förrgår. Vill ni göra mig nöjet stanna till lunch?»

Denna sommar fick Sjöholm bland annat besök av landshövding Erik Josias Sparre med familj. Grevinnan Ottiliana, en ovanligt ståtlig dam, hade kommit till hovet ett par år före min far och var sedan statsfru hos drottning Louise. Greven var kortare i växten med en skarp och intelligent blick under de tjocka mörka ögonbrynen. Han hade tillhört det s. k. junkerpartiet på Riddarhuset163

och där uppträtt som motståndare till representationsförändringen. Var sedan en stridbar man i den nya riksdagen, som han tillhörde från början till sin död. Han hade då bevistat alla riksdagar allt ifrån 1844 och var ända från 1848 under en lång följd av år ordförande i lagutskottet. Assessor i Svea hovrätt hade parlamentariska förtjänster vid relativt unga år fört honom till landshövdingstolen i Vänersborg. Han var ej så litet originell och mycket frispråkig såväl i privata samtal som vid offentligt uppträdande. »Av Sveriges 24 mer eller mindre undermåliga landshövdingar är jag då den bästa.» Allmänna meningen gav den energiske och rastlöst arbetsamme mannen rätt och även eftervärlden har erkänt hans förtjänster, utan att dock fullt underskriva hans omdöme om sina ämbetsbröder.

Ett stort fel hade han. Det låg på det privatekonomiska området och där var han inte allt för noga om medlen. Det förekom en karikatyr i Söndagsnisse, där han själv knogar på sin nattsäck, ehuru betjänten var uppförd på reseräkningen. Han var ej ensam om dylikt. Det fanns en annan högre ämbetsman, som fordrade ersättning för över 400 resdagar på ett år i enlighet med reglementets beräkning för skjuts per mil efter 2 hästar, fast han ej använt landsvägen utan ett nytt, snabbare fortskaffningsmedel.

Efter en jakt på Hunneberg fick Sparre löfte av konungen om en älg. Den kom, men inälvorna voro naturligtvis uttagna. Han reklamerade dem, åberopande konungens löfte: en älg. För att skämta med hövdingen samlades då ihop inälvorna efter samtliga fällda djur och det konstbesynnerliga lasset höll till Vänersborgsbornas164

häpnad framför länsresidensets huvudingång. Erik Josias gnuggade förtjust händerna och lät gräva ner hela rasket på Ottilianas hönsgård, icke djupare än nödvändigt för pullornas utfodring med läckra maskar.

När familjen Sparre den gången lämnade Sjöholm, sade han uppriktigt: »Jag visste inte vad jag skulle göra här ett par dar, men det blev ju riktigt trevligt.»

Under hans presidium valde landstinget med oväntad majoritet hans måg till ledamot av riksdagens första kammare. Han rullade själv upp sedlarna och läste upp namnen, men lät ej röstsedlarna ligga kvar utan stoppade en stor del av dem i fickan.

En dag gjorde vi besök på den forna Gyldenstolpeska egendomen Forsby, som låg något utanför ordinarie granngränsen. Gården ägdes då av baron Malcolm Hamilton, yngre bror till herren på Bo samt gift med enda systern till den ståtliga Alice Gyldenstolpe, som hon var föga lik. Hamilton var en grann karl, men redan då mycket excentrisk. Det berättades underliga historier om hans sätt att sköta sitt jordbruk och det rika arv hustrun medfört i boet utan något egentligt nöje för det barnlösa paret. En liten hund var vid vårt besök »pappas och mammas glädje». Ett behändigt sätt att göra av med en del av slantarna var att singla ut dem på hal is och låta

statbarnen i träskor kappas om rovet.

Få år därefter upplöstes äktenskapet och Forsby såldes.

Åtskilliga år senare råkade jag Hamilton hos Dickson på Sparreholm. Han bodde då i stationssamhället och levde på apanage från Bo. Det yttre var fortfarande165

lika ståtligt, men excentriciteten hade tilltagit i oroväckande grad, dock ej tillräckligt för vård å hospital. Den gången låg det något nästan fängslande i hans andliga saltomortaler och bisarra idéer, som han utvecklade i språkligt formfulländade vändningar.

I juni foro vi till Hornsberg i Tryserums socken, Tjust. Vi togo ångbåten »östern» i Norrköping och stego av vid Fågelvik, där ekipage väntade. Ägarinnan, grevinnan Mina Posse, var svärmor till farbror Claes. Han och faster voro där och hela hennes lilla kvinnliga hov tillstädes. Vid försäljningen 1852 av det övriga Fågelviksgodset hade hon behållit denna välbyggda och vid sjön Rånen vackert belägna gård och för mågens skull även en hoper jaktbara öar i skärgården. Kvädöjakten var han särskilt mån om. Tornen, som äro en kopia från Sjöholm, funnos ej då. De tillbyggdes sedan faster som änka ditflyttat från Claestorp. Tjust är en vacker del av vårt vackra land, ett »Pocket-Sweden», som inom sig rymmer ekparker och granskogar, höjder och dalar, ängar och fält, sjöar och strömmar i ständig växling. Det är en fröjd att där företaga åkturer, rodder och vandringar. Mitt över sjön låg ett förtjusande lusthus, ditflyttat från Fågelvik, med takmålningar av själve Taraval. Utflykt gjordes till detta ställe, som stod obebott, såg ruskigt och halvt förfallet ut. In fick man ej komma och det kunde göra detsamma, då endast en av flyglarna var nödtorftigt möblerad. För mig är besöket ännu i dag ett angenämt minne. Det underbart vackra läget hade det ej stått i mänsklig makt att förstöra och namnet doftade både medel- och frihetstid. Jag har ej återsett det, sedermera rest ur förnedringen.166

Även Tryserums kyrka med Arvid Bernhard Horns och hans makas vackra sarkofager besöktes.

En dag var middag hos baron Gösta Lybecker på Fors-by. Han var nära vän till min far, som under ståndsriksdagarna brukade sitta på hans fullmakt, och ett år yngre än farbror Claes, som var gift med hans systerdotter. Det var en fin och vänlig gammal herre. Hans fru, född Cederström, föreföll konstig. Hon deltog ej i middagen utan gick hela tiden fram och tillbaka på den stora balkongen stickande på en strumpa. Genom ett fönster kunde jag från min plats kontrollera att hon ej slarvade. Middagen var dukad vid hästskobord och räckte i över två timmar tack vare rätternas gammaldags mångfald. Till bordsgranne hade jag en av värdens sju systrar, tio år äldre än min far och tillhörande den ogifta majoriteten. Till steken, eller någon av dem, jag tror det var flera, serverades champagne och det tyckte gumman om: »Det slår inte åt huvudet, det sätter sig i knäna, så man bara vill dansa» och det kom ett förklarat skimmer över hennes fårade anlete. Så många gamla damer får man sällan se samlade, först värdens systrar, så hans döttrar, som från min synvinkel ej heller voro några duvungar. Dessutom några andra från granngårdar, som jag inte närmare kan specificera. Av inredningen på Forsby minnes jag knappt mera än ett porträtt i knästycke av Mauritz Wellingk i värdens skrivrum. Jag kan undra var det hamnat?

På Hornsberg fanns också ett par porträtt, som väckte mitt intresse: Arvid Posse och hans hustru Christina Egypta Bonaparte. Tant Mina hade således varit svä-167

gerska med en brorsdotter till den store Napoleon! Vad kunde jag få veta om det paret? Så mycket blev det inte, ty äktenskapet hade blivit upplöst redan 1824, åtta år innan hon genom sitt andra gifte kom in i familjen. De hade emellertid bott några år på Fågelvik och voro då grannar med Lybeckers på Forsby, men bekantskapen hade ej varit intim. Han ansågs som en äventyrare, hade vid sitt frieri givit sig själv titeln »duc de Dal», vare sig den var hämtad från någon ägande gård på Dalsland eller den fänriksfullmakt vid Västgötadals regemente, som han vid 2 års ålder fått av regementschefen, sin fader. För att undvika allt krångel med skilsmässa — hon var katolik — hade han kungjort sitt dödsfall och avdunstat från Sverige. Två år efteråt hade han med eller mot sin vilja gjort saken till sanning borta i Buenos Ayres. Hon gifte om sig med en engelsk lörd, Dudley Stuart, vilken år 1854 eget nog dog i Stockholm under en resa.

Christina Egvpta, som ej länge sammanbott med sin andre man, hade några år förut avlidit i Rom, där hennes far, prinsen av Canino, var bosatt.

Åtskilliga brev från henne hava från Hornsberg hamnat på Sjöholm. Även en sentimental uppsats: »Ques-tion sur l'âge le pius heureux d'une femme», där hon oväntat nog och trots sina egna två misslyckanden, prisar äktenskapets sällhet.

Grevinnan Mina Posse hade ett mycket dyrbart hushåll och svårt att få debet och kredit att gå i hop. Eller rättare sagt: hon fäste ringa avseende därvid. Hon skötte utgifterna och hade uppdragit åt sin måg att se till att det fanns medel därtill. Han anlade en mekanisk168

verkstad och Hornsbergs tröskverk tävlade framgångsrikt med Thermænius'. Hans egna affärer och svär-moderns voro ganska sammanblandade, men det gjorde ej så mycket, då dottern var ensam arvinge. När Mina Posse avled hade hon bestämt legater åt alla håll. Till och med vagnshästarna pensionerades och skulle födas till döddagar utan slaktarens mellankomst.

Som pojke fick jag en liten guldklocka med rosafärgad urtavla av henne. Jag bar den i åtskilliga år tills den, trots sockenurmakarens bemödanden, absolut vägrade att gå vidare. En bidragande orsak var kanske att jag en gång under lek tappat den i en snödriva och först återfann den på våren.

På höstterminen kom min kusin Gustaf Åkerhielm till Ateneum och i samma klass som jag. Vi blevo sedan tämligen oskiljaktiga i skola och vid universitet. Vänskapen räckte till döden skilde oss åt. Minnet lever. Det var en intelligent, vaken och livlig pojke, betydligt livligare än jag. Ende sonen i ett förmöget hus i den sociala toppen, där det gick synnerligen flott till, var han i vissa avseenden rätt bortskämd, men i andra strängt hållen. I början var han av egen smak ganska vanvårdad på yttersidan, men det gick snart över. Någon plugghäst var han ej, men han hade snabb uppfattning, kom från ett bildat hem och kunde en hel del. I synnerhet historia och franska, vilket språk han redan då talade och skrev obehindrat. Som kusin och kamrat var han utan vank. Men det visade sig sedermera att han saknade känslan av ansvar inför livet och dess mål.

Hans föräldrar ägde Margretelund bortom Vaxholm och hans farmor Ulvsunda nära Stockholm. Det blev*Joachim Beck-Friis.*

Ärkebiskop Anton Niclas Sundberg. Detalj ur teckning av P. Hedman i Ny Illustr. Tidn.Claes Axel Lewenhaupt. Oljemålning av C. F. von Breda. Claestorp.Claes Stromberg. Pastell av Gustaf Lundberg. Claestorp. Foto: S. P. A.

Fredrik von StrokirckFamiljetavla på Claestorp. Oljemålning av Leman. Personerna: Claes C. Lewenhaupt, hans hustru Wilhelmina, f. Beck-Friis, samt barnen Sten och Adam, brottandes, Ulla och Mina bredvid fadern, Mauritz vid hunden, Augusta i moderns knä, längst till höger Claes och Marianne.

*Sjöholm. Teckning å en karta från 1600-talet, före den Hastpherska slottsbyggnaden, som finnes i Dahlbergs Svecia.*169

två ställen, där jag under min skoltid ofta tillbragte söndagarna. Farmodern var född norska och talade fortfarande tämligen oförfalskat sitt hemlands språk. Pigg, kvick och livlig var hon mycket språksam, och vi pojkar hade oändligt roligt i hennes sällskap. En gång i hennes ungdom hade det varit bjudning hos hennes föräldrar. Prästens i församlingen voro bland gästerna, men när deras släde litet sent kom, fanns där bara prostinnan. Prästen hade vargarna tagit. »Nej, men for hon ändå?» »Ikke kunde hon sitte der og vænte tils de hade spiset ham upp.»

Ulvsunda var då en prydlig herrgård med långa, raka flyglar åt sjösidan och halvrunda åt parken. Där fanns en stor vacker riddarsal, fullt bibehållen från Lennart Torstenssons tid. I hans sängkammare voro den skulpterade alkoven och gyllenlädret kvar, men den hade gumman i övrigt inrett till gymnastiksal åt barnbarnen. Salongerna voro modernt möblerade och med vackra tavlor på väggarna. Terrass, trädgård och en liten park fick ägarinnan ha något så när i fred, men i övrigt var egendomen rätt utsatt för stockholmarnas hänsynslösa vandalism. Före jul fick skogvaktaren årligen varningsbrev att ej visa sig ute. Julgransfångsten skulle börja, och försök från hans sida

att lägga sig i den kunde lätt sluta illa. Om vintern bodde hon i staden och var då ännu lättare tillgänglig för oss scholaris.

För att komma till Margretelund tog man »Åkers Kanal» vid Nybroviken. Det var en vacker tur genom skärgården förbi Vaxholm och över Trälhavet, i synnerhet om hösten med stränderna kantade av rodnande lönn och gulnande björk. Bryggan ligger en bit ifrån, så man170

hämtades med vagn. Margretelund hade en lummig park, tjocka klippta häckar, lindalléer och annat som hörde till en herrgård med självaktning. För en sjö-holmare låg det litet långt från vattnet, men utsikten från fönstren över fjärden ända bort mot Fredriksborg var vacker, och om man gjorde promenaden ned till havet blev belöningen ett härligt bad.

När stormen låg på, satt man gärna på yttersta klippan i parken. Följde ångares och roslagsskutors färd och såg på vågornas lek. Var tredje slog ofelbart högst upp. Morbror var god talare och tyckte om att höra sin egen stämma. En solklar majsöndag kom ett bud upp och frågade om herr baron tillät att en skola på utfärd fick slå sig ned i parken. Mycket gärna. Efter lagom förfluten tid stegar han ned till ungdomsskaran, lägrad i gröngräset, och börjar harangera. Läraren stiger fram som ville han säga något, men avvinkas vänligen och morbror fortsätter vackert och rörande om arbetets ära, Gud i naturen, Sverige vänaste land uppå jorden och annat grant. Tystnar och väntar. Läraren får nu ohindrad öppna munnen, tackar för de vackra och rörande orden och beklagar av hela sitt hjärta att hans lärjungar ej kunde njuta därav — de äro dövstumma. Morbror såg ej fullt belåten ut, när han åter kom upp i salongen.

Han var i besittning av en icke oäven, varmblodig Pegasus, tjudrad av självkritik: »Utom det otillräckliga i mina krafter eller anlag eller vad f-n man vill kalla det och som håller mig tillbaka ifrån ett större försök i högre genre, kommer också härtill vår tids totala brist på verklig poetisk känsla. Det är inte emellan järnvägens och ångbåtens visselpipa att lyran kan ljuda annat än171

i korta avbrutna stanser. Sångens örn håller sig undan jorden för stenkolsröken från fabrikerna, och det är på sin höjd en liten siska eller bofink, som kan sätta sig och kvittra på telegraftrådarna mellan våra tallar.»

En mörk novemberkväll upplystes Stockholms himmel av klart eldsken. Ytterrocken på och ut att titta. Det var Eldkvarnen, som brann. Fritt belägen på nuvarande Stadshustomten syntes flammorna åt alla håll och samlade stora åskådarskaror. Bland dem kungens högresta gestalt i sin vagn. Stadens tämligen färska brandkår kunde ej göra sig till herre över elden och snart var hela komplexet en rykande ruin. Det var ett lysande, hemskt skådespel. Den ende, som belåtet gnuggade händerna, var konkurrenten, bagar Wennberg, som jag kände igen i folksamlingen.

Liksom ett par föregående år tillbragtes jul och julhelg på Beckershof. Där voro denna gång även faster Ulla Eckermann med sina ogifta barn samt Sten-Claes, så vi utgjorde en familj på 20 personer, efter själva julafton och över nyårshelgen utökad med Augusta von Post från Djulö, Anna Thorell, Thure Ehrenkrona från Götbohl, Stafs von Post från Frängsäter och Carl Manderström, då stationsskrivare vid Katrineholm. Det blev muntert: dans, maskerad, slädparti, sällskapsspektakel, jakt, skridskofest med kulörta lyktor och bloss m. m. Vi pojkar behärskade enväldigt ena flygelbyggnaden och utnyttjade efter bästa förmåga vårt välde. Ehuru flera år äldre gav Manderström gärna gästroller där.

Han hade under åtskilliga år varit kadett vid Karlberg, men ej lyckats erövra officersepåletterna. Från den tiden finnas många, somliga rätt så drastiska,172

historier om honom. Han saknade visst ej huvud och humor, men arbetslusten hade varit minimal. Flera år senare, när Carl gift sig till Duveholm, slog sig hans bror Fredrik ner i Katrineholm, som var närgårds. Han hade fört ett ännu mindre verksamt liv, och när en person litet spydigt frågade honom: »Vad gör baron i Katrineholm?» svarade han lugnt: »Jag gör — ingen för-när.» Varefter han fick vara i fred från det hållet. 219.

Även denna vinter tillbragte familjen ett par månader i Stockholm, där pappa hyrt en möblerad våning i Klara östra kyrkogata n:r 8, hus om hus med vårt äldsta stockholmshem, som då ännu stod kvar orubbat. Mycket såg

jag ej till dem, då de i regel hade kvällarna upptagna. Konungen hade middagar och utom den sedvanliga stora slottsbalen flera mindre. Carl Jedvard Bonde hade mottagning varje måndag, varannan med dans. Danske ministern Bille, Gustaf Åkerhielm, Aurore Palin m. fi. hade också bestämda veckokvällar salongerna öppna och gående supé. Middagar, baler och musik-soaréer gåvos av engelske ministern Erskine, den ryske Okounev, den tyske Pfuel, den nederländske Karnebeek, den danske, svenskgifte legationssekreteraren Haxthau-sen och den tyske greve Waldenburg, som måst avstå sin medfödda titel prins Hohenlohe till följd av sitt giftermål med en nederländsk baronessa, men som fortfarande hade rättighet bära familjens Phænixorden, en relik från den tiden ätten varit en suverän medlem av det heliga romerska riket.

På grund av en släktförbindelse på 1600-talet blevo föräldrarna och paret Waldenburg goda vänner. Pappa fick det exemplar av Adolf Fischers »Geschichte des174

Hauses Hohenlohe» i tre delar, som han medfört och som försedd med hans ex-libris förvaras i Sjöholms bibliotek. Bröllopet på Neuenstein 1650 mellan Ludvig Lewenhaupt och Charlotte Hohenlohe — med rent bokstavligt biläger — står där detaljerat beskrivet, och är avtryckt i min biografi över den föregående, med tillägg av en del uppgifter hämtade ur arkivet i öhringen. Man förmälde sig grundligt då för tiden.

Svenska familjer, där föräldrarna denna vinter umgingos, voro, utom svågrarna Bonde, Gyldenstolpe och Åkerhielm samt systern Ulla von Eckermann, Gösta Trolle-Bonde, Carl von Platen, Carl Otto Silfverschiöld, Fritz Piper, Fritz von Dardel, Mina Posse, Lotten Mörner, Gustaf Gyldenstolpe, Elise Åkerhielm — född Anker —, Florence Bonde, Stephanie Hamilton, Fredrik Bonde, Joachim Beck-Friis, Erik af Edholm, Erik Josias Sparre, överintendenten Berg, som ärvt Wahrendorffska huset vid Kungsträdgården, baron Ugglas i det präktiga överståthållarhuset m. fi. Vidare norrmännen excellensen Kierulf och hovmarskalken Holtermann. Den senare hade boställsvåning i Arvfurstens palats och en liten trind och lustig svensk fru, född Fleming, med en kolsvart krusig pannlugg, som kunde häktas av. De hade ofta musikaliska soaréer, där operans kvinnliga artister förekommo och som plägade hedras av konungens besök.

Större eller mindre baler gåvos den tiden i många privata hus, och många äldre icke dansanta personer voro då alltid inbjudna. De ingingo som en naturlig ingrediens i umgänget, och mammor voro obligatoriska.

I svenska hus var middagstiden vanligen klockan 5175

och i utländska 6. Man kunde således hinna med middag på ett ställe och afton på ett annat.

Ett omtyckt nöje var Kungl. Skridskoklubbens fester i ljussken samt med marschaller och papperslyktor. Där fick jag en gång vara med, ehuru utomstående. En av de ledande fick se mitt ansikte på andra sidan repet och lät mig krypa under. Klubben hade sin bana mellan Skepps- och Kastellholmarna, till vänster om bron som förbinder dem.

Påsken tillbringade vi hos farbror Carls på Aske, där det alltid var lika trevligt. En dag voro vi därifrån på middag hos Sigfrid Rålamb på Sundby.

På sommaren kom Arvid Ahnfelt på besök för arkivstudier. Han var då ännu ej vidare känd utom litteratörkretsar, men hade refererat till greve Trolle-Bonde, som givit honom tillträde till Säfvedstadholmsarkivet. Personligen var han skäligen otrevlig och snokade egentligen blott efter möjliga skandaler och pikanterier från förgångna tider. Han gick också i litterära kretsar under namnet Schakalen. Den första bok jag fått från utgivare eller författare var från honom: »Bevingade ord», som jag ännu ibland använder som källa att ösa ur. Vår bekantskap renderade mig även ett annat minne, som då mycket roade mig. På hösten blev jag bjuden till middag i hans hem. Sällskapet bestod av hans förläggare Oscar Lamm, Linnéstatyns skapare, den lille trinde professorn och bildhuggaren Kjellberg, operasångaren Pelle Janzon, isländske folkskolläraren Bjarne Hjaltasson och ett par till, ett för skolynglingen ganska ovanligt sällskap, som hade nyhetens alla behag. På kvällen blev det många tal och skålar, även jag blev176

harangerad och svarade så gott jag kunde. Isländaren var en intressant typ, ytterst radikal lokalpatriot. Jag vet ej om han lever ännu, men i så fall är han nöjd, då han äntligen fått det ungefär som han då önskade. Pelle Janzon

sjöng och sade lustigheter med sprudlande humör och jag hade ogement roligt På en hylla stod fotografier av tvenne bröder till Carl XV:s onda ande, egyptiern Demirgian, för vilka Ahnfelt varit informator men som efter konungens död försvunno, för unga att ha hunnit göra någon skada. Kanske de ej heller haft lust att göra någon. Åtminstone tyckte Ahnfelt att det var ett par snälla ynglingar. Demirgian själv hade redan 1875 avlidit på ett dårhus i Marseille. Plessen ansåg honom på sin tid »smukk av moralisk degradation» och en annan fann honom vara en don Juan i ormskepnad. Fru Ahnfelt hade plymhandel. Matsalen var lagerrum, väggarna klädda med hyllor med stora kartonger och anrättningen kryddades därifrån med en pikant kamfert-doft. När vi bröto upp följde värden oss en bra bit på gatan iförd nattrock, då han i hastigheten och i ganska upprymd stämning ej fått tag i sitt ytterplagg. Efteråt fick man höra att det var förenat med stor risk att släppa Ahnfelt lös bland gamla manuskript. Han var i det avseendet före sin tid, att han i praktiken ej erkände den enskilda äganderättens helgd beträffande andra än sig själv.

I juli var det fältmanöver i trakten, och naturligtvis blev det inkvartering på Sjöholm. Det såg ståtligt ut när generalen greve August Sandels i kort galopp tog allén åtföljd av Gustaf Bråkenhielm, R. von Bahr, Carl von Ehrenheim, Wilhelm De Geer, John Elgenstierna,177

Ernst von der Lancken, O. W. Falkman, Gustaf Björlin, Louis Masreliez och Carl Reuterswärd. Så gott som alla dessa voro eller blevo kända namn inom svenska armén. Manöverns militära resultat undandrog sig mitt bedömande, men samtliga sutto utmärkt väl till bords och det blev ett par livliga dagar. Särskilt imponerade den ståtlige generalen på mig, men så var han ju också äldste son till finska krigets och Runebergs hjälte. Inte tordes jag tränga mig på honom och inte hade han anledning att sysselsätta sig med en yngling. Generalen hade många order att giva och den gamle hovmannen hade många att konversera med, men han var rolig att se på och jag var nöjd med det.

Den tiden var militären mycket populär även bland de lägre folklagren, som gladde sig åt de ståtliga männen, de granna uniformerna och de vackra hästarna. För många, både stora och små, voro dylika händelser verkliga upplevelser. Ett skådespel, som utgjorde ett angenämt avbrott i vardagens enahanda och som icke utkläckte känslor av avund och hat. Åtminstone till det yttre har ej officerskåren vunnit på senare tiders demokratisering, och populariteten, som skulle kommit i stället, har gått all världens väg.

Doktor Tiselius, hos vilken jag som nämnt var inackorderad under hela min skoltid, gjorde sig på några dagar ledig från sin sommarbefattning som lärare vid Ultuna lantbruksinstitut och kom till oss. Under sin lärartid därstädes arbetade han mycket för fleråriga — ej blott treåriga — vallar. De nu så vanliga »fållorna». Han och jag tillbragte mest hela dagarna på Näs-naren, jag vid årparet, och han kom i extas över den

lä—377057. Lewenhaupt, Hågkomster 1871—81.178

rika växtligheten i sjön, som annars ej kunde smickra sig med någon särdeles popularitet. Det var många skilda arter Potamogeton och annan ankmat, jag hjälpte honom hala upp och pressa.

Vår kyrkoherde, J. A. Ghristiansson, var en kraftkarl och en glad sällskapsmänniska med ett typiskt prelatansikte. Han kände sin socken och var inom den mycket omtyckt, även sedan hans förstånd slutligen blivit något omtöcknat. Också dessförinnan kunde han understundom uppträda obehärskat när lynnet rann på. En gång fick han besök av en arbetare i något ärende. »Vad är du för en?» »Känner herr hovpredikanten inte igen mej, de va dotera mi som körkoherden slog ut en tand på när ho gick å läste häromåret.» »Gjorde jag? Det har jag glömt för länge se'n. Jag är inte långsint, jag.»

En annan gång föll det honom in vid ett besök i Stockholm att gå och höra på gudsförnekaren Lenn-strand. Det började snart koka i Christiansson och han måste giva sig luft för att inte explodera. Mitt i föredraget reser han sig upp, slår kraftigt näven i bordet och utbrister på sin breda sörmländska: »D'ä lögn!!!» Blev naturligtvis omedelbart utkörd av hädarynglingar-na samt berättade sedermera själv road och nöjd episoden.

I jullekar och danstillställningar deltog han med liv och lust och ställde även gärna till därmed i prostgården. Jag kan ännu, när jag vill, se och höra honom i ringlek sjunga: »Jänka bäst du jänka vill, mej skall du ha», därvid

slutande någon av ungdomarna eller, i brist på det, någon äldre i kraftig famn. Han ansåg sin soc-179

ken för det vackraste på jorden och sin prästgård det vackraste i socknen. Någon överdrift får man erkänna ligger häri, men kärleken till livsuppgift och hem är ära värd.

Som jag redan nämnt voro bröderna Lewenhaupt pigga på allt praktiskt nytt. Så även telefon. En av de första anläggningarna i vårt land var mellan Sjöholm, Claestorp och Beckershof med central på kontoret vid Wermbohls trämassefabrik. Den första telefonanläggningen i Nordamerika var 1877 och redan ett par år senare hade vi vår i bruk. När Kungl. Telegrafstyrelsen i sinom tid övertog telefonväsendet inbegreps även denna.

Folket undrade mycket över dessa trådar, som leddes på stolpar mellan herrgårdarna. Huru kunde man höra varandra genom dem? De voro ju inte ens ihåliga. Språkrör hade de hört talas om, men inte på så evigt långa håll. Det fanns t. o. m. på Sjöholm två stycken, det ena från sängkammaren till handkammaren och det andra från förmaket till husmamsellens rum, men de gingo bara rakt ned från den ena våningen till den andra. Det dröjde rätt länge innan inomhustjänarna lärde sig tala och svara i lurarna, och den dåvarande betjäntgossen anmälde med en viss skadeglädje: »Det ringer på herrskapet», han som annars var van att hörsamma klockors ljud.

Den 18 januari hade min syster Louises förlovning med kusinen Claes eklaterats vid en större supé för släkt och grannar. I september stod bröllopet. Ett par dagar förut samlades gästerna på Sjöholm. Det var fullt i alla rum. Marskalkarna inkvarterades i flygeln. Många övernattade även på Claestorp och Beckershof.180

Första dagen var bal på Claestorp och andra dagen på Beckershof, och den var grundlig. Slutade ej förr än över 5 på morgonen, så hon blev 7 innan vi voro i säng på Sjöholm.

Bland brudgummens regementskamrater och vänner voro Carl Åkerhielm, Conrad Falkenberg, Reinhold Swartling, bröderna Gösta och William Hamilton, Gustaf Nyblæus, Fritz von Essen, Carl Axel Lewenhaupt, flera av dem som marskalkar. Tredje dagen var vigseln i salen hemma. Alla grannar voro bjudna, så att vid supén som följde därefter åts i fem rum. Alla voro glada och munterheten var stor, blott en enda var missnöjd: kapten Magnus Drake på Skalltorp, som förgäves gick omkring och letade efter brännvinsbordet. Tyckte det var ett dåligt bröllop där man ej kunde få en ordentlig sup (eller helst fler). Bland de många nöjda var Woldemar von Rosen, som förklarade att han alltid skulle komma att gifta sig på landet.

Många undrade över att en så viktig akt i livet kunde utsättas till fredagen den 13 :e. Men familjen var kemiskt ren från allt vad skrock heter, och att döma av resultatet, som räckte över guldbröllopstid, var sammanställningen mellan vecko- och månadsdag väl väld.

Bröllopsresan blev ej längre än till Örebro, där brudgummen var kommenderad på exercisskvadron. De hade sedan sitt hem på Krämbohl under Claestorps fideikommiss, vackert beläget mellan två sjöar och vid den breda och korta forsande ström, som leder Virens vatten vidare. Där voro de våra närmaste grannar. Blott halvvägs till Claestorp, som efter få år öppnade sina dörrar för den nye innehavaren. Och där levde de se-181

dan till döddagar, uppehållande det svenska herrgårdslivets bästa traditioner, såväl beträffande omtanken för det stora godsets samtliga innebyggare, stora och små, som gästfriheten mot släkt och vänner, som Louise med sin till det yttre kärva, till det inre hjärtevarma lako-nism uttryckte sig: »När man har luft, rum och mat, har man också förpliktelser.»

Sättet varpå Claes Stromberg på sin tid meddelade sin gudson och hustrus brorson Claes Lewenhaupt, att han gjort Claestorp till fideikommiss för honom, var rätt originellt. Då den senare vid ett besök på Claestorp tagit farväl, men ännu befann sig å entrétrappavsatsen, öppnar Stromberg dörren från galleriet, sticker ut huvudet: »När jag är död skall du ha Claestorp», varefter han slår dörren i lås. Omedelbart öppnas dörren mitt emot från matsalen och betjänten sticker ut huvudet: »Herr greven hörde rätt.» Varefter även den smälles igen.

Om riksrådet Stromberg, Tessins vän, Gustaf III:s guvernör och en av frihetstidens få som hederlig erkända politiker, berättades i min barndom en och annan historia. T. ex.: Han gick upp för kyrkogårdsgången följd av sin betjänt. Denne tog fram sin snusdosa och låtsades bjuda hans excellens på en pris, sedd av allt kyrkofolket men i

tron att vara osedd av sin husbonde. Han hade ej beräknat att det var solsken och skuggspel. Stromberg vänder sig hastigt om och tar sig en pris: »Tack skall du ha.» Greven fick naturligtvis skrattarna på sin sida, men den gången frångicks principen att gårdens tjänstefolk stannade till döddagar.

När min far köpte Sjöholm levde ännu en gumma som mindes Adolf Ribbing. Hans mor, änkegrevinnan182

Eva, född Löwen, ägde och bebodde gården. Sent en kväll hade unge greven kommit hem. Satt uppe hela natten. Det lyste i salongen och man kunde genom fönstren se att det flammade i spisen. Den var vid städningen dagen därpå full av aska efter bränt papper. Tidigt på morgonen försvann han igen och sedan såg man honom aldrig mer. Det dröjde ej många dagar förrän ryktet kom om den förskräckliga händelsen på operamaskeraden i Stockholm. Det bads i kyrkan för kungens liv, men det hjälpte inte. Grevinnan gick svartklädd, stum som en vålnad. Ingen vågade ställa en fråga. Det var nog inte bara salig kungen hon sörjde. Hon trivdes inte längre i det gamla hemmet. Väggarna blevo för tysta, minnena för tunga. Året därpå sålde hon gården till sin granne, Gyllenborg på Skenäs. En del av biblioteket, med pärmstämpeln F. R. (Fredrik Ribbing) på skinnbanden, köptes av grannen på Claes-torp, där det står kvar.

Från arkivalisk synpunkt var det en oersättlig skada att unge Ribbing tillbragte den natten på Sjöholm.

Vi ha förgäves sökt övertala honom att bli herrgårdsspöke. En kungamördare, det hade varit något att komma med! Men han är begravd i fjärran land och har synbarligen ej hittat hem. Att dörrarna i »gamla huset» ibland gå upp av sig själv, av draget, när man öppnar en föregående, är intet övernaturligt. Det räcker tyvärr ej att göra något av.

Det var redan i min barndom ont om sägner, lokaliserade till trakten. Den är för leende och för tätt bebyggd. Har ingen sjumilaskog med hemska klyftor och mörka skuggor, som kunna ge kalla kårar utefter183

ryggmärgen på en ensam vandrare, och de många herrgårdarna äro allt för gemytliga och nytapetserade för att spökena skola trivas.

Trollträdgården vid den branta skogsbacken nära Djulö, som den i socknen födde Herman Hofberg omtalar, har varken jag eller någon av mina samtida sett. Men så har ingen av oss haft tillfälle eller ens lust att i väntan på 12-slaget tillbringa Sylvesternatten där ute. Den har nog gått samma väg som Grismons skogsjätte, fast klockeklangen från Stora Malm näppeligen kan ha hörts dit. Han som till handfat begagnade den lilla sjön — rund som en vulkansjö och utan till- eller avlopp för sitt djupsvarta vatten. Gölen i närheten, som han använde för annat ändamål, har växt igen. Den fick näring åt en spirande växtlighet, som alldeles saknas i handfatet.

Under 60-talet hade den mondäna promenadplatsen i Stockholm varit Norrbro, vars trottoarer voro de enda, som voro helt belagda med tuktad sten. Där gingo herrarna fram och tillbaka och »slogo ett slag på bron». Paret Manderström—Beskow lät fru Deman-der kalla det »bättre un coup sur de pont».

På 70-talet blev det »torget», d. v. s. Carl XIII:s. Carl XII var för färsk, så platsen fick behålla namnet efter den gamle, som behärskade den större delen och som en tacksam fosterson hedrat i brons, tillsläppt av troféerna från Högland.

Bland dem man där såg var först och främst den reslige konung Oscar II, som nästan varje dag gick några slag en bestämd timme. Det var många, som valde just samma tid. Deras vördnadsfulla hälsningar besvara-184

des vänligt av monarken, som ibland tillvinkade en eller annan att följa sig. Det blev audienser av otvunget samspråk med riksdagspampar, ämbetsmän, storborgare m. fi. och saknade ej sin betydelse för kontakten mellan konung och folk. Societetens damer promenerade ej den tiden, men det fanns andra. Kungen råkade en gång gå rakt mot ett träd. Förargad vände sig H. M:t mot den åtföljande adjutanten, men förebråelsen upplöste sig i skratt, när »Stafva» Vegesack skyndade sig med ursäkten: »Jag tittade efter henne jag med.»

Bland de spatserande såg man ofta Carl Jedvard Bonde, värdig och något framåtböjd, med händerna på ryggen och käppen med sin stora guldkrycka dinglande som en svans. Carl von Platen, blåröd, däst och bred-spårig, med alltid något för korta byxor, till följd av magens rundning. Fritz von Dardel, livlig och gestikulerande. Sven

Lagerberg, med spänstiga steg, rak hållning och högljudd. Hans stämma kändes igen på långt håll även utan den åkallan av underjordens makter, varmed hans samtal i rikt mått späckades. Hans svada ansågs »outtömlig, rik, ny, kvick, väldig och utan en droppe gift». Epikurén baron Wahrendorff, Stockholms förnämsta matvrak, som »pratade sås». Claes von Mecklenburg, baron Veritas kallad, och hans gemytlige bror Axel. Grupper av gardesofficerare, kollationerande gårdagens och nattens minnen.

Under riksdagarna tillkom en kontingent huvudsakligen skånska förstakammarherrar: Långe Tornérhjelm, tuggande på en slocknad cigarr. Stuken på nacken. En lång hårtest, använd till diskontering, har vid sista hattlyftningen rubbats ur sin ställning och vilar behagligt185

på axeln. Jules Schwerin, herre till Marsvinsholm, myndig, höghröstad och bredaxlad, bröderna Hallenborg m. fi.

Utanför Du Nord stodo ofta grupper med belåtna ansikten efter ett sent mellanmål eller tidig middag och som hade mycket att berätta just när de skulle skiljas åt. Framför Dramaten dröjde Almlöf, Hedin, Fredriksson, som vänligt besvarade skolpojkens hälsning. De kände honom från oxöga och kuliss.

En person, som hela Stockholm kände och som syntes överallt, i salonger, på teatrar, på torget var den lilla portugisen Soto Mayor. Han bodde på nedre botten i Franckeska huset vid Kungsträdgårdens kortända — där Rosenthal nu har sin porslinsbutik —, och där hans karakteristiska huvud ofta syntes i fönstren. Om vintern hade han vackert, yvigt kritvitt hår. Om sommaren var han flintskallig. Han hade varit synnerligen livlig i sin ungdom, duellant och besvärlig i folkrepresentationen. För att bli av med honom hade dom Pedro V år 1856 skickat honom att lugna sig i Sverige, och här stannade han i 38 år till sin död. Vid hitkomsten var han redan änkling; »s'était oune belle creatour mais je l'ai tourmenté à mourt». Hans lön utföll ytterst oregelbundet, men hans liv var billigt. Om vintrarna var han mest bortbjuden, om somrarna var han »Reklamesser» på Hasselbacken, som till på köpet förevigade hans namn i sällskap med gös. Ytterst välklädd påstods han tjäna som mannekäng åt en Parisfirma. Någon hyra torde han ej hava behövt betala, och hans långe betjänt hade fått löfte att bli ihågkommen i testamentet, om han troget stannade. Annars blev det ingenting. Han hade186

således i alla avseenden bra ställt för sig. Hos friherrinnan Palin såg jag honom ofta. Han var där en s. k. huskatt och brukade chaperonera hennes vackra döttrar.

På mig verkade han polichinell, och vid Claestorps slöjdskola tillverkades en gång några sprattelgubbar efter skiss av pappa och färglagda, som buro Sotos drag. De gjorde succés i en trängre krets men släpptes ej ut i handeln.

Hos Åkerhielms sammanträffade jag med franske ministern greve Gobineau, artist och litterat, filosof och belletrist. En porträttbyst i vit marmor av hans hand över yngsta dottern finnes kvar i familjen. Han hade rest mycket och varit anställd vid legationerna i Persien, Bern och Aten samt kommissarie vid franska fiskeri-etablissementet på Newfoundland. Hade således mycket att berätta och gjorde det väl. Två favorittema hade han: det arisk-germanska blodet, som han höjde till skyarna, och den franska revolutionen, som han placerade helt annanstans. Att han ansåg den nordiska rasen den främsta och renaste bland arier vann mitt fulla gillande. Det är eget att nu tänka sig, att det i Tyskland efter hans död bildades en Gobineau-Vereinigung, där hans personlige vän Richard Wagner var en av de drivande krafterna och där han, fransmannen, hyllades som lärofader för den renodlade arianismen, som just nu gör sig nazistiskt bred. Ehuru kejserlig ämbetsman var han genom arv och övertygelse fullblodslegitimist. Hans far hade under de hundra dagarna följt sin konung till Gent, ansåg Voltaire som en ond ande och Carl X som ett helgon. Hans enda syster hade tagit slöjan i bene-187

diktinklostret i Solesmes. Ättling av en normandisk adelsfamilj hyllade han som sin stamfader en nordisk viking och räknade sig ej som tillhörande den latinska rasen. Under en utflykt till Djursholm besteg han en granklädd kulle och upptäckte där spåren av en forn-borg: »Äntligen! Här är min stamfader Ottar Jarls borg.» När en av sällskapet frågade hur i fridens namn han kunde veta det, slog han sig för sitt bröst och sade med patetiskt allvar: »Jag känner det.» Så det var ingenting att resonera om. Credo quia absurdum. En blygsam handlande i Bordeaux hade ett par hundra år förut blivit förmögen och kommit över ett seigneurie i Normandie. Men detta lilla

betydelselösa faktum hade han helt och hållet glömt.

Hans efterträdare, markis de Tamisier, såg jag även i Åkerhielmska huset. Han var en annan typ och hade båda fötterna på jorden. Med händerna var det däremot si och så, den ena var dold. Om sina förfäder talade han inte alls. Det sades han hade simhud mellan fingrarna som ett himmelsens straff för morfaderns synder, den ohygglige Carrier, upphovsmannen till »les mariages de Nantes», där misstänkta antirevolutionärer bundos samman och dränktes parvis i Loire.

Den lille engelsmannen Erskine, som hyrde ett par våningar i Bondeska huset, Drottninggatan 3, där vindsrummen disponerades av far och farbröderna, mötte jag ibland i trappan eller såg i Bondeska huset mot Rosenbad. Han hade den vanan att gå på gatorna läsande i bok, utan att någonsin bliva överkörd. Trafiken var inte så våldsam och hänsynslös som nu.

Gäster förekomma sällan i det Tiseliuska hemmet. En188

och annan skolfux, kamrat till doktorn, eller några släktingar, huvudsakligen till doktorinnan. Bland de senare voro hennes mors styvbroder Emil Key och hans dotter Ellen. Han var då en bland ledarna av lantmannapartiet och det var ett nöje att höra honom resonera i politiska frågor, där han hade utpräglat liberala åsikter, ganska olika dem jag var van att höra, och han yttrade sig lugnt och sansat. Detta var just inte fallet med dottern, i synnerhet om hon kom utan fadern. Hon talade då mest hela tiden ensam och orden kretsade kring erotik som bin kring blom. Doktorn satt helt tyst. Frun vågade svagt opponera sig, stack då och då emellan med ett ord, och vi inackorderingar lyssnade roade, ovana som vi voro att höra dylika ämnen öppet beröras. Nå, tänkte jag, med ditt utseende och din fullständiga brist på kvinnligt behag kan du ju roa dig bäst du vill, över teorien kommer du nog aldrig. Jag återsåg henne långt senare i en kortlivad Concordia-klubb. Jag kan ej säga att jag fann henne mer sympatisk då.

Av Tiseliusbarnen fäste jag mig egentligen blott vid lille Carl, en verkligt rar pojke, sedermera justitieråd och landshövding. 1880.

Den 24 april var hela Stockholm i feststämning. Vega kom. Pappa var på slottet. Jag ville naturligtvis se så mycket som möjligt och hade tur. Carl Åkerhielm från ökna var i staden och hade ett rum på Grand med två fönster mot strömmen, där han hade mottagning för en del damer och herrar. Dit blev jag uppkallad från trängseln på kajen och därifrån hade man god överblick på utomhusståten. Hela slottet var illuminerat och från landningsplatsen mitt för Logården var uppbyggd en plattform, kantad av gasobelisker och med en självlysande triumfbåge. När Vega långsamt ångade in belystes fartyget av ljuskastare och raketkistor gingo till väders. Det var ett smällande, ett hurrande, liv och leverne. Det kändes tryggt att sitta i ett fönster högt över folkvimlet. Just då var det ingen som tänkte på att färden var en vetenskaplig och geografisk sportbragd utan praktisk betydelse, att nordostpassagen aldrig kunde bli någon passage. Allt var bara jubel.

I Ålandsgatan 3, där jag bodde under hela min skoltid, hyrdes våningen en trappa upp av den kände liberale politikern och framstående krigshistorikern kapten Julius Mankell. Han var aldrig uppe i de andra våningarna, men vi möttes ibland i trapporna. Det var en lång190

fetlagd karl med ett kraftigt och tungt eloquentia cor-poris, som han hade svårt att balansera på grund av ett högst besynnerligt koketteri, som gav osäkerhet åt hans gång. Tiselius hade oändligt roligt åt att han trängde in sina fötter i för trånga, kvinnligt högklackade pjäxor. »Det ser ju ut som han ville dölja ett par klövar.»

Ofta nog snokade jag i antikvitetsbodar och fann nöje däri, fast jag sällan hade råd till förvärv och då endast till någon obetydlighet, även då det gällde min huvudhobby, porträtter i kopparstick. En gång uppe vid Ox-torgsgatan kunde det kvinnliga biträdet ej uppgiva priset på en liten pjäs utan kallade på sin husbonde med ett utländskt klingande namn. »Är han polack?» »Nej», svarade hon troskyldigt, »han är på vind.»

En annan gång hade jag lyckats spara ihop den då för mig mycket betydande summan 20 riksdaler. Gick med mina båda sedlar in till vännen Bukowski och frågade om jag kunde få något vackert för dem. Han såg vänligt på mig, försvann på en stund och kom tillbaka med ett oljefärgsporträtt av Per Brahe d. y. »Men det är väl inte

möjligt?» »Jo, jag har själv fått det billigt.» Affären gick säkerligen med förlust för honom, men han fick väl taga skadan igen av någon honom osympatisk kund. När jag sedan helt stolt tog hem min gubbe till Sjöholm, där han hänger ännu, gillade pappa användningen av min sparpenning, gav mig igen de 20 med tillsägelse att Per Brahe ändå var min privata. För mig blev det således en god affär.

I Åkerhielmska huset träffade jag dåvarande kaptenen och adjutanten hos konungen, Adolf Malmborg, som var gift med en namne till värdfolket, dotter till en av191

Oscar II:s betrodda män, hovmarskalken och chefen för konungens hovförvaltning Knut Åkerhielm. Det kunde även den tiden understundom hända att landshövdingposter tillsattes så där på måfå, fast regien var en annan än senare och fallen då hörde till undantagen. Några år därefter befann sig Malmborg efter en välförtjänt framgångsrik militär karriär, värmlänning till börd och regemente samt dotterson till den myndiga grevinnan von Gertten på Apertin, på landshövdingstolen i Karlstad. Sin eriksgata i länet gjorde han till häst, men fordrade ej att ämbetets avdelningschefer därvid skulle vara honom följaktiga. Skäligen främmande för civila göromål tog han dock sin ställning som konungens befallningshavande i yttre avseende med djupaste allvar. Var han ej konungens personlige företrädare bland undersåtarna i Värmlands län? På sin första större bjudning lät han också gästerna samlas innan han och friherrinnan utträdde och vänligt hälsande gjorde sin rond. Precis som det gick till på Stockholms slott. Kort därefter hade biskop Rundgren svarsbjudning, och vad hände? Jo, när landshövdingparet och alla övriga gäster anlände fanns värdfolket till allmän undran ej i salongen. Men efter en stund slogs dubbeldörrarna upp till ett angränsande rum. Ut trädde det biskopliga paret och gick runt, med ett välkommen vänligt tryckande gästernas händer. När det var gjort återvände den pigge Rundgren till landshövdingen med en teaterviskning: »Se'n tror jag vi låter bli det här båda två.» Malmborgs Karlstadstid blev ej långvarig, men det är en annan historia.

I samma hus såg jag också en alldeles ny typ i Stock-holmssocieteten, Åkerhielms egen efterträdare till fi-192

nansministerportföljen, Hans Forssell. Den lärde och snillrike historikern var till sitt yttre skäligen olik dem man vanligen träffade där. Han hade tydligen bibehållit docenttidens skräddare och hårkonstnär. För mig blev det aldrig mer än okularbesiktning. Åtskilliga år efteråt var jag närvarande vid Svenska akademiens högtidssammankomst, då Carl Bildt höll inträdestalet över sin företrädare på stolen nr 1 och berörde allmänhetens undran att De Geer på sin tid inkallat den då relativt unge mannen i ministären, »ty han var ju endast ett snille och sådana tar man inte till statsråd». De då fungerande voro nästan mangrant församlade på bänken nedanför den kungl, tribunen och det var många blickar som vände sig dit. De sågo förargade, förvånade eller skenbart likgiltiga ut. Blott civilministern Krusenstjerna kastade en hastig blick på sina ämbetsbröder och brast i ett hjärtligt skratt.

En välsignad sak i den tidens skolordning var att man fick avverka tvenne ämnen, naturlära och tyska, före studentexamen och så var man av med dem. Betygen räknades sedan med. Det skriftliga provet i tyska skedde under samma betryggande former som vid den slutliga maturitetsexamen och de muntliga proven kontrollerades av censorer. De ägde rum den 13 juni efter den ordinarie terminens avslutning och utföllo för mig synnerligen lyckligt. Jag fick cum laude i båda ämnena. Tisse hade ett herbarium inbundet i tre delar stående på ett skåp i mitt rum. Att han brukade medföra detta vid examen hade jag reda på. Jag kunde också med glans säga de latinska namnen, när censorn med handen över etiketten gjorde sina frågor. Och när han193

kom in på Nymphæerna bredde jag på. Han avbröt med ett: »Det där har jag verkligen inte riktigt reda på.» Då jag ärligt svarade: »Men det har jag», övergick han till nästa man. Jag hade i Näsnarens grunda vatten haft gott tillfälle att följa näckrosens liv. Växtvärlden har alltid roat mig, djurvärlden också, fast ett pinnhål lägre. Jag tror betyget var välförtjänt. Med litet mera ambition och litet bättre användande av tiden hade det kanske blivit högre. Men varför arbeta mera på vad man tyckte man kunde skapligt ändå. Det var många andra ämnen som behövde ansas, och man kunde väl inte läsa jämt heller.

Emellertid var jag hela detta år ganska flitig och gick mycket litet bort på bjudningar under terminerna, knappast ens i Dramatens högra oxöga. Jag beräknade taga studentexamen nästa vår och ville vara så säker som möjligt att

lyckas.

En tidig augustimorgon väckes pappa av betjäntens ängsliga och ivriga knackningar: »Greven, greven, hela gården är full av officerare och greve Claes är med.» Det var hela Strömsholmskursen, lärare och elever, som skulle till Linköping, men under natten kommit på avvägar. När Claes ett par mil hemifrån kände igen sig föreslog han att de skulle rida fram och få frukost, vilket alla, från chefen, baron Gösta Bennet, och ridläraren Wilken von Platen, till den yngste, obetingat gillade. Under det officerarna släpptes in i gästrummen för att tvätta av dammet och bliva avborstade, gjorde familjen en hastig toalett, och en ordentlig frukost serverades, där brännvin på allmän begäran förekom. De hade ridit hela natten och voro ej blott hungriga utan även litet

ruggiga. Bland kurseleverna voro Carl von Platen (»Calle Gångvad»), Hugo Ekström, Sixten Fägerskjöld, Oscar Ankarcrona, Axel Ribbing och Sam Arsenius. Mättade drogo de sina färde i arla morgonstund och allt blev åter tyst och stilla, som om ingenting hade hänt. När artisten fröken Hulda Schenson, som bodde i ett av gästrummen, kom ned till frukosten i vanlig tid, såg hon litet virrig ut. Först sade hon ingenting, men slutligen kom det. »Det har hänt mig något så besynnerligt. Jag vet inte om jag drömt eller var varken, men nog tycker jag, jag var alldeles vaken. Det är precis som jag sett en mängd officerare i olika uniformer sticka huvudet genom dörren och sedan hastigt draga sig tillbaka. Det är för besynnerligt.» Först längre fram på dagen förbarmade vi oss och förklarade sammanhanget. Det var inga spöksyner utan livs levande och rätt stiliga underlöjtnanter. Mamma hade sagt Claes att alla gästrummen stodo till disposition utom nr 6, där målarinnan bodde. Den logiska följden blev naturligtvis den, att Claes narrade varenda en att glänta på dörren.

Prinsessan Eugenie brukade göra sina årliga resor till sitt kära Fridhem på Gotland i etapper och stanna över än här, än där. Aret förut hade Claestorp varit första anhalten. Denna gång blev det Sjöholm. Hon var ovaniigt klen till hälsan och höll den strängaste diet, vilket emellertid inte hindrade henne att överleva två av sina bröder och uppnå en ålder av nära sextio år. Familjerna Claestorp och Beckershof bjödos naturligtvis till middagen, men det undrades mycket om prinsessan verkligen skulle orka sitta med vid bordet. Det gjorde hon dock i en bekväm fåtölj och allt hon förtärde var195

litet kokta morötter och en kopp ljumt vatten, som hon tack vare tesked fick att räcka tills vi andra hunnit genom rätterna. Jag måtte hava vunnit hennes gillande, ty då och då gav hon mig vänliga nickningar, som jag inte visste hur jag skulle besvara. Inte kunde jag nicka tillbaka till Hennes Kungl. Höghet och inte kunde jag resa mig upp och buga, så slutligen tordes jag inte titta åt hennes håll. Hon var ytterst hjärtegod och välgörande, varav många begagnade sig. Som hon var varmt religiös hade i synnerhet andans män lätt att finna vägen till hjärta och kassa. En av dem, som jag senare ibland träffade på Haga och som brukade tillbringa långa tider på Fridhem, berättade härom med naiv uppriktighet ett och annat och om huru hans blygsamhet sökte avböja gåvor av skilda slag till honom själv, men alltid förgäves. Om hon ej hade kontanter till hands kunde hon lämna ett smycke eller annan familjeklenod, som fick omsättas i penningar. En uppsats vackert förgyllt dessertsilver med sköldpaddskaft och hennes brasilianska mosters kejserliga monogram har genom kyrklig välsignelse hamnat hos min hustru, och en Leuchten-bergsk vigselring har jag sett på Lundby.

Hon var vid besöket åtföljd av hovfröken Adéle Ru-denskjöld, som inte gjorde någon människa glad, och kammarherre Axel Burén, senare operachef. Han var redan då ganska fet och gulblek.

Carl XV lär på sin tid ofta hava skämtat med sin syster över hennes obekantskap i vissa frågor, vari den gifta kvinnan har närmare kännedom än den ogifta, men om vilka den senare dock i regel åtminstone brukar hava någon aning.196

Hon hade en gång — obesedd — haft ett giftermålsanbud, vilket avvisades såsom allt för äventyrligt. Så gott var kanske det. Som Tuilleriernas härskarinna hade hon kanske ej gjort sig så bra som Fridhems.

Hon saknade visst inte begåvning och modellerade inte alls illa, vartill min far, som själv var hemma i konsten, givit henne impulsen. En lappgubbe, som hon gjort alldeles ensam, ej som Thackerays prins målade sina tavlor,

ansågs lyckad, var det också, och fotograferades. Var originalet nu kan finnas, vet jag ej. Även andra av hennes arbeten har allmänheten haft tillfälle granska och gilla, t. ex. en liten grupp med en pojke och en hund, som se varandra i ögonen. Den blev med fullt skäl mycket populär och förekommer i en mängd avgjutningar i olika storlekar och material.

Den läkare som skött henne allt från hennes ungdom, Magnus Huss, giver följande vackra omdöme: »Prinsessan Eugenie står alltid kär för mitt minne på min läkarbana, någon under lidande och plågor tåligare, någon mera kristligt undergiven sjukling har jag ej vårdat, någon barnafrommare själ har jag ej lärt känna.»

Professor Odhner, som var sysselsatt med Gustav III:s historia, kom och stannade en tid för arkivstudier med, som han själv sade, mycket gott resultat. Av natur och familjeförhållanden ganska tyst och sluten var han märkbart ovan att skratta. Det satt hårt åt, men ibland lyckades vi där uppnå goda resultat. Förresten var det en ovanligt kunnig och intressant man. Jag frågade honom på samvete om Gustav IV Adolfs börd. Han var övertygad om legitimiteten. Det tragiska var ju att det var i konungens egen familj man fick söka roten och197

upphovet till de elaka ryktena om motsatsen. När andre sonen, den vid ett halvt års ålder avlidne hertigen av Småland, föddes var det ingen som betvivlade faderskapet och detta kunde tjäna som indirekt bevis, om det behövdes. Den gången var det aldrig tal om någon extra hjälp. Det finnes knappt någon av våra konungar som blivit så olika bedömd som Gustav III, å ena sidan så älskad och höjd till skyarna, å andra sidan så hatad, nedsvärtad och förtalad. Den objektive och lidelsefrie historikern ser händelsernas gång och de mänskliga drivkrafterna med andra ögon än samtiden och har tillfälle lyfta på mången slöja som för den dolt orsak och verkan. En samvetsgrannare skildrare än den redlige och fantasifrie sanningssökaren Odhner kunde tjusarkonungen ej fått, även om han varit i tillfälle att välja själv. Skada att verket ej blev fullbordat.

En annan, som kom i liknande ärende, var Louis De Geer, som för Svenska akademien var sysselsatt med en monografi över Anders Johan von Höpken. Han stannade blott ett par dagar, då han ansågs tillräckligt pålitlig att få låna med sig de manuskript han behövde. Det var som om blodet runnit snabbare, när han rest.

Föräldrarna satte värde på honom på grund av hans redbara karaktär, men funno honom rätt tung och pappa hade fortfarande ett politiskt horn i sidan mot statsmannen.

Ett besök, som dock var indirekt muntrande, var målarinnan Kerstin von Posts. Hon åtföljdes av sin ständiga sällskapsdam, mademoiselle Josephine Deland. Efter gamla friherrinnan von Posts, född Ungern-Stern-198

berg, död hade Äs tillfallit hennes barn. Målarinnan löste ut sina syskon, men överlät detta år gården, som hon endast sporadiskt besökt, till sin systerson Adolf von Post. Själv bodde hon sedan många år i Paris, upptagen av sin konst. Ett förskräckligt prov på denna, »De fåvitska jungfrurna utanför den stängda porten», hade jag ett par år förut sett utställt på Konstföreningens lokal vid Kungsträdgården. Som egendomsägare var hon inte heller så värst lyckad. När hennes franske homme d'affaire jämförde de svenska timmerpriserna med vad man kunde få i Frankrike, ansåg han det för rena vansinnet att sälja vid Äs, utan lät sända hela års-avverkningen till en avnämare i Rouen. Frakten hade han emellertid ej tagit med i beräkningen. Fröken blev av med sin skog och fick för det nöjet betala en dryg extraslant. De båda fåvitska jungfrurna v. Post— Deland voro underliga specimen av det täcka könet. När mademoiselle Deland några år efteråt lämnade det jordiska kom ett tryckt notifikationsbrev, slutande med katolikernas vanliga »priez pour elle», men det var det ingen av familjen som gjorde. Skärselden fick hon klara bäst hon kunde vår hjälp förutan.

I det Bondeska hemmet i Stockholm såg man ofta en del äldre rätt så säregna damer: friherrinnan Stiern-stedt, född Liljencrantz, fröknarna Marina Ribbing och Lotten von Düben m. fi.

Den sistnämnda blev en gång tilltalad på gatan av en främmande herre, som artigt lyfte på hatten med: »Förlåt, är det inte fru Lundberg?» »Ack nej, Lundberg kom aldrig.»

Friherrinnan Stiernstedt, som medfört Hesselbyholms199

ståtliga fideikommiss i boet, var en helt annan typ med något nästan karlavulet över sig. När hon var ett par och

tjugo år hade hennes »Lundberg» kommit, den kände numismatikern, men någon större roll spelade han inte i äktenskapet. Talade hon om »den där svarte», visste man vem hon menade.

När min välvilliga och gästfria faster Mina hade middag för sina jämnåriga på fruntimmerssidan, av vilka somliga voro i betänkligt små omständigheter och då och då kunde behöva en liten uppmuntran, tordes hon aldrig ha sparris eller kronärtskockor som grönrätt för att ej oroa lösklaveren. Det fick bli gröna ärter eller något dylikt ofarligt.

På sina resor till Värmlands Säby brukade familjen Åkerhielm ofta göra ett par dagars uppehåll på Sjöholm. Denna gång kommo de på hemväg från ett besök hos Bielkes på Sturefors. Den till det yttre ovanligt ståtlige greve Thure var i hög grad »mannen som gör vad som faller honom in», och hans fantasi i den vägen överskred understundom gränsen för det originella. Sitt stora gods och sina rika konstskatter vårdade han väl och han var trots — eller kanske rent ut på grund av — sina oberäkneliga infall omtyckt av sina underhavande.

En gång hade han middag för kontraktets prästerskap med fruar. Det gick i allo prydligt till i de ståt liga slottsgemaken, men när steken serverats gjorde värden en omärklig blink och betjänterna fyrade samfällt av pistolskott bakom ryggen på vördigheterna, som hoppade högt i luften. Själv förändrade han ej en min, men mot slutet av middagen fick han en ny idé. Förde med milt våld sina båda kvinnliga grannars huvuden200

mot varandra framför sig med ett »pussas, gummor», och släppte ej taget förrän han konstaterat att två par vissnade prostinneläppar möttes.

Tjuvfiskande kräftälskare blev han av med på ett effektivt sätt. Han hade upptäckt sådana på andra stranden av sjön, lät ladda de gamla kanonerna på borggården, och när de nästa gång visade sig gav han dem ett glatt lag. De flydde hals över huvud, kunde ej veta, att det var lösa skott.

Bland andra egenheter hade han haft den att låta sig födas ett par hundra år för sent för att riktigt passa i miljön.

I min ungdom ansåg jag min far både allvetande och allvis. Han hade svar på alla frågor, goda råd i all tvekan, och jag kunde med fullt förtroende och uppriktighet i allt vända mig till honom. »Kom ihåg, att jag också varit ung.»

Det var ingenting som kan utföras med människohand, som han ej kunde, allt från grovarbetarens yxa och spade till pensel, penna, gravstickel, lövsåg, modellerpinne, skulpturjärn och svarvstol. En boren konstnär med säkert öga för färg, form och linje, som därtill var mäktig ett levande intresse för forntid, samtid och framtid. Jag tror mig ej ha träffat någon, som sanningsenligare än han skulle kunnat säga: »Nihil hu-mani a me alienum puto» — »jag anser intet mänskligt vara mig främmande.»

Uppfostrad med kärleksfull omsorg hade han från barndomen fått lära sig att aldrig vara sysslolös och att väl använda tiden, även s. k. mellanstunder, som så lätt slarvas bort. Därför var han också ovanligt be-*Mina Bonde, född Lewenhaupt.S. k. pendent av förgyllt silver, tecknad, sågad och graverad av förf:s far.*

Målningar på trä och sniderier i elfenben av förf:s far.Pokaler svarvade i elfenben av förf:s far.

*En av de av förf:s far skurna ekstolarna i matsalen på Sjöholm.Studentkamraterna från Stockholms Atheneum den 16 maj 1881. Slående: Gustaf Åkerhielm, Edvard Francke, Johan Häggström, sittande: Adam Lewenhaupt, Gustaf von Feilitzen och Hjalmar Södersten.*201

läst och kunnig i vitt skilda ämnen, med historia och naturlärans olika grenar som huvudintressen.

Under uppväxtåren hade han drömt konstnärsdrömmar, att helt få ägna sig åt skulptur och målning, helst porträttmåleri. Därav blev av många skäl intet. Livet gestaltade sig annorlunda och han vann både framgång och lycka på helt andra områden. Med en lätt skugga av vemod kunde han yttra att det av hans konstnärstankar aldrig blev mer än »sällskapstalanger». Men dessa övade han flitigt och det finnes utsökta prov på hans skicklighet i elfenben, metall, mönsterteckning samt sniderier i olika träslag: ebenholts, buxbom och ek. Som heraldisk tecknare och färgkonstnär var han obestridligt sin tids främste i vårt land.

Ett kabinettsskåp, vartill pappa skulpterat de olika delarna i ebenholts, lämnade han snickarmästare Aspen-gren i Stockholm till hopsättning och väntade sig beröm av en sakkunnig för sitt vackra arbete, men fick blott: »Ja, på sånt här skulle greven då inte kunna försörja sig.» Det var alldeles för mycket arbete för att kunna honoreras till fulla värdet. När pappa sedan betalade den något saltade räkningen, kunde han ej låta bli att lyckönska Aspengren, som tydligen kunde försörja sig på sitt arbete.

Åtskilliga av böckerna i Sjöholms bibliotek bära vackra band, utförda av min far. Mångfaldiga alster av sin hand gav han bort till vänner och bekanta, men mycket står kvar både på Claestorp och hemma. Det vackraste är elfenbenssniderierna. Med svarv, såg, kniv, grav-stickel har han med en hand, som röjer mästaren, åstadkommit små konstverk: korgar, solfjädrar, askar,202

portmonnäer, pokaler, nålböcker och miniatyrfigurer av olika slag. Han hade en synnerligen rik fantasi och skapade följaktligen själv mönstren till alla sina alster.

För ombytes skull sysselsatte han sig ibland med arbeten i björknäver och papeteri samt ledde tålmodigt och instruktivt sina barns försök i olika stycken. Limpannan stod halva dagen och brann i arbetsrummet.

Från min barndom minnes jag nästan bäst min far vid sin kära svarvstol, tills ett par anfall av ryggskott tvang honom upphöra. Sedan blev skulpterandet av stolsryggar i ek huvudarbetet, och därmed kunde han fortsätta så länge han levde. Vid dödsfallet låg en halvfärdig på arbetsbordet. Salsstolarna på Sjöholm äro alla skurna, efter olika mönster, av honom.

Pappa var icke blott en ovanligt fint bildad man med omfattande vetenskapliga, konstnärliga och humanitära intressen. Han var också en utmärkt personlighet, rätlinig och rättskaffens med ett gott, välvilligt väsende, i besittning av humor och ett jämnt, städse glatt lynne. Han fällde aldrig ett hårt eller ofördelaktigt omdöme om någon frånvarande och tyckte inte heller om, när andra gjorde det i hans närvaro. Aldrig använde han en svordom, något ganska ovanligt på den tiden, i synnerhet bland personer med militär utbildning. Han var — oberörd av yttre omständigheter — en anspråkslös man, som gick sin väg fram stämplad av gammalsvensk redlighet, vänlighet och hjärtlighet. En person berättade t. ex. för Karl Warburg, att han besökt Sjöholm och blivit synnerligen vänligt bemött av värdfolket. Fick det betecknande svaret: »Från det hållet kommer aldrig annat än vänlighet.»203

Min fars inflytande på min egen utveckling, ej minst genom exemplets makt, kan jag ej överskatta. Den uppfattning jag hade om honom i barndomen står i det hela fast, med åren kanske fördjupad.

Pappa hatade att se sitt namn i tryck — i det avseendet lider sonen ej av ärftlig belastning, men tidsandan är nu sådan. 254.

Liksom flera av de föregående åren, utom det närmaste, tillbragte föräldrarna vintermånaderna i Stockholm i en hyrd möblerad våning, som stod ledig, då ägaren själv var i Södern.

Två nya hus spelade detta år en ledande roll i huvudstaden; statsministern Arvid Posses och utrikesministern Carl Hochschilds, och ett par nya medlemmar av diplomatiska kåren voro mycket gästfria: österrikiske ministern baron Pfusterschmied von Hartenstein, som residerade i »Spökslottet», längst uppe på Drottninggatan, och belgiske chargé d'affairen, greve Lichtervelde.

Hochschild, som hade mycken världsvana — förvärvad under en lång diplomatbana — och stor språklig bildning, var road av att vara excellens och bibehöll ett excellent självmedvetande även sedan han lämnat sitt höga ämbete. I riksdagen var han ej vidare populär. Därtill var han för litet folklig, och hans anföranden t. ex. vid franska handelstraktaten visade föga förståelse för de bredare lagrens liv och tankegång. »Varje bonde borde dagligen kunna hava en flaska Bordeaux på sitt bord.» Det var lantmannapartiets regering han tillhörde. Men han var liksom statsministern genom sitt gifte stor skånsk godsägare.205

Hans hustru, född Piper, var lynnig, högdragen och nedlåtande och torde i allmänhet ej varit lätt att göra till lags. Den älskvärda förbindlighet, som var så vanlig och så naturlig hos personer i liknande ställning, såg man ej

mycket av. En nutidsgrabb skulle kallat henne hårdflörtad. Men hon var vän av sina vänner. Det kunde hon kosta på sig De voro ej så ansträngande många. Hon hade ej användning för fler.

Paret Hochschild hade utrikesministerhotellet utmärkt vackert möblerat samt var i besittning av en synnerligen förnämlig samling gammalt, huvudsakligen ostindiskt, porslin, som de ej samlat själva. Den var ett arv från hans kusin, det rikt begåvade och allmänt omtyckta hovrättsrådet Fredrik Järta, som till allmän förvåning tvärt avbrutit en lovande ämbetsmannabana och slagit sig ner som eremit i Alingsås.

Första gången friherrinnan Hochschild gjorde besök vid Margretelund var Åkerhielm henne till mötes vid ångbåtsbryggan. När vid en krök av vägen huvudbyggnadens ståtliga kontur visade sig, sade gästen vänligt: »Nu ser jag huset», varpå den förnärmade slottsherren svarade: »Och jag som just satt en syrénhäck för att det inte skall synas.» En namne till friherrinnan — det var nu rätt länge sedan — hade varit god vän med en engelsk legationssekreterare. Denne tror sig se honom på Norrbro och ropar: »Pejper, Pejper!» Den anropade vände sig om: »Mitt namn är Höpken, men det kan ju hända, att de uttalas Pejper på engelska.»

Jag var naturligtvis för ung att vara med i stora världen utom hos närmaste släkten och den intimare vänkretsen, men fick ju höra ett och annat därifrån.206

Det var min sista termin i skolan. Jag höll mig plikt-skyldigast hemma hos »Tisse» och pluggade. Kände mig svag i latinet. För alla de övriga ämnena var jag, med eller utan skäl, lugn.

När prins Eugen skulle gå till sin första nattvardsgång, tog jag på grund av 1 del rojalism och 2 delar nyfikenhet plats i slottskapellet.

Akten förrättades av ärkebiskop Sundberg, assisterad av biskop Grafström och hovpredikanten Bring. Sundberg hade för vana att inleda sina förrättningar framför altaret med en tilltalande gest. Så även denna gång. Grafström berättade mig sedan, att han dessförinnan givit sina assistenter varningen: »Akta er, gubbar, så jag inte slår er på magen», varefter han med vanlig pondus började den högtidliga akten i »Guds Faders och Sons och den Heliga Andes namn».

Om kvällarna gick jag ofta, då morgondagens läxor voro undanstökade, upp till farbror Claes, och där satt då vanligen någon eller några av hans riksdagskamrater, bland dem gärna Anton Niklas. Det var roligt att lyssna till herrarnas ofta rätt så drastiska historier. Svenska kyrkans primas var som bekant ej den som skrädde orden. Det berättas att vid Karlstads brand 1865 landshövding Ekström vred händerna och anropade Försynen under det biskop Sundberg pådrev räddningsarbetet med kommandoorden: »Arbeta, era djävlar!»

En gång råkade han ut för ett sällskap, där konversationen blev allt mera salvelsefull, vattenbemängd och federationsbetonad. Han lyssnade en stund tålmo-207

digt, men utbrast slutligen: »Jag vet inget djävligare än religion, sedlighet och små brännvinsglas.»

Biskop Thomander var på sin tid mera diplomatisk och mindre uppriktig. Han lät konsekvent sätta sin smörgåsbricka över två stolar för att sanningsenligt kunna säga sina nykterhetsvänner, att han aldrig hade brännvin på sitt bord.

När jaktlagen under Sundbergs talmanstid var före i andra kammaren och debatten blev lång och tröttande, huvudsakligen genom inlägg från lantmannarepresentanter, började otåligheten taga överhand och från talarstolen tog tanken — vid sidan av protokollet — form i ett hörbart: »Här blir djävlar i min själ ingen ordning förrän det blir skottpengar på bönder.»

Kapten Mannerskantz var vice under hela den tid Sundberg var talman, d. v. s. från den första riksdagen efter representationsreformen till 1872, men denne hade ej stort förtroende för sin ställföreträdares förmåga och försummade nästan aldrig att själv leda förhandlingarna. En gång höll han dock på att komma för sent till sammanträdet på grund av kullkörning, och då någon frågade vad han tänkte på, när han rullade ut i snön, kom svaret: »Jo, jag tänkte, nu tar fan Mannerskantz.»

Hans högvördighet var en imponerande och i hög grad fascinerande personlighet, en verklig karlakarl, varuti intet svek var. Man kunde mycket väl tänka sig honom, den ståtlige och i alla avseenden rakryggade mannen — liksom Gustav Trolle, fordom hans företrädare i ämbetet — inför högaltaret i Uppsala domkyrka omgjorda sig med sitt svärd. Men denna gången med andens. Där låg hans — även hjärtevinnande — styrka.208

Vi voro sex den gången, som släpptes fram till mogenhetsexamen: Gustaf von Feilitzen, Edvard Francke, Johan Häggström, Hjalmar Södersten, Gustaf Åkerhielm och jag. Alla klarade vi oss. I svenska skrivningen valde jag naturligtvis det historiska ämnet, »Köpenhamns belägring under Carl X Gustaf», skrev långt och brett, men gjorde några historiska misstag, förklarliga i ett så specifikt ämne, som emellertid vållade, att de laudatur i svenska och historia jag drömt om gingo åt pipan. I latinska skrivningen, den enda för vilken jag var orolig, hade jag tur. Där fanns en liten kitslig fälla, som jag tack vare min okunnighet ej märkte, under det de som ansågos styva fastnade i den, men som de i övrigt hade klarat sig betydde det ej så mycket. Hade jag där fått en bock till mina övriga hade jag kanske spruckit. För provskrivningarna i geometri och aritmetik samt i de två levande språken hade jag inga farhågor. Mitt laudatur i franska ansåg jag på förhand givet. Den muntliga examen gick också bra och sammanfattningen av studentbetyget blev ett cum laude.

När jag nu ser de människoskaror, som på examensdagen stå och vänta utanför skolbyggnaderna med blommor och mottaga de nybakade med hurrarop, omfamningar och hissningar, så tycker jag det var trevligare förr. Det går väl an, när alla bliva godkända, men i motsatt fall? Den gången stod ingen enda oroligt väntande på gatan. När resultatet kungjorts sprungo vi — för det gjorde vi! — i skock till närmaste hattbutik och köpte våra vita mössor, utom Södersten, som helt lugnt tog fram sin ur ytterrocksfickan. Sedan bar det för mig av till telegrafen för att lyckliggöra föräldrarna. Tisse hade209

haft vänligheten bjuda Gustaf Åkerhielm äta frukost hos sig. Han hade ej underrättat sina föräldrar om dagen och de hade så mycket annat att tänka på, så att de ej ens frågat därom. När han kom hem med studentmössa på, blev det också uppståndelse i familjen. Morbror, som förut varit rätt knapp med veckopenningen, stack i glädjen och häpenheten 300 kronor i hand på honom att festa på. Var det klokt? Knappast.

Samma dag hade vi fest på Hasselbacken för våra lärare. Jag blev utsedd att hålla festtalet och klarade mig skapligt nog. All respekten var som bortblåst. Vi kände oss alla stå på samma plan och lärarna läto sig väl smaka. Det skämtades och glammades till långt in på natten. Att det kunde gå så enkelt och smärtfritt! Det var bara som att vända om handen. Dagen därpå hade Tiselius en liten avskedsmiddag för mig och föreslog i hjärtliga ord min välgångsskål i champagne. Gäster voro kusinerna Murre och Carl samt Baltzar de Maré, vilka vid olika tider tillhört hans inackorderingar. Så fort jag kunde for jag hem och hade då Gustaf med mig. Det rörde honom att pappa då ej gjorde någon åtskillnad mellan oss utan omfamnade honom lika hjärtligt som sin son.

Det finnes icke något så skarpt markerat avbrott, intet så tydligt skiljetecken i livet som studentexamen. En

period är slut och en ny börjar.

*

Vad jag i dessa hågkomster från barndom och ungdom huvudsakligen sökt fästa på papperet har varit det nu på avskrivning ställda svenska herrgårdslivet, som på sin

tid haft en så stor och så föga beaktad betydelse för vårt lands kulturella utveckling. Då levde det ännu i mångt och mycket i sin gammaldags trivsamma prägel, sin lugna sociala struktur och sin onekliga charm.

Jag betvivlar att det länder till allmänt gagn om barbarskogen växer över och helt förkväver denna en gång rikt blomstrande örtagård, där under århundraden mången saftig och ädel frukt mognat på kärnfrisk stam.

PERSONREGISTER

I avser författarens »En färd till minnenas värld> (Hågkomster I), II föreliggande volym, »Svenskt sjuttiotal» (Hågkomster, II).

ILLUSTRATIONER

EN FÄRD TILL MINNENAS VÄRLD

Hågkomster från barndomen (1861—1870)

Mellan sid.

NÄRMASTE FÄDERNESLÄKT.

Claes Lewenhaupt,

f. 1784, överstekammarjunkare, † 1848. G. 1813 m. Mina Beck-Friis, f. 1794, † 1876. Claestorp.

[-Marianne,-]

{+Mari- anne,+} f. 1813, ogift, † 1878.

Claes, f. 1816, [-överhovjäg-mästare,-] {+överhovjäg- mästare,+} † 1882. G. 1844 m. Sophie Bergenstråhle, f. 1823, † 1885, barnlös. Claestorp, Hornsberg.

Mina, f. 1817, över-

hovmästarinna, † 1899. G. 1846 m. Carl Jedvard Bonde,

f. 1813, överste-kammarherre, † 1895. Ericsberg.

_I_

Sophie, f. 1848, † 1921. G. 1868 med Charles Lewenhaupt, f. 1841, kammarherre, † 1913. Gustafsvik.

Carl, f. 1850, överstekammarjunkare, † 1913. G. 1876 m. Sophie Beck-Friis, f. 1852, † 1913. Gimmersla, Ericsberg.

Ingeborg, f. 1853, † 1927. G. 1881 m.

Carl Åkerhielm, f. 1853, kammarherre, † 1903. Ökna.

Ebba, f. 1854, † 1895. G. 1876 m. Herman

Fleming, f. 1845, kammarherre, † 1919. Hofsta.

Sten, f. 1819, fabriksidkare, † 1877. G. 1853

m. Augusta Pauli, f. 1834, † 1860.

Claes, f. 1854, [-överstekammarjunkare,-] {+överstekammar- junkare,+} † 1932.

G. 1879 m. Louise Lewenhaupt, f. 1856, † 1933. Claestorp.

Mina, f. 1856. † 1896. G. 1874

m. Roland Montd'or Norderling, f. 1843, kammarherre, † 1901.

Adam, f. 1820, [-överkammarherre,-] {+överkammar- herre,+} † 1895.

G. 1852 m. Charlotte Gyldenstolpe, f. 1827, † 1899. Sjöholm.

Charlotte, f. 1855.

Claes, f. 1859, ryttmästare,

† 1937. G. 1890 m. Lily Wilson, f. 1864.

Louise, f. 1856, † 1933. G. 1879 m. Claes Lewenhaupt.

Adam, f. 1861, [-överstekammarjunkare.-] {+överstekammar- junkare.+} G. 1910 m. Hedvig Möller, f. 1867. Sjöholm.

Ulla, f. 1823, † 1909. G. 1843 m. Thure von Eckermann, f. 1812, kammarherre, † 1867. Edeby.

Antonie, f. 1846, † 193;!. G. 1872 m. John Rettig, f. 1847, konsul, † 1907. Sandvik.

Claes, f. 1849, v. häradshövding, † 1878.

Augusta, f. 1851. G. I:o 1874 m. Axel Lewenhaupt, f. 1847, † 1882. Säbytund. II:o 1886 m. Helmer Normelli, f. 1852, † 1903. Lundby.

Wilhelm, f. 1853, överstekammarjunkare, † 1937. G. 1886 m. Ebba von Hallwyl, f. 1866. Södertuna.

Erik, f. 1858, förste hovjägmästare, † 1920. G. 1889 m. Anna von Rosen, f. 1866. Edeby.

August, f. 1859, marinöverdirektör, †1921. G. 1893 m. Beate Busch, f. 1870.

Wulff, f. 1860, löjtn., † 1903. G. 1894 m. Elise Åkerhielm, f. 1860, † J1912^ Löf sund.

Sophie Louise, f. 1862. G. 1891 m. Joseph von Plessen, f. 1860, dansk kammarherre, † 1912.

Mauritz, f. 1826, kaptenlöjtnant, † 1908. G. 1858 m. Caroline Gyldenstolpe, f. 1829, † 1871. Beckershof.

_I_

Mauritz, f. 1859,' direktör, † 1908.

Lotten, f. 1861. G. 1895 m. Adolf Stackelberg, f. 1850, ryttmästare, † 1906. Stensnäs.

Augusta, f. 1862.

Carl, f. 1864, major.

Caroline, f. 1865, † 1936.

Marianne, f. 1868. G. 1891 m. Fredrik Strömfelt, f. 1863. major.

Augusta, f. 1828, † 1902. G. 1855 m. Wulff von Scheel-Plessen, f. 1809, dansk envoyé, † 1875. Sier hagen.

_I__

Louise, f. 1860.

G. 1882 m. Carl v. Scheel-Plessen, f. 1845,

preussisk kammarherre, † 1932. Sierhagen.

Carl, f. 1834, kapten, † 1908.

G. 1869 m. Olga af Nordin, f. 1847, † 1895. Aske.

Gustaf, f. 1870, hovjägmästare.

G. 1900 m. Ingeborg Nordenfelt, f. 1872. Aske.

Magnus, f. 1858, † 1876.

Otto, f. 1862, † 1888.

Augusta, f. 1866.

G. 1884 m.

Fredrik von Schwerin, f. 1856, preussisk ryttmästare. Wendisch-

Wilmersdorf.

Anna, f. 1871.

G. 1893 m. Reinhold von Essen, f. 1861, ryttmästare. Signildsberg.

NARMASTE MODERNESLAKT.

f. 1799, riksmarskalk, † 1864.

Nils Gyldenstolpe,

G. I:o 1826 m. Charlotte von Essen, f. 1806, † 1829, II:o 1838 m. Ebba Brahe, f. 1818, † 1842. Finspång.

Charlotte, f. 1827, † 1899. G. m. Adam Lewenhaupt.

Caroline, f. 1827, † 1871. G. m. Mauritz Lewenhaupt.

Nils, f. 1839, kammarherre, † 1884. G. 1874 m. Märta Bonde, f. 1855, † 1931.

Ebba, f. 1841, överhovmästarinna, † 1913. G 1860 m. Gustaf Åkerhielm, f. 1833, statsminister, † 1900. Margretelund, Ulfsunda, Värmlands-Säby.

Elise, f. 1860, † 1912. G. I:o 1882 m. Erik Oxenstierna, f. 1859, överste, † 1913. Värnberg. II:o 1894 m. Wulff von Eckermann, f. 1860, löjtnant, † 1903. Löfsund.

Gustaf, f. 1863, kabinettskammarherre, † 1920. G. 1893 m.

Eva Ankarcrona, f. 1871. Margretelund.

Ebba, f, 1867, statsfru, † 1931. G. 1887 m. Henrik Falkenberg, f. 1860, kapten. Värmlands-Säby.